

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav řeckých a latinských studií

Bakalářská práce

Denisa Brejchová

Císař Caligula mezi megalomanií a realitou

Emperor Caligula between megalomania and reality

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, kteří mi pomohli při tvorbě této bakalářské práce. Největší díky patří vedoucímu práce doc. PhDr. Václavu Markovi, CSc., který mi poskytl mnohé cenné rady a připomínky, a který trpělivě prováděl korekce chyb.

Chtěla bych také poděkovat své rodině, která mě během celého studia podporovala.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia, či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Kladně, dne 2. ledna 2023

.....
Denisa Brejchová

Abstrakt

Tématem mé bakalářské práce je pojednání o Caligulovi, třetím císaři Iulsko-klaudijské dynastie.

V první části charakterizuji primární prameny, zejména Filóna Alexandrijského, Josepha Flavia, Suetonia a Cassia Dióna. Z těchto primárních pramenů vybírám Caligulovy činy a posuzuji objektivnost pramenného autora a přihlížím ke komentářům moderních autorů. V této práci je věnován i prostor mincím ražených za Caliguly. Posuzuji, zda se Caligulovy osobnostní rysy promítají do témat obrazů a legend.

V kapitole věnované sekundární literatuře se zabývám otázkou, zda moderní autoři přebírají antický narativ o Caligulovi jakožto o šíleném císaři nebo se případně snaží Caligulovy činy nějakým způsobem racionalizovat. Stručně se i věnuji ztvárnění Caligulovy osoby v dramatu, románu a filmu.

Klíčová slova:

Caligula – dějiny – mince – starověký Řím

Abstract

The topic of my bachelor's thesis is a treatise on Caligula, the third emperor of the Iulian-Claudian dynasty.

In the first part I characterize the primary sources, in particular Philo of Alexandria, Josephus Flavius, Suetonius, and Cassius Dio. From these primary sources, I select Caligula's deeds and assess the objectivity of the source author, taking into account the comments of modern authors. In this thesis, space is also devoted to coins minted under Caligula. I assess whether Caligula's personality traits are reflected in the themes of the paintings and legends.

In a chapter devoted to secondary literature, I address the question of whether modern authors adopt the ancient narrative of Caligula as a mad emperor or, alternatively, attempt to rationalize Caligula's actions in some way. I also briefly examine the portrayal of Caligula in drama, novel and film.

Keywords:

Ancient Rome – Caligula – Coins – History

Obsah

Seznam použitých zkratek	9
1 Úvod.....	11
2 CHARAKTERISTIKA PRIMÁRNÍCH PRAMENŮ	12
2.1 Filón Alexandrijský, <i>Legatio ad Gaium</i>	12
2.1.1 <i>Kompozice a jazyk</i>	13
2.1.2 <i>Obraz císaře Caliguly v díle Filóna Alexandrijského</i>	14
2.2 Josephus Flavius, <i>Iúdaiké archaiología</i>	18
2.2.1 <i>Kompozice a jazyk</i>	19
2.2.2 <i>Obraz císaře Caliguly v Židovských starožitnostech</i>	19
2.3 Suetonius, <i>De vita Caesarum</i>	22
2.3.1 <i>Kompozice a jazyk</i>	23
2.3.2 <i>Prameny</i>	24
2.3.3 <i>Obraz císaře Caliguly v Suetoniově díle</i>	25
2.4 Cassius Dio, <i>Rhómaiké historía</i>	30
2.4.1 <i>Kompozice a jazyk</i>	30
2.4.2 <i>Prameny</i>	30
2.4.3 <i>Obraz císaře Caliguly v díle Cassia Dióna</i>	31
2.5 Objektivita pramenných autorů	35
3 Caligulovy činy	37
3.1 „Normální“ činy	37
3.1.1 <i>Propuštění odsouzců a návrat vyhnanců</i>	37
3.1.2 <i>Povolení zakázaných spisů</i>	37
3.1.3 <i>Stavební program</i>	38
3.1.4 <i>Caligulovy plovoucí paláce</i>	39
3.1.5 <i>Caligulův zásah do jezdeckého stavu</i>	39
3.2 „Zvláštní činy“	40
3.2.1 <i>Pontonový most</i>	40
3.2.2 <i>Přejmenování měsíce September na Germanicus</i>	43
3.3 „Šílené“ činy	43
3.3.1 <i>Kůň konzulem</i>	43
3.3.2 <i>Vraždy senátorů a vztah se senátem</i>	44
3.3.3 <i>Vražda Tiberia Gemella</i>	46

3.3.4	<i>Prohlášení se za Boha, převlékání se za bohy a výstavba sochy v Jeruzalémském chrámu</i>	47
3.3.5	<i>Incest se sestrami</i>	48
3.3.6	<i>Deifikace sestry Drusilly</i>	48
3.3.7	<i>Výprava do Británie – sbírání mušlí</i>	49
3.3.8	<i>Účast v závodech vozatajů, záliba v divadle a tanci</i>	50
4	Caligula – mincovnictví.....	51
4.1	Ražby za principátu	51
4.1.1	<i>Portrét za principátu</i>	51
4.2	Funkce mincovních typů.....	52
4.3	Monetární politika za císaře Caliguly	52
4.3.1	<i>Mincovna v Lugdunu</i>	53
4.4	Caligulovy ražby	54
4.4.1	<i>Vybrané příklady Caligulových mincovních typů</i>	55
5	Sekundární literatura	62
5.1	Změna přístupu – Caligula optikou 19. a 20. století.....	62
5.2	Barthold Georg Niebuhr, <i>Niebuhr's lectures on Roman History vol. III</i>	63
5.3	Ludwig Quidde, <i>Caligula – studie o šílenství římských císařů</i>	64
5.4	Theodor Mommsen, <i>A History of Rome under the Emperors</i>	65
5.5	Aloys Winterling, <i>Caligula – A biography</i>	66
5.6	Arther Ferrill – <i>Caligula, Emperor of Rome</i>	66
5.7	Sam Wilkinson, <i>Caligula</i>	68
5.8	J. P. V. D. Balsdon, <i>The Emperor Gaius (Caligula)</i>	69
5.9	Anthony A. Barrett, <i>Caligula – The Corruption of Power</i>	70
5.10	Ivan Lesný, <i>Zprávy o nemocech mocných</i>	71
5.11	Vladimír Liška, <i>Po stopách římských tyranů</i>	72
5.12	Hodnocení Caligulovy osobnosti.....	72
6	Caligula v dramatu, románu a filmu	74
6.1	Drama.....	74
6.1.1	<i>Albert Camus, Caligula</i>	74
6.2	Román.....	75
6.2.1	<i>Paul-Jean Franceschini – Pierre Lunel, Caligula</i>	75
6.2.2	<i>Siegfried Obermeier, Caligula, hrozivý bůh</i>	76
6.3	Film.....	77

6.3.1	<i>Tinto Brass, Caligula</i>	77
7	Závěr	79
8	Seznam použité literatury	81
8.1	Seznam použitých primárních pramenů	81
8.2	Seznam použitých českých překladů primárních pramenů.....	81
8.3	Seznam použité sekundární literatury	82
8.4	Mincovní archivy	85
8.5	Umělecká zpracování.....	85

Seznam použitých zkratk

Ann.	Annales
ADLOCVT COH	Adlocutio cohortis
Aur. Vic.	Aurelius Victor
AVG	Augustus
BG	Bellum Gallicum
C	Gaius
Caes.	Caesar
Cass. Dio	Cassius Dio
Cic.	Cicero
De Brev. Vit.	De Brevitate Vitae
De vita Caes.	De vita Caesarum
Epit. de Caes.	Epitome de Caesaribus
Germ	Germanicus
Hist.	Historiae
In Flacc.	In Flaccum
Jos. Fl.	Josephus Flavius
Jud. Arch.	Judaiké archailogíá
Legat.	Legatio ad Gaium
LG/LP/LVG/ LVGD	Lugdunum
LVGPS	Lugdunum pusulatum
MAT	Mater
Nat. Hist.	Naturalis historia
Philo.	Filón Alexandrisjký
Plin.	Plinius
P M	Pontifex Maximus
P P	Pater Patriae
PRON	Pronepos
S C	Senatum Consulto
Sen.	Seneca

S.P.Q.R.	Senatus populusque romanus
Rhomaïke hist.	Rhómaiké historía
RCC	Remissa ducentessima/rei censitae conservator
RIC	Roman Imperial Coinage
Suet.	Suetonius
Tac.	Tacitus
TR POT	Tribunicia poteste

1 Úvod

Císař Caligula, celým jménem Gaius Iulius Caesar Germanicus, vládl v letech 37–41 jako třetí císař Iulsko-klaudijské dynastie. Narodil se v r. 12 v Antiu jako třetí syn Germanika (synovce a adoptivního Tiberiova syna) a Agrippiny starší (Augustovy vnučky). Při pobytu ve vojenském táboře na germánské hranici dostal od vojáků přezdívku *Caligula*, což bychom mohli přeložit jako „Botička“. Svého otce doprovázel i na syrském tažení, během kterého Germanicus za záhadných okolností zemřel. Po smrti otce se vrátil s matkou do Říma a po jejím uvěznění byl povolán císařem Tiberiem na Capri. Tiberius ustanovil Caligulu a svého vnuka Tiberia Gemella za společné dědice a r. 33 zařídil Caligulovi kvesturu. Po Tiberiově smrti se s podporou velitele praetoriánské gardy, Macrona, ujal vlády. Někdy po 21. září r. 37 u Caliguly propukla nemoc, která prý změnila celou jeho osobnost – z umírněného vládce se údajně stal krutý tyran a šílenec. Zavražděn byl v lednu r. 41 v průběhu *Ludi Palatini* Cassiem Chaereou a Corneliem Sabinem, tribuny praetoriánské gardy. Ačkoliv byla Caligulova vláda relativně krátká, nesmazatelně se zapsala do historie Říma.

Osobnost císaře Caliguly jsem si vybrala zejména proto, že se jedná o velmi pozoruhodnou a kontroverzní postavu římských dějin. V dochovaných dílech antických autorů je Caligula vykreslen výhradně jako postava záporná. Tento obraz se do určité míry snaží rehabilitovat moderní badatelé. Cílem mé práce není Caligulova rehabilitace, nýbrž snaha poukázat na přístup antických autorů a tam, kde je to možné, upozornit na případné racionální vysvětlení Caligulových činů. Dále se zabývám vývojem přístupu ke Caligulovi v moderní literatuře a hledám odpověď na otázku, do jaké míry se snaží moderní autoři Caligulovy činy rehabilitovat a racionalizovat a nakolik naopak antický narativ přebírají.

Součástí této práce je i výběr nejdůležitějších literárních a filmových zpracování Caligulova života a posouzení, jakým způsobem je Caligula v těchto dílech reprezentován.

Základem mé práce jsou dochované antické prameny, zejména texty Filóna Alexandrijského, Josepha Flavia, Suetonia a Cassia Dióna, doplněné pracemi moderních autorů. Významným pramenem, který jsem v této práci využila, jsou i mince ražené za Caligulovy vlády. Antické prameny jsem zpracovala převážně v dostupných českých nebo anglických překladech, v menší míře jsem pracovala s latinskými a řeckými texty. Informace k antickým pramenům jsou z velké části doplněné především z komentářů k jednotlivým antickým dílům a další sekundární literaturou.

2 CHARAKTERISTIKA PRIMÁRNÍCH PRAMENŮ

Při psaní této bakalářské práce a při studiu vlády císaře Caliguly jsem vycházela především z historiografických a biografických pramenů, které se zaměřují na osobnost a dobu vlády tohoto císaře. Při zpracování pramenné literatury jsem vycházela do velké míry z dostupných překladů primárních pramenů v českém a zejména v anglickém jazyce. V případě, že jsem měla pochybnosti o českém či anglickém překladu, využila jsem prameny v původním jazyce.

Poznatky o císaři Caligulovi čerpáme z dochovaných antických pramenů, především ze Suetoniových *Životopisů dvanácti císařů*, z vybraných pasáží *Židovských starožitností* Josepha Flavia, *Dějiny Říma* Cassia Dióna či ze spisu *Legatio ad Gaium* Filóna Alexandrijského.

Nesporně důležitým faktorem je důvěryhodnost pramenného autora. Spolehlivost pramenů se odvíjí od časové distance a také od samotné osoby autora. Prameny, které byly dochovány, byly sepsány mnohem později (s výjimkou spisu *Legatio ad Gaium*). Nicméně o věrohodnosti pramenů pocházejících z poloviny prvního století, které se nedochovaly, pochyboval již Tacitus ve svých *Annalech*: „*Tiberii Gaique et Claudii ac Neronis res florentibus ipsis ob metum falsae, postquam occiderant recentibus odiis compositae sunt.*“ (Tac. *Ann.* I, 1.1). Části Tacitova díla věnované Caligulovi se rovněž nedochovaly.

2.1 Filón Alexandrijský, *Legatio ad Gaium*

Filón Alexandrijský (25 př. n. l. – 50 n. l.) byl významný, řecky píšící filosof židovského původu.¹ Správcem egyptské provincie byl povýšen do jezdeckého stavu.² Roku 39/40 n.l. byl vedoucím delegace k císaři Caligulovi ve věci protižidovských bouří v Alexandrii.³ K nelibosti židovské delegace císař Caligula neprojevoval větší zájem o stesky židovského poselstva a nakonec rozhodl ve prospěch gramatika Apióna, který byl vůdcem protižidovské strany.⁴ *Legatio ad Gaium* bylo pravděpodobně vydáno krátce po císařově smrti.⁵ Filón Alexandrijský je jediný autor, který se s Caligulou osobně setkal a rozprávěl s ním.

¹ BORECKÝ, B. – DOSTÁLOVÁ, R. 2006, s. 203.

² CANFORA, L. 2001, s. 566.

³ Okolnosti střetu mezi řeckou a židovskou komunitou r. 38 n.l. v Alexandrii popisuje Filón v pamfletu *In Flaccum*. Viz Canfora, L. 2001, s. 566–567.

⁴ BORECKÝ, B. – DOSTÁLOVÁ, R. 2006, s. 203.

⁵ HURLEY, D. W. 1993, s. IX.

2.1.1 Kompozice a jazyk

Dílo *Legatio ad Gaium* bylo napsáno řecky, název díla vypadal v řečtině takto: *Πρεσβεία πρὸς Γάιον*. Filón měl napsat minimálně pět knih týkajících se utrpení židovského obyvatelstva pod nadvládou císaře Caliguly.⁶ Podle teorie E. Schürera měly být *In Flaccum* a *Legatio ad Gaium* třetí a čtvrtou knihou z rozsáhlejšího díla.⁷ Tato teorie je založena na poslední větě z *Legatio ad Gaium*.⁸ Další teorie, jejíž autorem je M. L. Masebieau, přichází s myšlenkou, že *Legatio ad Gaium* je dílo, na které odkazuje Eusebius, a že se původně skládalo z pěti knih: první kniha měla obsahovat úvod a informace o vyslání poselstva, druhá kniha se měla věnovat popisu utrpení Židů pod nadvládou Seiana a Piláta, třetí kniha se údajně zaměřovala na nepodařený pokus císaře Caliguly vztyčit svoji sochu v jeruzalémském chrámu, čtvrtá kniha měla popisovat samotnou audienci a pátá kniha podle Masebieaua obsahovala palinódu a popis císařovy smrti.⁹

Filónovo vyprávění je velice detailní, jazyk díla je vysoce rétorický, autor četně využívá třetí osoby¹⁰ a v textu nacházíme zřetelné filosofické zaměření autora a silný vztah k židovské Bibli a Božímu řádu. Filón popisuje židovský národ tradičním narativem vyvoleného národa. V textu se objevuje také přímá řeč: Filón se obrací přímo na císaře, případně mu pokládá řečnické otázky (Philo. *Legat.* I, 11.81; 12.86). Výjimkou v textu nejsou ani četná invektiva, ať už určená pro císaře samotného (Philo. *Legat.* I, 12.87–92), jeho podporovatele (Philo. *Legat.* I, 26.166) nebo vyhrazená samotnému národu Egyptů (Philo. *Legat.* I, 26.166).

Popis audience nezabírá příliš mnoho prostoru díla, větší část ale tvoří kritika vlády císaře Caliguly a jeho charakteru, společně s rozsáhlým popisem kritické situace v Alexandrii a situaci v Jeruzalémě po oznámení císařova záměru vztyčit vlastní kolosální sochu v Jeruzalémském chrámu. Filón velmi živě popisuje utrpení židovské komunity v Alexandrii a neochotu prefekta Flacca zasáhnou. Detailně popisuje také nepokoje, které propukly v Jeruzalémě a pokus místních úředníků alespoň oddálit vztyčení kolosální sochy císaře.

⁶ Tuto informaci můžeme nalézt v díle Eusebia z Kaisareie, Eusebios *HE* 2.5.1.

⁷ SCHÜRER, E. 1886, s. 351.

⁸ Λεκτέον δέ καί τήν παλινωδίαν – Nyní musím přejít k palinódii (překlad autorky). Palinódie je píseň, která obsahuje odvolání. Viz Bahník, V. 1974, s. 445.

⁹ MASSEBIEAU, M. L. 1889, s. 76–78.

¹⁰ HURLEY, D. W. 1993, s. 9.

Legatio ad Gaium představuje pohled na císaře Caligulu a popisuje jeho nestálé, eratické chování¹¹ a císaře jako nepřátelsky zaměřeného vůči Židům.¹² Po smrti císaře Caliguly Filón Přišel s teorií o Božím trestu, který ukončil pronásledování Židů, a tuto teorii využíval při hodnocení mnohých historických událostí. Tohoto hodnotícího hlediska Filón hojně využívá jak v *Legatio ad Gaium*, tak v díle *In Flaccum*.¹³ Filón se často uchyluje k popisu císařovy neverbální komunikace: představuje jeho gesta, postoj, výraz tváře. Tyto neverbální projevy (spolu se zlobou, kterou císař dával otevřeně najevo) jen dokreslují marnost vyslání poselstva.¹⁴

2.1.2 **Obraz císaře Caliguly v díle Filóna Alexandrijského**

Filón do díla nevstupuje přímým pohledem na císaře Caligulu, nýbrž filosofickou otázkou. Filón se jakožto stoupenec stoicismu, vymezuje proti *tyché* (náhodě), která je vrtkavá, a naopak za stálý a bezpečný přístav považuje *fysis* (přírozenost, přírodu) (Philo. *Legat.* I, 1.1). Filón považuje vesmír za živý organismus v jehož rámci má božstvo stejnou úlohu jako rozum v lidském těle. Ve Filónově podání se „božstvo“ a „*fysis*“ stávají synonymy.¹⁵ Manifestací Boha jsou různé síly – síla tvoření, síla vládnutí, síla předvídání atd. (Philo. *Legat.* I, 1.6.) – jež jsou na jedné straně prospěšné, na straně druhé i trestající, avšak i trestající síly mohou být prospěšné, protože trest nejen kárá, ale i napravuje. Podle Filóna tresty druhých většinu lidí polepšují a příčinou prý je obava, že by sami mohli trpět stejnými věcmi (Philo. *Legat.* I, 1.6–7).

Caligulovi se Filón věnuje od druhé kapitoly dál. Dle Filóna bylo římské impérium po Tiberiově smrti a při nástupu císaře Caliguly ve stavu vnitřního klidu¹⁶ (Philo. *Legat.* I, 2.8) a všeobecné radosti.¹⁷ Prvních sedm měsíců Caligulovy vlády popisuje Filón jako věk, kdy na

¹¹ HURLEY, D. W. 1993, s. 9.

¹² Považovat císaře Caligulu za antisemitu by bylo ovšem značně zjednodušené. S některými židovskými představiteli měl navýsost dobré vztahy, např. s Herodem Agrippou a císařovo chování vůči Židům se nijak nelišilo od chování k jiným skupinám obyvatelstva. Viz Barrett, A. A. 2012, s. 100.

¹³ CANFORA, L. 2001, s. 568.

¹⁴ LEON, D. W. 2016, s. 43.

¹⁵ CANFORA, L. 2001, s. 565.

¹⁶ V tom smyslu, že Tiberius předal Caligulovi vládu, aniž vypukla občanská válka. Viz Smallwood, M. 1961, s.158.

¹⁷ Filón popisuje stav všeobecné radosti v celém římském impériu na konci Tiberiova života, aby akcentoval utrpení, které přišlo s vládou císaře Caliguly. V tomto popisu Filón vynechává potíže, které propukly na východní hranici říše během posledních let Tiberiova života nebo spor, který vypukl r. 36. n.l. mezi králem Herodem Antipatem z Galileje a Aretem Nabatejským. Viz Smallwood, M. 1961, s. 158.

zemi panoval Kronos (Philo. *Legat.* I, 2.13). Během osmého měsíce¹⁸ měl podle Filóna Caligula onemocnět.¹⁹ Za příčinu onemocnění považoval Filón změnu životního stylu císaře. Strídmý život, který Caligula vedl za vlády Tiberia, vyměnil za pijáctví, obžerství,²⁰ užívání emetik, koupání v horkých lázních ve špatný čas a smilnění s muži i ženami (Philo. *Legat.* I, 2.14). Po císařově uzdravení popisuje Filón změnu Caligulova charakteru. Dle autora šlo spíše o vyjevení skutečného charakteru císaře, který umně maskoval sklony k brutalitě a divokosti, než o změnu vyvolanou nemocí (Philo. *Legat.* I, 4.22). Dále se Filón věnuje vraždě Caligulova bratrance Tiberia Gemella, kterého nechal Caligula odstranit²¹ poté, co byl Gemellus obviněn ze spiknutí (Philo. *Legat.* I, 4.23)²². Dřívější Gemellova adoptce Caligulou měla být pouze chytrým způsobem, jak se zbavit rivala, což Filón dokládá výkladem římského práva, jež praví, že otec má nad synem absolutní moc a rozhoduje i v otázkách života a smrti (Philo. *Legat.* I, 5.28). Poté, co se Caligula vypořádal s Tiberiem Gemellem, přišla řada na Macrona,²³ který měl mít hlavní zásluhu na tom, že se Caligula dostal k vládě (Philo. *Legat.* I, 6.32). Caligula podle Filóna vykazoval před nástupem na trůn sklony k excentričnosti, neobvyklému chování a jeho verbální projevy, ale stejně tak jeho chování, mělo vykazovat prvky nelogičnosti (Philo. *Legat.* I, 6.34).²⁴ Macro Caligulu upozorňoval na nevhodnost jeho chování a poučoval ho, jak by se

¹⁸ Suetonius nezmiňuje žádné konkrétní datum (Suet. *De vita Caes.* IV, 14.2; Cassius Dio (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 8.3), pouze udává, že onemocnění se mělo u Caliguly projevit někdy na začátku jeho prvního konzulátu, který držel od 1. července 37 dva a půl měsíce. Viz Smallwood, M. 1961, s. 164.

¹⁹ Příčina a povaha onemocnění je neznámá.

²⁰ Ke Caligulovu nestřídmému životu se vyjadřuje i Suetonius (Suet. *De vita Caes.* IV, 37.1).

²¹ K otázce odstranění Tiberia Gemella se vyjadřuje i Suetonius, který uvádí, že Tiberius byl obviněn z preventivního užívání protijedu. Podle Suetonia se však jednalo o lék proti kašli (Suet. *De vita Caes.* IV, 23.3;29.1).

²² Během republikánského období a císařství byly adoptce poměrně běžnou záležitostí. Adoptce Tiberia Gemella Caligulou tedy nebyla v žádném ohledu zvláštní a nevymykala se dobovým zvyklostem. Avšak Gemellus nebyl v případě Caligulova úmrtí označen za dědice říše. Když Caligula onemocněl, ustanovil za dědičku svou nejoblíbenější sestru Drusillu (Suet. *De vita Caes.* IV, 24.1).

²³ Podle Suetonia Caligula nejprve nechal odstranit Tiberia Gemella a Silana (Suet. *De vita Caes.* IV, 23.3), smrt Macrona popisuje samostatně (Suet. *De vita Caes.* IV, 26.1).

²⁴ Zde se Filón dopouští kontradikce. Jinde tvrdí, že císařova pravá osobnost se vyjevila až po prodělání onemocnění (Philo. *Legat. Gaium.* I, 4.22), zde ale popisuje, že podivné chování se u něj vyskytovalo ještě před nástupem na trůn. Suetonius je v tomto ohledu konzistentnější, císařovo excentrické chování a sklony ke krutosti popisuje už při exkurzu ke Caligulovu pobytu na Capri, který předchází nástupu na trůn (Suet. *De vita Caes.* IV, 11.1).

měl chovat dobrý panovník (Philo. *Legat.* I, 7.44). Filón (stejně jako Suetonius) zmiňuje Caligulovu zálibu v tanci, hudbě, divadlu, závodech vozatajů, gladiátorských hrách a v obrazech (Philo. *Legat.* I, 7.42–45; 45.365). Macro je ve Filónově náhledu idealizovaně stavěn do role císařova filozofujícího rádce a průvodce.²⁵ Macro byl nakonec donucen k sebevraždě poté, co byl (podle Filóna) falešně obviněn z pletichaření proti císaři (Philo. *Legat.* I, 8.57–61). Po sebevraždě Macrona přistupuje Filón k vyprávění o vraždě Marka Silana, Caligulova tchána. Filón popisuje, jak i po smrti Gaiovy první manželky, Junie Claudilly, se Silanus choval ke Caligulovi jako ke svému synovi, byl k němu laskavý a udílel mu rady. Tyto rady však měly císaře velmi popuzovat a Silanus byl podle Filóna zavražděn z důvodu, že Caligulu příliš obtěžoval²⁶ (Philo. *Legat.* I, 9.62–66). Tyto vraždy údajně vyvolaly strach nejen v císařově rodině, ale také v senátu (vraždou Silana) a příslušníků jezdeckého stavu (vraždou Macrona) (Philo. *Legat.* I, 11.74–75). Další vraždy měl Caligula spáchat z touhy po zisku (Philo. *Legat.* I, 14.105). Filón popisuje, že Caligula byl velmi dobrý ve čtení lidí (Philo. *Legat.* I, 35.263), dle Filóna se mu nedalo věřit, a kdykoliv udělal něco dobrého, hned toho litoval: např. osvobodil vězně a vzápětí je nechal opět uvěznit (Philo. *Legat.* I, 43.340), rozdával peníze a pak je chtěl zpět, ovšem i s vysokým úrokem (Philo. *Legat.* I, 43.343) nebo ožebračoval aristokraty nečekanými návštěvami, na kterých vyžadoval luxusní pohoštění prakticky za všechny peníze hostitele (Philo. *Legat.* I, 43.344).

Filón je unikátní v tom směru, že popisuje Caligulovu sebedeifikaci²⁷ jako postupný proces.²⁸ Podle něj se Caligula nejprve začal připodobňovat k polobohům²⁹ (Dionýsovi,

²⁵ SMALLWOOD, M. 1961, s. 182.

²⁶ Suetonius uvádí, že Silanus byl donucen k sebevraždě poté, co odmítl Caligulu následovat při plavbě na rozbouřeném moři a měl zůstat v Římě z toho důvodu, aby se mohl zmocnit vlády v případě Caligulova úmrtí (Suet. *De vita Caes.* IV, 23.3). Pravděpodobně se mělo jednat o cestu na Pandaterii a Pontijské ostrovy, kterou Gaius podnikl, aby přivezl zpět do Říma popel své matky a bratra. O této cestě se zmiňuje i Suetonius (Suet. *De vita Caes.* IV, 15.1.). Viz Smallwood, M. 1961, s. 188.

²⁷ Z pohledu Filóna se muselo jednat o jasnou blasfémii.

²⁸ Od Filóna tuto informaci nepochybně přebírá i Cassius Dio. Dio ovšem navíc uvádí, že se Caligula převlékal i za ženská božstva, zejména za Junonu, Dianu a Venuši (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 26.6–7).

²⁹ Filón považuje Dionýsa, Hérakla i Dioskúry za polobohy či „nižší bohy“.

Héraklovi a Dioskúřům),³⁰ a teprve později nejvyšším božstvům.³¹ Aby se polobohům připodobnil ještě více, začal se Caligula dokonce převlékat do kostýmů: nosil pozlacenou lví kůži a kyj, aby se podobal Héraklovi, čapku, když se připodobňoval Dioskúřům, a když se připodobňoval Dionýsovi, nosil thyrsos, kůži z koloucha a ovíjel si hlavu břechťanem (Philo. *Legat.* I, 11.79–80). K tomuto Filón dodává, že Caligula, místo aby napodoboval ctnosti těchto polobohů, je zvráceně převrátil – Dioskúřové byli příkladem bratrské lásky, ale Caligula se neřídil jejich příkladem, nechal zavraždit Gemella a své sestry později vypověděl do vyhnanství. Dionýsus pěstoval vinnou révu a dal lidstvu víno, nápoj, který je prospěšný tělu i duši, kdežto Caligula je ničitel a vrah. Radost a rozkoš, kterou Dionýsos přináší vínem Caligula přeměňuje na bolest a smutek. Héraklés, který očistil moře i zemi a vykonal práce, které byly dobrodiním celému světu, je Caligulovým protikladem, který pro svět nevykonal nic (Philo. *Legat.* I, 11.78–85; 12.87–90). Později, jak postupovalo císařovo šílenství, se Caligula začal připodobňovat bohům: Hermovi, Apollónovi a Areovi (Philo. *Legat.* I, 13.93). Za utrpení Židů v Alexandrii mohla podle Filóna Caligulova sebedeifikace, protože Židé už od kolébky věřili, že existuje jen jeden Bůh a Stvořitel, a tím Caligulovi oponovali (Philo. *Legat.* I, 16.115). Této neochoty uctívat císaře jako Boha využili alexandrijští Řekové jako záminky pro útok na židovské obyvatelstvo (Philo. *Legat.* I, 18.120).

Zoufalí židovští obyvatelé Alexandrie se rozhodli vyslat k císaři poselstvo (Philo. *Legat.* I, 28.178), které následovalo předchozí memoranda, poslaná krátce před Filónovou výpravou prostřednictvím krále Agrippy³² (Philo. *Legat.* I, 28.179). Císař formálně uvítal židovské vyslance v zahradách na pravém břehu Tiberu a přislíbil poselstvo vyslyšet (Philo. *Legat.* I, 28.181). Poté se vyslanci přesunuli z Říma do Dicahaerchie³³, kde Caligula trávil čas ve své vile. Během této doby dorazila zpráva o nepokojích ve městě Jamnia v Judeji, kde Židé zničili nedávno vztyčený oltář císařského kultu, který byl v očích Židů znakem znesvěcení Svaté země a židovských zvyků (Philo. *Legat.* I, 30.202). Velvyslance šokovala zpráva o rozkazu císaře

³⁰ K Dioskúřům měl Gaius v pozdějším životě menší respekt. V roce 40 n.l. nechal přestavět chrám Kastora a Polluka jako předsíň, když nechal prodloužit část císařského paláce až k Foru. O tomto činu se zmiňuje i Suetonius (Suet. *De vita Caes.* IV, 22.2) či Cassius Dio (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 28.5). Viz Smallwood, M. 1961, s. 194.

³¹ SMALLWOOD, M. 1961, s. 193.

³² Je pravděpodobné, že předchozí memoranda byla odeslána ještě před vypuknutím nepokojů v Alexandrii a obsahovala nejspíše stížnosti na diskriminaci židovského obyvatelstva během soudních sporů s Aulem Aviliem Flaccem (Philo. *In Flacc.* I, 24). Viz Smallwood, M. 1961, s. 252.

³³ Puteoli.

nechat postavit kolosální sochu³⁴ přímo v Jeruzalémském chrámu (Philo. *Legat.* I, 29.189). Reakce židovského obyvatelstva na sebe nenechala dlouho čekat. V celé Judeji docházelo k povstáním (Philo. *Legat.* I, 32.226) a syrský legát, Publius Petronius, informoval císaře o nastalé situaci a prozíravě poslal i zprávu sochařům do Sidónu, kde byla ve výrobě císařova socha, aby s prací příliš nespěchali (Philo. *Legat.* I, 33.246). Zachráncem jeruzalémského chrámu se stal Agrippa, který císaři napsal dopis a jemuž se povedlo Caligulu přesvědčit, aby od svého záměru ustoupil (Philo. *Legat.* I, 36–41). Od 44. kapitoly Filón popisuje druhé slyšení, které se již konalo v Římě.³⁵ Caligulův postoj byl vůči Židům nepřátelský.³⁶ Židovské poselstvo přivítal s výsměchem a pronesl jméno JHVH s úmyslem se rouhat (Philo. *Legat.* I, 44.353). Opoziční mluvčí³⁷ se pokusili Židy nařknout nedostatku loajality vůči císaři, když se odmítali účastnit imperiálního kultu³⁸ a obětovat za císařovo uzdravení v době nemoci. Židé se okamžitě nechali slyšet, že se jedná o lež a že za císařovo uzdravení činili četné oběti. Avšak tím se Caligulovi nezavděčili, jelikož jim odvětil, že oběti činili jinému bohu za císaře, ne císaři přímo (Philo. *Legat.* I, 45.355–357). V průběhu celé audience se Caligula věnoval spíše inspekci domu a navrhovaným interiérovým změnám než vyslancům a židovští vyslanci považovali celé slyšení za frašku. (Philo. *Legat.* I, 45.358). Za výsměch ostatně považovali i císařovu otázku proč nejedí vepřové maso (Philo. *Legat.* I, 45.361). Caligula nakonec uzavřel slyšení tím, že prohlásil židovské vyslance za šílené, když odmítají věřit, že má božskou podstatu, a protože jsou šílení, nejedná se o zločin. (Philo. *Legat.* I, 45.367).

2.2 Josephus Flavius, *Iúdaiké archaiologiá*

Josephus Flavius (37/38–cca 100 n. l.) pocházel ze staré židovské rodiny a kromě výborných znalostí tradic židovského národa měl též velmi dobrý přehled o řecké a římské

³⁴ Socha měla pravděpodobně vyobrazovat samotného Caligulu jako Dia. Viz Smallwood, M. 1961, s. 256.

³⁵ Ke slyšení došlo na podzim roku 40 n.l. Viz Smallwood, M 1961, s. 316.

³⁶ Důvodem nepřátelství byly pravděpodobně události, ke kterým došlo mezi prvním a druhým setkáním s vyslanci: do Říma dorazil Petroniův dopis s informacemi o nepokojích, které vypukly kvůli císařovu příkazu vztyčit jeho sochu v Jeruzalémském chrámu. Viz Smallwood, M. 1961, s. 316.

³⁷ Isidorus, Apión a pravděpodobně Lampo. Viz Smallwood, M. 1961, s. 24.

³⁸ Židé ovšem měli výjimku a byli zproštěni participace na imperiálním kultu. Isidor se pokusil tuto výjimku překroutit v obvinění z neloajlnosti. Viz Smallwood, M. 1961, s. 320.

kultuře.³⁹ Josephus byl vybrán mezi členy poselstva do Říma, kde se zasadil o propuštění jeruzalémských kněží.⁴⁰ Pobyt v Římě se stal stěžejním pro pozdější Josephovy názory.

2.2.1 Kompozice a jazyk

Židovské starožitnosti sestávají z 20 knih a byly napsány v řečtině.⁴¹ Dílo se nedochovalo v úplnosti, dochovala se část v latinském překladu z pol. 6. stol.⁴² Jazyk díla je poněkud těžkopádný,⁴³ často je do textu zakomponována přímá řeč. Spis je zaměřen apologeticky a jeho hlavním cílem bylo seznámit Řeky a Římány s židovským národem.⁴⁴ Josephus své *Starožitnosti* dokončil mezi roky 93 a 94.⁴⁵

Caligulův život a vláda jsou popsány detailně, ostatně Josephus se velmi pečlivě věnuje také přípravě a průběhu spiknutí. Poukazuje také na věštná znamení, která útok na císaře předznamenávala.

2.2.2 Obraz císaře Caliguly v *Židovských starožitnostech*

Josephus se poprvé nepřímo dotýká osoby císaře Caliguly v 18. knize, v níž se zmiňuje o Caligulově otci Germanikovi. Zmiňuje, že Germanicus byl vyslán urovnat záležitosti na východě. Podle Josepha byl Germanicus⁴⁶ zavražděn na Tiberiův příkaz Gneem Pisonem⁴⁷, který ho otrávil jedem (Jos. Fl. *Jud. Arch.* XVIII, 2.5). Josephus také zmiňuje přátelství s Agrippou (Agrippa se údajně dokonce modlil, aby Caligula brzy na trůně nahradil Tiberia) (Jos. Fl. *Jud. Arch.* XVIII, 6.5).

Josephus čtenáře seznamuje s tvrzením, že když Tiberius umíral, nechal si zavolat své dědice, Tiberia Gemella a Caligulu. Podle Josepha měl Tiberius v plánu odevzdat vládu tomu, kdo k němu daného rána přijde jako první, neboť to považoval za Boží znamení.⁴⁸ Sám doufal,

³⁹ DOSTÁLOVÁ, R. – SEGERT, S. 2006, s. 8

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ CANFORA, L. 2001, s. 572.

⁴² DOSTÁLOVÁ, R. – SEGERT, L. 2006, s. 181.

⁴³ BORECKÝ, B. – DOSTÁLOVÁ, R. 2006, s. 277.

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ KAVANAGH, B. 2010, s. 1014.

⁴⁶ Josephus, stejně jako Suetonius, popisuje obrovský smutek, který nastal po Germanikově smrti (Jos. Fl. *Jud. Arch.* VIII, 6.8).

⁴⁷ Tuto informaci přebírá i Suetonius (Suet. *De vita Caes.* IV, 2.1).

⁴⁸ Whiston zastává názor, že se Tiberius velmi živě zajímal o astrologii a věštění. Viz Whiston, W. 1805, s. 13. Ovšem pokud vezmeme v úvahu Suetonia, neměl Tiberius k věštění příliš vřelý vztah, jelikož nechal všechny

že to bude Tiberius Gemellus, ale ten se zdržel a jako první přišel Caligula (Jos. Fl. *Jud. Arch.* XVIII, 6.9). Josephus tvrdí, že Tiberius Caligulu žádal, aby zachoval život Tiberia Gemella, což mu Caligula slíbil (Jos. Fl. *Jud. Arch.* XVIII, 6.9). Josephus také zmiňuje dopisy, které Caligula rozeslal po Tiberiově smrti: první do senátu, který tím informoval o Tiberiově smrti, druhý adresoval Gneu Pisonovi, informoval ho v něm o Tiberiově smrti a zároveň vydal rozkaz osvobodit Agrippu (Jos. Fl. *Jud. Arch.* XVIII, 6.10). Poté Caligula přivezl Tiberiovo tělo do Říma, kde se mrtvému dostalo honosného pohřbu (Jos. Fl. *Jud. Arch.* XVIII, 6.10).

Josephus pokračuje popisem nepokojů v Alexandrii mezi židovským obyvatelstvem a Řeky a následnou výpravu židovských posílů do Říma (Jos. Fl. *Jud. Arch.* XVIII, 8.1). Dozvídáme se, že císař byl velmi rozezlen, když Apión vypověděl, že Židé nechtějí postavit v synagogách císařovy sochy a přísahat na jeho jméno. Caligula vykázal Filóna ze slyšení a přemýšlel, jakou neplechu Židům vyvede (Jos. Fl. *Jud. Arch.* XVIII, 8.1). Poté Caligula poslal dopis Petroniovi a přikázal mu, aby vedl invazi do Judeje, a pokud místní nepostaví jeho sochy dobrovolně, má je přemoci a sochy postavit i přes jejich nesouhlas (Jos. Fl. *Jud. Arch.* XVIII, 8.2). Aby zabránil krveprolití, napsal Petronius Caligulovi dopis,⁴⁹ (Jos. Fl. *Jud. Arch.* XVIII, 8.6), avšak jediný, kdo mohl (podle Josepha) změnit Caligulův názor, byl Agrippa. Ten proto vystrojil bohatou večeři, na níž mu Caligula, který byl tou dobou v dobré náladě, slíbil, splnit jakékoliv přání. Agrippa si nepřál nic jiného, než aby císař opustil od myšlenky vystavět sochu v jeruzalémském chrámu (Jos. Fl. *Jud. Arch.* XVIII, 8.7). Poté, co Agrippa přesvědčil císaře, aby se svého plánu na vystavění sochy vzdal, napsal Caligula dopis Petroniovi, aby od plánu vztyčit sochu upustil (Jos. Fl. *Jud. Arch.* XVIII, 8.8). Avšak když dorazil Petroniův dopis do Říma, císař byl velmi rozezlen a poslal další dopis, ve kterém Petroniovi přikázal vykonat sebevraždu. Avšak tento dopis zastihl Petronia až po císařově smrti, a tak se smrti vyhnul (Jos. Fl. *Jud. Arch.* XVIII, 8.8).

Josephus poté pokračuje líčením útrap, které Caligula uvalil nejen na židovské obyvatelstvo, ale i na obyvatele Říma, potažmo celého světa. Pronásledoval senátory a jezdce, odstraňoval nepohodlné občany a zabíral jejich majetek a vyžadoval, aby ho všichni uctívali jako boha (Jos. Fl. *Jud. Arch.* XIX, 1.1). Nazýval Jupitera bratrem a tropil si ze všech kdejaké

astrology vyhnat z Říma. Vyhnanství prominul pouze těm, kteří se věsteckého umění zřekli (Suet. *De vita Caes.* III, 36.1).

⁴⁹ Obsah dopisu popisovaný Josephem se velice liší od dopisu, který předkládá Filón Alexandrijský. Stejně tak se liší Agrippova řeč adresovaná Caligulovi. Tato skutečnost dokazuje, že Josephus nebyl seznámen s obsahem Filónova Legatia. Viz Whiston, W. 1805, s. 24.

žertíky (Jos. Fl. *Jud. Arch.* XIX, 1.1). Josephus popisuje stavbu pontonového mostu přes neapolský záliv, toto dílo podle něj nechal Caligula zbudovat, protože bylo příliš zdlouhavé přes záliv veslovat a protože se domníval, že je pánem moře, to mu tedy má vykazovat stejnou poslušnost jako země (Jos. Fl. *Jud. Arch.* XIX, 1.1). Dále plenil řecké chrámy, nechal přivést tamní cenné rytiny a sochy do Říma a zdobil si jimi svůj dům a zahrady, stejně jako vily, ve kterých se zdržoval na cestách po rozličných koutech Itálie (Jos. Fl. *Jud. Arch.* XIX, 1.1). Vydal dokonce příkaz přivést z Řecka sochu Dia Olympského, avšak rozkaz nebyl vykonán, protože socha by cestu nepřestála (Jos. Fl. *Jud. Arch.* XIX, 1.1).

Poté, co se císaři narodila dcera, dosáhlo podle Josepha Caligulovo šílenství vrcholu: novorozenou dceru položil na kolena sochy Jova Kapitolského a prohlásil, že dítě je jeho a Jupiterovo⁵⁰ (Jos. Fl. *Jud. Arch.* XIX, 1.2). Poté dovolil otrokům, aby obvinili své pány, a jeden z nich si dokonce dovolil obvinít Caligulova strýce Claudia.⁵¹ Ten byl následně obžalován a soudu se účastnil i samotný Caligula, který doufal, že se mu tímto způsobem podaří strýce zbavit (Jos. Fl. *Jud. Arch.* XIX, 1.2). Další krutost Caligula učinil, když nechal popravít obyvatele Říma, kteří žádali císaře o úlevu na poplatcích a daních (Jos. Fl. *Jud. Arch.* XIX, 1.4).

Podle Josepha čelil Caligula třem pokusům o odstranění. Prvního pokusu se měl zhostit Aemilius Regulus, původem z Cordoby ve Španělsku; druhé spiknutí plánoval Cassius Chaerea a třetím konspirátorem se stal Minucianus Annius (Jos. Fl. *Jud. Arch.* XIX, 1.3). Císařovým vrahem se nakonec stal Aquila, jeden ze spiklenců z kruhu⁵² Cassia Chaerey. Hlavního konspirátora Cassia Chaereu Caligula pravidelně zesměšňoval, vyčítal mu lenost a zženštilost, ačkoliv se sám převlékal do ženských šatů.⁵³ Podle Josepha Chaereu velmi rmoutilo, že se stal

⁵⁰ Podobnou historku zmiňuje i Suetonius, avšak podle něj posadil dcerku na klín Minervě, jíž svěřil dceřinu výchovu (Suet. *De vita Caes.* V, 25.4).

⁵¹ Toto není jediný příklad špatného zacházení, jehož se Claudiovi z rukou Caliguly dostalo. Suetonius popisuje, že Caligula v Germánii nechal Claudia ve vzteku hodit do řeky (Suet. *De vita Caes.* V, 9.1), a popisuje též nevhodné žerty, které Claudius musel snášet: při večeři jeho směrem pohazoval pecky z oliv nebo datle. Pokud během večeře usnul, byl buzen metlou nebo bičkem apod. (Suet. *De vita Caes.* V, 8.1).

⁵² Mezi spiklence měl patřit muž jménem Cluvius, patrně historik Cluvius Rufus. Viz Kavanagh, B. 2010, s. 1007. Bathybius, jehož identita je zahalena tajemstvím, je možné, že se jedná o zkomolenou podobu jména Pacuvius. Pacuvius byl legát syrské VI. legie (Legio VI Ferrata) v r. 19. n. l. (Tac. *Ann.* II, 79.2). K tomuto viz Birley, A. R. 2000, s. 622–623.

⁵³ Tyto sklony k travestii popisuje i Suetonius (Suet. *De vita Caes.* V, 52.1).

nástrojem v ruku císaře, jenž mu mj. nakázal mučit krásnou Quintilii,⁵⁴ která nechtěla svědčit v neprospěch svého milence (Jos. Fl. *Jud. Arch.* XIX, 1.5). Poté, co byl Caligula zavražděn, Chaerea usoudil, že zemřít by měla i Caligulova manželka a dcera. Obě měl zavraždit Iulius Lupus (Jos. Fl. *Jud. Arch.* XIX, 2.4). Caligulovo tělo našel jeho přítel Agrippa, který jeho tělo upravil, jak nejlépe mohl (Jos. Fl. *Jud. Arch.* XIX, 4.1).

Josephus na počátku popisuje Caligulu jako vzdělaného mladého muže, který byl oblíbený u lidu (zejména díky skvělé pověsti jeho otce Germanika) (Jos. Fl. *Jud. Arch.* XVIII, 6.8). První dva roky vlády se císař choval velkodušně a umírněně, ale poté se ve své domýšlivosti prohlásil za Boha (Jos. Fl. *Jud. Arch.* XVIII, 7.2).

Podle Josepha byl Caligula morálně zkažený ještě před nástupem k moci, ale s mocí, kterou disponoval po nástupu na trůn došlo k dalšímu úpadku jeho charakteru. Své bohatství získal vraždami a nespravedlnostmi vykonanými na ostatních, vynikal krutostí a rád zraňoval lidi kolem sebe. Se svou sestrou se zároveň dopustil krvesmilstva (Jos. Fl. *Jud. Arch.* XIX, 2.5). Jediné, co Josephus vyzdvihuje jako pozitivní příznak Caligulovy osobnosti, je schopnost rétoriky a vystavění přístavů v Rhegiu a na Sicílii. Císař prý byl vynikající řečník, ovládal řecký i latinský jazyk a měl velmi dobré přesvědčovací schopnosti (Jos. Fl. *Jud. Arch.* XIX, 2.5).

Josephus považoval císařovu smrt za štěstí, protože zachovala zákony lidstva a měla velký vliv na veřejné blaho, a zvláště pak císařovu smrt pokládal za dobrou pro židovský národ (Jos. Fl. *Jud. Arch.* XIX, 1.2).

2.3 Suetonius, *De vita Caesarum*

Nejdůležitějším pramenem pro poznání života císaře Caliguly jsou Suetoniovy *Životopisy dvanácti císařů*, biografické dílo o 8 knihách (*De vita Caesarum*). Suetoniovy *Životopisy* se vyjma úvodního věnování, určeného Septiciovi Clarovi a úvodní kapitoly první knihy dochovaly v úplnosti. Vydány byly v letech 119–122.

Za vlády císaře Trajana byl Suetonius (asi 70 n. l. –?) jmenován správcem veřejných knihoven. Postupně zastával úřad *a studiis*, ve kterém zpracovával podklady pro císařské projevy a dekrety, v úřadu *a bibliothecis* se staral o chod veřejných římských knihoven.⁵⁵ Nejvyšší hodnosti dosáhl za vlády císaře Hadriana jako tajemník, vedoucí císařské kanceláře a

⁵⁴ Mučení Quintilie zmiňuje Suetonius, který píše, že jí bylo Caligulou vyplaceno 800 000 sesterciů výměnou za to, že musela snést mučení (Suet. *De vita Caes.* V, 16.4); Cassius Dio také Quintilii zmiňuje, konkrétně v 26. kapitole (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 26.4).

⁵⁵ JANOUŠEK, J. 2004, s. 550.

archivu v úřadu *ab epistulis*.⁵⁶ Tyto úřady byly jistě více než vhodné pro Suetoniovu budoucí literární činnost.

Suetoniovy životopisy se staly velice populárními, byly čteny po celou dobu antiky významný vliv si udržely i v době středověké.⁵⁷

2.3.1 Kompozice a jazyk

Životopisy dvanácti císařů začínají Caesarem (v době, kdy Suetonius dílo psal, byl Caesar považován za zakladatele první imperiální dynastie)⁵⁸ a končí Domitianem. V každé knize je popsán život císaře od narození až do smrti, s výjimkou sedmé knihy, v níž Suetonius popisuje život Galby, Othona a Vitellia, a knihy osmé, ve které se Suetonius věnuje Flaviovcům. Suetonius se v životopisech nevyhýbá ani popisu znamení seslaných bohy, která ohlašovala důležité události císařova života, a projevuje se jako velmi pilný sběratel zpráv. Do svých životopisů totiž zakomponoval též množství anekdot i fám, přičemž výstřední chování panovníků líčí až do nejmenších podrobností. Tento aspekt Suetoniova díla nepochybně přispěl k velké oblíbenosti tohoto autora v průběhu dalších staletí. Conte⁵⁹ vyslovuje názor, že Suetonius se tímto způsobem snažil o objektivnější popis osobností císařů, snažil se detailně vykreslit jejich osobnost nejen v životě veřejném, ale i soukromém, a podat tak informace v co možná největší celistvosti. Konečný výsledek Conte v protikladu k historiografii „vysoké“, kterou zastupuje např. Tacitus, pojmenovává „malé dějiny“, jejichž charakteristikou je kombinace různých zdrojů, jako jsou archivní dokumenty, ústní podání či satirické pamflety proticísařského zaměření.⁶⁰ Celé dílo pak vyniká informační bohatostí.

Suetoniův životopis Caliguly se uspořádáním neliší od ostatních, je vystaven podle pevného řádu: začíná líčením císařova rodokmenu, narození, období předcházejícího jeho vládě, následuje popis vlády a závěr tvoří líčení císařovi smrti a událostí, které s ní souvisely,⁶¹ zejména věštných znamení a reakcí lidu na císařovu smrt.⁶²

⁵⁶ CONTE, G. B. 2003, s. 481.

⁵⁷ MOUCHOVÁ, B. 1966. s. 13.

⁵⁸ POIGNAULT, R. 2014.

⁵⁹ CONTE, G. B. 2003, s. 484.

⁶⁰ Tamtéž, s. 484.

⁶¹ MOUCHOVÁ, B. 1966, s. 13.

⁶² POIGNAULT, R. 2014.

Při sledování vývoje osobnosti nepostupuje Suetonius zcela chronologicky, nýbrž skládá obraz z epizodických fragmentů.⁶³ Samotný autor se k tomuto přístupu vyjadřuje v životopise božského Augusta: „*neque per tempora sed per species*“ (Suet. *De vita Caes.* II, 9.1). Jednotlivé „ctnosti“ a „neřesti“, na které se Suetonius při svém vylíčení zaměřuje, dávají vyniknout moralizujícímu vyznění textu.⁶⁴

Výjimečně se Suetonius „nechá strhnout“ a uchýlí se ke zbytečné diskuzi, která nemá prakticky žádnou výpovědní hodnotu – jde např. o výklad slov spojeným s porodem *puerperium*, *puer*, *puellus*, *puera* (Suet. *De vita Caes.* IV, 8.3).

Suetoniovy *Životopisy* si v průběhu doby našly široký okruh čtenářů. V době, kdy byly vydány, tvořili cílovou skupinu čtenářů příslušníci jezdeckého stavu, ke kterému náležel i autor, a z nich obzvláště státní úředníci.⁶⁵ Právě úředníci mohli plně ocenit Suetoniův přístup ke kategorizaci údajů, pečlivé utřídění informací „do kolonek“, snahu postihnout i ty nejmenší detaily a zveřejňování nových faktů.⁶⁶

Suetonius se v *Životopisech* vyhýbal strojeným archaismům i moderní vyumělkovanosti; užíval střídmy a věcný způsob vyjadřování a styl vypravování bychom mohli označit za svižný. Hlavní Suetoniův nedostatek je jistá povrchnost, zjevná v pohledu na dějiny a v psychologii postav.⁶⁷

2.3.2 Prameny

Jen zřídka Suetonius přímo poukazuje na zdroje, ze kterých čerpal. Kromě úředních záznamů, k nimž měl přístup v rámci svých úřadů konkrétně zmiňuje Gnea Lentula Getulského a Plinia Secunda (Suet. *De vita Caes.* IV, 8.1), Seneku (Suet. *De vita Caes.* III, 73.2), Quinta Elogia (Suet. *De vita Caes.* VII, 1.2) a Cassia Severa (Suet. *De vita Caes.* VII, 2.1). Z nedochovaných pramenů z poloviny 1. století, ze kterých mohl Suetonius, můžeme jmenovat M. Servilia Noniana, Aufidia Bassa, Cluvia Rufa či Fabia Rustica.⁶⁸

V životopisu císaře Caliguly (Suet. *De vita Caes.* IV, 19.3) coby zdroj zmiňuje také svého dědečka, který se pravděpodobně pohyboval na Caligulově dvoře⁶⁹ a v životopisu císaře

⁶³ CONTE, G. B. 2003, s. 482.

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ CONTE, G. B. 2003, s. 484.

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ BALSDON, J. P. V. D. 1934, s. 222–223.

⁶⁹ MOUCHOVÁ, B. 1966, s. 13.

Othona (Suet. *De vita Caes.* VII, 10.1) zmiňuje svého otce, který byl tribunem jezdeckého stavu v Othonově armádě u třinácté legie.

2.3.3 Obraz císaře Caliguly v Suetoniově díle

Obraz císaře Caliguly, který nám předkládá Suetonius ve svém díle, se v žádném případě nedá nazvat lichotivým či pozitivním. Caligula je vyličen jako monstrum se sklony ke krutosti a neřestnému životu. Pověstný byl také jeho krutý smysl pro humor.

Suetonius líčení Caligulova života zahajuje exkurzem věnovaným Caligulově otci Germanikovi a matce Agrippině starší. Caligulův otec, Germanicus, byl synem Drusa, Liviina syna, a Antonie mladší. Jeho bratrem byl Caligulův nástupce Claudius. Suetonius popisuje Germanikovu zářnou kariéru u vojska a oblíbenost u lidu. Jedním z mnoha jeho vojenských úspěchů byla porážka arménského krále, ale podařilo se mu také proměnit Kappadokii v římskou provincii. Germanicus zemřel v Antiochii ve věku 33 let a mnozí se domnívali, že byl otráven na příkaz císaře Tiberia Gneem Pisonem (Suet. *De vita Caes.* IV, 2.1). Germanikovo úmrtí se silně dotklo nejen římského lidu, ale i barbarů (Suet. *De vita Caes.* IV, 5.1). Vyličení kvalit Caligulova otce je v mnoha ohledech přímým protikladem popisu samotného císaře: v opozici proti Germanikovi, kterého Suetonius popisuje jako statečného a výborného člověka, který vynikal ve výmluvnosti řecké i latinské a který dostal do vínku přednosti tělesné i duševní (Suet. *De vita Caes.* IV, 3.1), stojí Caligula, který, dle Suetoniova popisu, zdaleka nedosahuje kvalit svého otce.⁷⁰ Podle Suetonia byl Caligula i přes svůj mladý věk tlustý, vrásčitý, s řídkými vlasy a v dětství, říká autor, trpěl mnoha nemocemi (Suet. *De vita Caes.* IV, 50.1). Suetonius zmiňuje i jeho chatrné duševní zdraví – podle jedné verze za Caligulovo šílené chování mohl kouzelný nápoj, který mu předložila jeho manželka Caesonia (Suet. *De vita Caes.* IV, 50.2).

Caligula se narodil 31. srpna roku 12, pravděpodobně v Antiu. Suetonius k tomu dodává, že tento údaj našel v úředních záznamech (Suet. *De vita Caes.* IV, 8.2), a oponuje názoru, že se Caligula narodil v Tiburu, v Ambitarviu nebo dokonce ve vojenském táboře. Caligula měl celkem osm sourozenců, ovšem dospělosti se dožili pouze bratři Nero a Drusus (Nero zemřel r. 31 n. l. ve vyhnanství na ostrově Pontia, dnešní Ponze, kde padl za oběť dvorských pletich velitele praetoriánské gardy Seiana, který ho společně s bratrem Drusem nařkl z komplotu proti Tiberiovi; Drusus byl uvězněn ve sklepeních na Palatinu a umořen hladu

⁷⁰ POIGNAULT, R. 2014.

(Suet, *De vita Caes*, III, 54). Dospělosti se dožily i sestry Agrippina mladší, Drusilla a Julie Livilla.

Svou přezdívku Caligula (Caligula znamená „botička“) získal od vojáků ve vojenském táboře. Ustrojen byl jako malý řadový pěšák. Svého otce doprovázel i na syrském tažení, v jehož průběhu se narodila jeho nejmladší sestra Julie Livilla.⁷¹ Po Germanikově smrti se s matkou, otcovými ostatky a se sestrou vrátil do Říma. Poté, co byla jeho matka, Agrippina starší, poslána do vyhnanství, uchýlil se ke své prababičce, Livii Augustě, po její smrti pronesl pohřební řeč. Suetonius dodává, že Caligula byl velmi zdatným řečníkem a měl znamenitý přednes (Suet. *De vita Caes*. IV, 53.1), opovrhoval změkčilým slohem a o Senekovi⁷² prohlásil, že skládá „samé spáry“ (*commissiones meras*) a že jeho psaní je „písek bez vápna“ (*harenam esse sine calce*) (Suet. *De vita Caes*. IV, 53.2).⁷³

Suetonius v líčení Caligulova pobytu na Capri začíná naznačovat temnou osobnost budoucího císaře. Caligulu vykresluje jako člověka, který se účastní mučení odsouzcenců, v převlecích navštěvuje nevěstince a rozmařile si užívá divadelní představení s tancem a zpěvem. Jeho zruďná povaha se měla naplno projevit při vraždě císaře Tiberia, kterého sm nejprve otrávil a poté udusil polštářem (Suet. *De vita Caes*. IV, 12.2). Následuje popis nástupu Caliguly na trůn a všeobecné radosti, která se po jeho nástupu vzedmula ve společnosti. Suetonius popisuje, že prohlášením Tiberiovy závěti za neplatnou⁷⁴ se Caligula zbavil spoludědice, Tiberiova vnuka⁷⁵ (Suet. *De vita Caes*. IV, 14.1). Popularitu lidu si získával pořádáním žertev (Suet. *De vita Caes*. IV, 14.1), propuštěním odsouzcenců a povolením návratu vyhnanců (Suet. *De vita*

⁷¹ HURLEY, D. W. 1993, s. 27.

⁷² Vzhledem k tomu, jak se císař o Senekovi vyjadřoval, stěží ho považoval za konkurenci. Je ovšem možné, že hlavním důvodem, proč Caligula Senekou opovrhoval, byl vztah s císařovými sestrami. Seneca byl v r. 41 n. l. poslán do vyhnanství císařem Claudiem – za cizoložství s Caligulovou sestrou Julií Livillou, která tou dobou byla již podruhé vyhnána na Pandaterii. Seneca byl také podezříván z cizoložství s Agrippinou, další Caligulovou sestrou. Pokud měl Seneca nějaké styky s Gaiovými sestrami ještě před jeho smrtí, je možné, že právě ony mu vysloužily nenávisť císaře. Viz Humphrey, J. W. 1976, s. 194. Další vysvětlení nabízí Balsdon. Seneca sám vyfabuloval příběh o bezprostředním nebezpečí a smrti a následně spásu jako vysvětlení, jak unikl dobrý muž tyranovi, kterému podlehl mnoho jiných mužů. Viz Balsdon, J. P. V. D. 1934, s. 56.

⁷³ Dle Cassia Dióna chtěl Caligula ze žárlivosti nechat Seneku popravit (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 19.6–7).

⁷⁴ Jedním z argumentů pro neplatnost závěti bylo prohlášení, že byl Tiberius v r. 35, kdy závěť sepisoval, choré mysli a učinil svým nástupcem chlapce, který ještě nedospěl do vhodného věku. K tomuto tématu viz D. W. Hurley 1993, s. 39; Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 1.2.

⁷⁵ Tiberiovým vnukem byl Tiberius Gemellus (cca 19–37 n. l.)

Caes. IV, 15.4). Lidu rozdával četné dary, pořádal gladiátorské zápasy (Suet. *De vita Caes.* IV, 18.1) a hry v cirku (Suet. *De vita Caes.* IV, 18.3). Caligulovu cestu pro ostatky matky a bratra Nerona, kteří zemřeli v exilu, označil Suetonius jako teatrální úkon (Suet. *De vita Caes.* IV, 15.1). Mezi další Caligulovy výstřednosti Suetonius počítal přejmenování měsíce září na Germanicus (Suet. *De vita Caes.* IV, 15.2) na počest Caligulova otce, přísahu na něho samého a jeho sestry (Suet. *De vita Caes.* IV, 15.3), stavbu pontonového mostu z Bají do Puteol (Suet. *De vita Caes.* IV, 19.1) nebo úmysl jmenovat svého koně *Incitata* konzulem (Suet. *De vita Caes.* IV, 55.3).

Počínaje 22. kapitolou vykresluje Suetonius Caligulu jako monstrum (Suet. *De vita Caes.* IV, 22.1; „*Hactenus quasi de principe, reliqua ut de monstro narranda sunt.*“). Hned v této kapitole Suetonius vyjmenovává četná *cognomina*, která Caligula připojil ke svému jménu. Mezi prvními zmiňuje „*Pius*“, pak „*castrorum filius*“, „*pater exercituum*“ a „*optimus maximus Caesar*“. Zdá se, že Caligula *Pietas* volí jako svou hlavní ctnost. Obraz *Pietas* se ostatně vyskytuje i na Caligulových mincích. Důrazná zmínka o *cognomen Pius* ve Suetoniově textu v tomto kontextu vyznívá jako Suetoniův vtip, jelikož vzápětí v textu docházíme k popisu císařovy bezbřehé bezbožnosti, a *cognomen Pius* tak vyznívá skutečně ironicky.⁷⁶ Problematická jsou i *cognomina* „*optimus*“ a „*maximus*“, která se vztahovala k Jovovi Kapitolskému; tato titulatura u císařů byla obvyklá s jiným kontextem až od Trajana.⁷⁷ Tímto způsobem se Caligula postavil na roveň bohům, což působí jako přímý protiklad k významu *Pietas*, stejně jako následné činy, přiblížené výjevem Caliguly, jenž shromažďuje sochy božstev z Řecka, včetně sochy Dia Olympského, a jejich hlavy nahrazuje svou vlastní (Suet. *De vita Caes.* IV, 22.2).

Dle Suetonia dále zostouzel svoji rodinu (Suet. *De vita Caes.* IV, 23), měl incestní styky se svými sestrami (Suet. *De vita Caes.* IV, 24.1) a vedl pochybný manželský život. Ještě před nástupem na trůn pojal jako první za manželku Junii Claudillu,⁷⁸ dceru Marka Silana, která zemřela při porodu (Suet. *De vita Caes.* IV, 12.1–2); toto manželství dohodl ještě císař Tiberius.⁷⁹ Jeho druhou manželkou byla Livie Orestilla (Suet. *De vita Caes.* IV, 25.1 s níž do

⁷⁶ HURLEY, D.W. 1993, s. 84.

⁷⁷ FREI-STOLBA, R. 1969, s. 21.

⁷⁸ Junii Claudillu si Caligula vzal v r. 33 n. l., datum jejího úmrtí není zcela známo. K tomuto viz Barret, A. A. 1990, s. 32.

⁷⁹ HURLEY, D. W. 1993, s. 33.

manželství vstoupil v r. 37.⁸⁰ Livie Orestilla měla původně za manžela pojmout Gaia Pisona, jenže (opět dle Suetoniova vyprávění) mu ji Caligula „odvedl“ přímo ze svatby (Suet. *De vita Caes.* IV, 25.1). Jeho třetí manželka se jmenovala Lollia Paulina a původně byla manželkou Gaia Memmia a které Caligula přikázal opustit svého manžela, když se dozvěděl o kráse její babičky (Suet. *De vita Caes.* IV, 25.2). Lollii Paulinu si vzal nejspíše v r. 38 a o rok později ji zapudil, pravděpodobně z důvodu její neplodnosti.⁸¹ Caligulovou čtvrtou a poslední manželkou byla Milonia Caesonia, kterou Suetonius popisuje jako marnotratnou a prostopášnou (Suet. *De vita Caes.* IV, 25.3). Caesonie Caligulovi jako jediná porodila dítě, dceru, která byla pojmenována Julia Drusilla (Suet. *De vita Caes.* IV, 25.4).

Mezi další Caligulovy ukrutnosti podle Suetonia patřily vraždy přátel i členů rodiny (Suet. *De vita Caes.* IV, 26.1), svoji zpupnost vůči senátu dával najevo tak, že senátory nechával běžet vedle svého vozu,⁸² (Suet. *De vita Caes.* IV, 26.2) a podobným způsobem si počínal i u nejváženějších římských rodin, kterým odebral starobylé rodinné insignie (Suet. *De vita Caes.* IV, 35.1). Stejně se choval i k ostatním stavům a k lidu (Suet. *De vita Caes.* IV, 26.3–5). Kromě Caligulovy krutosti a zpupnosti Suetonius popisuje i císařův krutý a cynický smysl pro humor (Suet. *De vita Caes.* IV, 29; 33).

Mezi další charakterové rysy, které Suetonius popisuje, patří sklon k hýřilství a megalomanií. Suetonius popisuje výstřední hostiny a druhy jídel, jako např. rozpuštění drahocenných perel v octu a jejich konzumaci, koupele ve voňavkách a rozhazování peněz lidu ze střechy baziliky Iuliovy (Suet. *De vita Caes.* IV, 37.1), stavbu pontonového mostu přes neapolský záliv (Suet. *De vita Caes.* IV, 19.1) nebo výstavbu liburnských desetiřadek, které se spíše než lodím podobaly plovoucím palácům (Suet. *De vita Caes.* IV, 37.2). Dalším smělým plánem bylo prokopání Korintské šíje (Suet. *De vita Caes.* IV, 21.1). Celkem podle Suetonia Caligula prohýřil 2 700 000 000 sesterciů, které zůstaly po císaři Tiberiovi (Suet. *De vita Caes.* IV, 37.3).⁸³ Aby Caligula získal peníze, uchýlil se, říká Suetonius, k různým machinacím, obratně využíval právního systému, prováděl dražby a zaváděl nové daně (Suet. *De vita Caes.* IV, 38.1; 40.1; 41.1).

⁸⁰ BARRETT, A. A. 1990, s. 37.

⁸¹ BARRETT, A. A. 2012, s. 96.

⁸² Není bez zajímavosti, že v životopise císaře Galby (Suet. *De vita Caes.* VII, 6.3) je Galbova vytrvalost běhu vedle císařova vozu popisována jako vyznamenání.

⁸³ Cassius Dio zmiňuje dvě částky: 2 300 000 000 a 3 300 000 000 sesterciů (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 2.6).

Pokud věříme Suetoniovi, vojenství se Caligula příliš nevěnoval. Hned na počátku 43. kapitoly („*Militiam resque bellicas semel attigit*“) Suetonius upozorňuje na skutečnost, že Caligula, ač v dětství pobýval ve vojenském táboře, neměl vojenské zkušenosti, které se očekávaly od mužů jeho stavu před začátkem politické kariéry.⁸⁴ Výpravu do Germánie Caligula podnikl podle Suetonia za účelem doplnění Batávů,⁸⁵ germánských strážců, kteří sloužili císařské rodině a těšili se císařově důvěře, protože jako cizinci neměli zájem na římské politice.⁸⁶ Během tohoto vojenského tažení se do rukou Římanů vydal Adminius (příp. Amminius), syn krále Cynobellina⁸⁷ (Suet. *De vita Caes.* IV, 44.2). Po několika absurdních manévrech v Germánii došel Gaius i s vojskem až k průlivu La Manche, kde došlo k jedné z nejkontroverznějších událostí. Zde císař poručil postavit podél oceánu obléhací stroje, ale poté vydal příkaz, aby vojáci sbírali mušle, a prohlásil je za kořist vyrvanou oceánu. Nato nechal vystavit vysokou věž na znamení vítězství (Suet. *De vita Caes.* IV, 46.1). Dalším neslýchaným činem byl podle Suetonia císařův záměr vyvraždit legie, které se vzbouřily po smrti císaře Augusta⁸⁸ a držely v zajetí jeho otce Germanika a jeho samého (Suet. *De vita Caes.* IV, 48.1). Při návratu do Říma otevřeně vyjádřil nepřátelství k senátu („*edixit et reverti se, sed iis tantum qui optarent, equestri ordini et populo; nam se neque civem neque principem senatui amplius fore*“) (Suet. *De vita Caes.* IV, 49.1). Do Říma se vrátil o svých 28 narozeninách a slavil pouze malý triumf⁸⁹.

Napětí ve společnosti se nepochybně stupňovalo. Caligula unikl dvěma spiknutím (Suet. *De vita Caes.* IV, 56.1), v jednom z nich byly dokonce angažovány i císařovy sestry, spolu s Aemiliem Lepidem (Suet. *De vita Caes.* IV, 24.3). Dalšímu spiknutí již Caligula neunikl. Zavražděn byl 24. ledna 41⁹⁰ Cassiem Chaereou a Corneliem Sabinem (Suet. *De vita Caes.* IV, 58.2). Spolu s císařem byla zavražděna i jeho manželka Caesonie a dcera Julia Drussila (Suet. *De vita Caes.* IV, 59.1).

⁸⁴ HURLEY, D. W. 1993, s. 158.

⁸⁵ HURLEY, D. W. 1993, s. 159.

⁸⁶ K tomuto viz. Tac. *Ann.* XV, 58.2.

⁸⁷ Cynobelinus byl náčelníkem kmene Catuvellanů, dominantního kmene na jihovýchodě Británie. K tomuto viz Hurley, D. W. 1993, s. 162.

⁸⁸ Roku 14 n. l. Jednalo se o Legio I Germanica a Legio XX Valeria Victrix. K tomuto viz Tac. *Ann.* I, 39.

⁸⁹ Tzv. *ovatio* – nižší druh triumfu. Viz Bahník, V. 1974, s. 440.

⁹⁰ A. d. VIII. Kal. Febr.

2.4 Cassius Dio, *Rhómaiké historiá*

Cassius Dio (asi 155–235 n. l.) byl řecky píšící historik, císaři Caligulovi se věnoval ve své 59. knize.⁹¹ Místo ztracených knih se používají excerpta Ióanna Xifilína z 11. století, a sice pro knihy 36–80, pro knihy 1–21 a 44–80 se využívají excerpta Ióanna Zónara z 12. století.⁹² Cassius Dio nepřináší o Caligulovi mnoho nových informací, protože pouze kompiluje předchozí autory. Hojně čerpá ze Suetonia, Josepha Flavia i Filóna Alexandrijského.

2.4.1 Kompozice a jazyk

Cassius Dio sepsal *Dějiny Říma* (Ῥωμαϊκὴ ἱστορία) o 80 knihách, a to od samotných jeho počátků až do smrti císaře Septimia Severa (do r. 211 n. l.); pokračování, které bylo připojeno později, končí roku 229 n. l.⁹³ Cassius Dio používal analistickou metodu, jeho vzory byli Livius a Tacitus,⁹⁴ avšak v textu se můžeme setkat i s věcným dělením.⁹⁵ Tato změna je patrná od popisu roku 31 př. n. l., tehdy už knihy nejsou přísně analistické, ale biografičtější.⁹⁶ V tomto se Dio začíná podobat Suetonioví, vládu císaře začíná popisem osobnosti císaře, úvodní kapitoly jsou využity jako morální téma, okolo něhož je soustředěn zbytek chronologického materiálu.⁹⁷ *Dějiny* jsou psány umělým jazykem, který si autor sám vytvořil, a to na základě Thúkýdida a Démosténa.⁹⁸ Cassius Dio v textu využívá přímou řeč a velmi často ji využívá k prezentaci své politické filosofie.⁹⁹

2.4.2 Prameny

Cassius Dio na prameny, ze kterých čerpal, neodkazuje příliš často. Přestože na počátku první knihy ale říká, že přečetl prakticky vše, co se o dějinách Říma přečíst dalo (Cass. Dio *Romaike hist.* I, 1.2) explicitně jmenuje pouze osm konkrétních jmen: Livia (Cass. Dio *Romaike hist.* LXVII, 12.4), Cicerona (Cass. Dio *Romaike hist.* XL, 54.4), Sallustia (Cass. Dio *Romaike hist.* XLII, 52.2), Augusta (Cass. Dio *Romaike hist.* XLIV, 35.3), Plútarcha (Cass. Dio *Romaike*

⁹¹ Tato kniha se dochovala s mezerami viz BORECKÝ, B. – DOSTÁLOVÁ, R. 2006, s. 156.

⁹² CANFORA, L. 2001, s. 613.

⁹³ BORECKÝ, B. – DOSTÁLOVÁ, R. 2006, s. 156.

⁹⁴ CANFORA, L. 2001, s. 612.

⁹⁵ BORECKÝ, B. – DOSTÁLOVÁ, R. 2006, s. 156.

⁹⁶ HUMPHREY, J. W. 1976, s. 7.

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ CANFORA, L. 2001, s. 612.

⁹⁹ HUMPHREY, J. W. 1976, s. 6.

hist. IX, 40.5), Hadriana (Cass. Dio *Romaike hist.* LXVI, 17.1), Arriana (Cass. Dio *Romaike hist.* LXIX, 15.1) a Septimia Severa (Cass. Dio *Romaike hist.* LXXV, 15.2).

2.4.3 Obraz císaře Caliguly v díle Cassia Dióna

Cassius Dio, na rozdíl od Suetonia či Josepha Flavia, neuvádí své vyprávění o Caligulovi líčením skvělé kariéry Caligulova otce Germanika a rovnou přechází k popisu prvních Caligulových zločinů. Hned na počátku 59. knihy se zabývá anulací Tiberiovy závěti a vraždou Tiberia Gemella (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 1.1–2). Dále se Dio dotýká stavu státní pokladny.¹⁰⁰ Většinu zděděných peněz údajně Caligula „rozházel“ za herce,¹⁰¹ koně, gladiátory a lidu i vojsku rozdával četné finanční dary (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 2.1–5). Podle Dióna byl Caligula ovládán závodníky, gladiátory a byl otrokem herců, zejména jednoho z nich: Apella¹⁰² (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 5.2). Mezi další císařovy výstřednosti patřila účast v jezdeckých závodech i gladiátorských zápasech, vystoupení v pantomimách i v tragédiích či naléhavé svolání senátu v nočních hodinách, aby mohl císař senátorům zatančit¹⁰³ (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 5.5). Cassius Dio přebírá i známou historku s císařovým koněm Incitatem, kterého prý Gaius zamýšlel učinit konzulem. Caligulovým dalším megalomanským činem bylo vybudování mostu mezi Puteoly a Bauli¹⁰⁴ (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 17.1). Tato událost je hojně reflektována i u ostatních antických autorů.

Dio se zabývá také kontroverzní výpravou do Galie (kam se Caligula vypravil, aby

¹⁰⁰ Caligulovo rozmařilé chování popisuje nejen Dio, ale i Suetonius (Suet. *De vita Caes.* IV, 37.3).

¹⁰¹ Cassius Dio zmiňuje, že Caligula utrácel za herce horentní sumy. V případě vztahů s herci se zejména zmiňuje o Mnéstérovi, se kterým měl podle Suetonia císař udržovat milostný vztah (Suet. *De vita Caes.* IV, 36.1). Cassius Dio jmenuje i dalšího herce, Apella, který měl na císaře údajně významný vliv (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 5.2).

¹⁰² Podle Dióna byl Apellés jedním z herců, s nimiž Caligula udržoval milostný vztah, avšak Suetonius a Filón Alexandrijský popisují vztah s Apellem spíše opačně. Suetonius zmiňuje, že Caligula nechal Apella krutě zmrskat, když zaváhal při odpovědi na otázku (Suet. *De vita Caes.* IV, 33.1); Filón popisuje, že Apellés byl na císařův rozkaz mučen v kole (Philo. *Legat. Gaium.* I, 30.206).

¹⁰³ Podle Suetonia se jednalo o tři bývalé konzuly, které k sobě nechal zavolat uprostřed noci. Vydali se tedy k němu sužováni strachem o život. Císař jim však pouze zatančil a odešel (Suet. *De vita Caes.* IV, 54.2).

¹⁰⁴ Bauli, dnešní Bacoli, bylo někdy považováno za distrikt náležející k Bajím. Viz Humphrey, J. W. 1976 s. 173.

potrestal vzpurné Germány)¹⁰⁵ a do Británie.¹⁰⁶

Podle Dióna se Caligula zdál být nejdemokratičtějším vládcem, neboť zpočátku odmítal veškeré pocty, ale nakonec se stal vládcem nejautokratičtějším (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 3.1).

Po nástupu k vládě Caligula prokazoval senátu velkou úctu, slíbil, že se se senátem podělí o moc, a prohlásil se za syna a svěřence senátu (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 6.1). Pozdější napětí se senátem je ilustrováno přijetím poselstva z Říma v Gallii¹⁰⁷.

Císařova bezbožnost se odrážela i ve vztahu k vlastní babičce a sestřím, neboť Antonii¹⁰⁸ donutil k sebevraždě a se svými sestrami měl incestní vztah; jeho prostopášnost se odrážela i v únosu mladé ženy přímo ze svatby¹⁰⁹ (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 3.3). Zvláštní vztah měl císař především se svou sestrou Drusillou: Dio uvádí, že i když byla vdaná, udržoval s ní milostný vztah (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 11.1-3). Po její smrti jí byl vystrojen veřejný pohřeb,¹¹⁰ Caligula prosadil její deifikaci¹¹¹ a bylo jí přisouzeno 20 kněžích (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 11.1). Senátor Livius Geminius (nebo Geminus), jenž odpřisáhl, že viděl Drusillu rozmlouvat s bohy a vstupovat na nebesa, za toto „svědectví“¹¹² dostal odměnu milion sesterciů (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 11.4). Během oslavy sestřiných narozenin nechal Caligula přivést její sochu do Cirku a nechal ji vozit v povozu taženým slony (Cass. Dio *Romaike hist.*

¹⁰⁵ Dio často zaměňuje Kelty za Germány. K tomuto viz Humphrey, J. W. 1976, s. 209.

¹⁰⁶ Nicméně podle Dióna to byla jen záminka, ve skutečnosti měl císař v plánu vydrancovat nejen Galii, ale i Ibérii (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 21.1). Dio, stejně jako Suetonius zmiňuje císařův pokus zlikvidovat legie (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 21.4).

¹⁰⁷ Suetonius popisuje, že Caligula netrpělivě bubnoval prsty na jílcí meče a prohlásil, že se do Říma vrátí a meč s ním. Vráti se ovšem pouze k lidu a k jezdcům, nikoliv k senátu (Suet. *De vita Caes.* IV, 49.1).

¹⁰⁸ Suetonius uvádí, že Caligula Antonii podal jed. Neobtěžoval se jít ani na její pohřeb, na který se díval z jídelny (Suet. *De vita Caes.* IV, 23.2).

¹⁰⁹ Zde Dio parafrázuje příběh o únosu Livie Orestilly, který zmiňuje i Suetonius (Suet. *De vita Caes.* IV, 25.1).

¹¹⁰ Císař nebyl na pohřbu sestry přítomen. V noci odcestoval z Říma do Kampánie, odtud až Syrakus a poté se vrátil do Říma neoholen a neostříhaný. O této události nás informuje Suetonius (Suet. *De vita Caes.* IV, 24.12). Neoholený vous a nestříhané vlasy byly tradičním projevem truchlení. Viz Humphrey, J. W. 1976, s. 136.

¹¹¹ Drusilla byla první ženou, která byla Římany oficiálně deifikována. Viz Humphrey, J. W. 1976, s. 137.

¹¹² Takovéto „svědectví“ se neudálo poprvé. V roce 14. n.l. dostal stejnou odměnu senátor Numerius Atticus za dosvědčení Augustova výstupu na nebesa. K tomuto viz Humphrey, J. W. 1976, s. 139.

LIX, 13.8).¹¹³ Dále Caligula pod trestem smrti zakázal během smutku vyhlášeného za Drusillu koupat se či pořádat hostiny (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 10.8).

Císařovo chování a názory byly velmi nestálé¹¹⁴ (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 4.1). Dio, stejně jako ostatní autoři, zmiňuje Caligulovu touhu být uctíván jako Bůh (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 4.4), trestání nevinných a shovívavost k vinným (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 4.6). Podle Dióna Caligula nařídil, aby mu byl v Milétu¹¹⁵ vyčleněn posvátný okrsek, a poté nechal v Římě postavit dva chrámy zasvěcené jeho osobě; první byl vybudován na základě usnesení senátu,¹¹⁶ druhý, na Palatinu,¹¹⁷ nechal postavit na vlastní náklady (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 28.1–2).

Dio se věnuje i císařovu onemocnění. Dle Dióna bylo důvodem smrti mladého Tiberia Gemella, který se údajně modlil za Caligulovo úmrtí (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 8.1), smrti Publia Afrania Potita, plebejce, který nabídl svůj život výměnou za císařovo uzdravení,¹¹⁸ či Atania Secunda, který se nabídl, že bude zápasit jako gladiátor. Oba prý doufali ve štědrnou odměnu, ale místo toho byli donuceni své sliby splnit, aby nebyli obviněni z křivé přísahy (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 8.3).

Caligulova vláda byla podle Dióna vládou teroru, během níž zahynulo mnoho skvělých mužů, které nechal zápasit v aréně jako gladiátory (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 10.1) či

¹¹³ Tento (na první pohled výstřední) akt nebyl zcela nový. Povož tažený slony byl již v minulosti využit na počest Augusta (Cass. Dio *Romaike hist.* LXI, 16.4).

¹¹⁴ Stejný obraz nestálosti podává i Filón Alexandrijský (Philo. *Legat. Gaium.* I, 43.339).

¹¹⁵ Ve východní části impéria nebyly chrámy zasvěcené panovníkovi nic nového, avšak Caligula byl prvním císařem, kterému se dostalo zasvěcení chrámu pouze pro jeho osobu, bez asociace k Římu nebo senátu. Např. Augustus nechal vystavět chrámy v Pergamu a v Nikomédii, ale nebyly zasvěceny pouze jemu, nýbrž i Romě. K tomuto viz Humphrey, J. W. 1976, s. 276.

¹¹⁶ Suetonius zmiňuje v Římě jen jeden chrám zasvěcený Caligulovi (Suet. *De vita Caes.* IV, 22.3). Existuje teorie, že se jednalo o chrám Isidy a Serapida na Martově poli. Isis, stejně jako ostatní egyptská božstva byla zakázána Tiberiem a všechny sochy egyptských božstev byly zničeny (Suet. *De vita Caes.* III, 36.1). Mohlo se tedy jednat o výstavbu chrámu bohům, jejichž kult byl Tiberiem zakázaný. K jeho znovuzavedení mohlo dojít právě za vlády Caliguly. K tomuto viz Humphrey, J. W. 1976, s. 280.

¹¹⁷ Dosud na Palatinu nebyly nalezeny žádné pozůstatky chrámu, který bychom mohli datovat do období Caligulovy vlády, ovšem samotnou stavbu nebo její započetí to nevyklučuje. K tomuto viz Ward-Perkins, J. B. 1981, s. 51.

¹¹⁸ Podobné nabídky nebyly v té době nic nového, Dio zmiňuje, že podobné *devotio* bylo nabídnuto již Augustovi Sextem Pacuviem (nebo Apudiem). Údajně se mělo jednat o zvyk pocházející z Ibérie (Cass. Dio *Romaike hist.* LIII, 20.2).

popravit kvůli jejich bohatství (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 18.5). Zdálo by se, že Caligula cítil potěšení¹¹⁹ ze smrti jiných a jeho touha po krvi byla neukojitelná (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 10.2). Dokonce nechal zavraždit i krále Mauretánie, Ptolemaia, se kterým byl pokrevně spřízněn (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 25.1).^{120, 121}

Kromě císařových amorálních činů Dio vyjmenovává i jiné skutky, jež bychom možná označili za dobré: Caligula zveřejnil účty veřejných prostředků, pomohl hasit požár, který zachvátil město, a poskytl pomoc těm, kteří požárem utrpěli škody, a když se zmenšoval jezdecký stav, povolal přední muže říše, a dokonce i z krajů mimo ni, a tímto činem řád početně doplnil¹²² (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 9.4–5). Dále opět vložil volby do rukou lidu¹²³ (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 9.6), avšak kvůli laxnosti lidu a korupci Caligula volby zrušil (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 20.3–5).

Cassius Dio v kapitole o Caligulově vraždě udává stejné pachatele jako ostatní autoři, tj. Cassia Chaereu a Cornelia Sabina. Podle Dióna Caligula unikl několika dřívějším pokusům „ho odstranit“ (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 29.1).¹²⁴ Dio se shoduje s ostatními autory v tom, že Caligula Chaereu zesměšňoval, nazýval ho zženštilým a jako heslo u něj často volil slovo „Venuše“¹²⁵ (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 29.2). Cassius Dio přidává k líčení císařovy vraždy sotva uvěřitelný, jinde neuváděný detail: tvrzení, že spiklenci se po Caligulově vraždě dopustili kanibalismu (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 29.7).

¹¹⁹ Krátký komentář ke Caligulově potěšení ze smrti a utrpení poskytuje i Seneca. Podle něj nechal Caligula zmřskat senátory i římské jezdce jen proto, že se mu zachtělo (Sen. *De Ira* III, 18.3).

¹²⁰ Ptolemaios byl synem Juby II. a Kleopatry II. Seléné, jejímž otcem byl Marcus Antonius (Suet. *De vita Caes.* IV, 26.1).

¹²¹ Důvod Ptolemaiovy vraždy není úplně jasný. Ptolemaios byl pozván císařem do Říma r. 40 n.l. Suetonius říká, že byl zavražděn poté, co na sebe upoutal pozornost leskem purpurového pláště (Suet. *De vita Caes.* IV, 35.1).

¹²² V tomto zásahu do jezdeckého stavu pramení obvinění, že Caligula záměrně útočil na jezdecký stav, aby získal bohatství jezdců. Posléze nepochybně na určitých místech došlo ke změnám a jezdcí, kteří byli nahrazeni, toto bezpochyby považovali za velké příkoří. K tomuto viz Humphrey, J. W. 1976, s. 118.

¹²³ Caligula se pokoušel zachovat vnější formu demokratické svobody. Viz Humphrey, J. W. 1976, s. 121.

¹²⁴ Mezi spiklence, kteří se pokusili odstranit císaře, můžeme počítat Marka Aemilia Lepida, Gnea Cornelia Lentula Gaetulika, Caligulovy sestry Agrippinu a Julii Livillu (spiknutí z r. 39 n.l.); Anicia Cerealia, Sexta Papinia, Betiliena Bassa a další (spiknutí z r. 40 n.l.) K tomuto viz Humphrey, J. W. 1976, s. 292.

¹²⁵ Heslo Venuše bylo užíváno už Juliem Caesarem a bylo považováno za úctyhodné heslo, neboť Caesar odvozoval svůj rod právě od této bohyně. Viz Humphrey, J. W. 1976, s. 295.

2.5 Objektivita pramenných autorů

Již na počátku této kapitoly byla načrtnuta otázka důvěryhodnosti a objektivnosti pramenných autorů. S jistotou mohu konstatovat, že dochované prameny objektivní nejsou. Každý pramenný autor si sám vybírá, jakou událost zpracuje, a poté uvádí vlastní interpretaci. Filón a Josephus Flavius nabízejí pohled z ne-římské perspektivy a sledují aspekt, který je Suetoniovi a Cassiu Diónovi cizí: náboženskou otázku. Filón je apologetický spisovatel, který se snaží vykreslit Židy v co možná nejlepším světle a nijak se nesnaží tajit své nepřátelství ke Caligulovi a k alexandrijským Řekům. Jak Caligulu, tak alexandrijské Řeky považuje za příčinu obtíží židovského obyvatelstva.¹²⁶ Josephus Flavius je více pro-římský než Filón a rozhodně s ním sdílí židovské náboženské cítění. Další pochybnosti o objektivitě autorů, zejména Filóna Alexandrijského a Josepha Flavia, umocňuje skutečnost, že o Caligulově příkazu vztyčit kolosální sochu v jeruzalémském chrámu ostatní autoři mlčí. O soše se nezmiňuje Seneca, Suetonius ani Cassius Dio.¹²⁷

Suetonius je dle A. Winterlinga pokračovatelem nepřátelské, aristokratické historiografické literární tradice¹²⁸ a často přejímá absurdní a skandální zprávy, i když zdroje nabízejí uvěřitelnější a racionálnější verzi.¹²⁹ Cassius Dio napsal své dílo o století později než Suetonius a občasně vykazuje nedokonalé pochopení raného principátu.¹³⁰ Diónovo dílo je především kompilačního charakteru, přičemž nerozlišuje – stejně jako Suetonius – mezi nepřátelskými a objektivními zdroji.¹³¹ Co se týče kompozice, Dio i Filón popisují Caligulovu vládu jako neustálý mix protikladného chování, dobrých i špatných skutků, jež se zjevovaly od počátku vlády až do jejího konce. Suetonius naopak katalogizuje císařovo chování ve dvou protikladných exkurzech.¹³²

Dle Winterlinga o Caligulově šílenství jako první psal Seneca. Winterling se domnívá, že Seneca slovy *furor et insania* neposuzuje Caligulovo psychické zdraví, ale nenávisťně Caligulu odsuzuje za tyranské chování a potlačení svobody.¹³³ Seneca používá termín „*insania*“

¹²⁶ BARRETT, A. A. 1990, s. XXI.

¹²⁷ WILKINSON, S. 2005, s. 57.

¹²⁸ WINTERLING, A. 2011, s. 6.

¹²⁹ BARRETT, A. A. 1990, s. XXII.

¹³⁰ BALSDON, J. P. V. D. 1934, s. 227.

¹³¹ BARRETT, A. A. 1990, s. XXII.

¹³² Viz Humphrey, J. W. 1976, s. 72.

¹³³ WINTERLING, A. 2011, s. 188.

pro zneužívání moci za účelem odsouzení nemravností a pro porušení všech konvencí.¹³⁴ Filón Alexandrijský a Josephus Flavius spojují slovo „*mania*“ s Caligulovou žádostí být oslavován jako Bůh, ale Caligulovi přiznávají i jisté dobré vlastnosti – Filón Caligulovu schopnost prohlédnout motivy ostatních, Josephus (stejně jako Suetonius) vyzdvihuje Caligulovo řečnické nadání. Winterling je toho názoru, že Suetoniiovi současníci viděli v životopise Caliguly osud Říma za časů vlády císaře Commoda.¹³⁵

Sam Wilkinson je toho názoru, že tradiční narativ o Caligulovi jakožto krutém a šíleném vládcí vzešel ze senátorských kruhů po Caligulově smrti. Za Caligulovy vlády senátoři postupně ztráceli svůj význačný vliv a vražda Caliguly byla pokusem o znovunastolení republiky.¹³⁶

¹³⁴ Tamtéž.

¹³⁵ WINTERLING, A. 2011, s. 191.

¹³⁶ WILKINSON, S. 2005, s. 79.

3 Caligulovy činy

V antických pramenech týkajících se Caliguly lze nalézt celou řadu činů, které bychom mohli klasifikovat jako „nenormální“ či „zvláštní“. V této kapitole budou z pramenných údajů vybrány činy, které lze považovat za „normální“, a činy, které je možné považovat přinejmenším za „podivné“. Při posuzování těchto Caligulových činů bude přihlíženo jak k objektivnosti pramenného autora, tak ke komentářům moderních autorů.

3.1 „Normální“ činy

3.1.1 Propuštění odsouzců a návrat vyhnanců

Tento čin, popisovaný Suetoniem (Suet. *De vita Caes.* IV, 15.4), byl velmi populární. Mnoho Římanů věřilo, že političtí vězni byli obětmi tyranie císaře Tiberia.¹³⁷ Caligula také zastavil všechna obvinění ze zločinu *maiestas*. Mezi těmi, kteří se mohli vrátit z vyhnanství nebo byli propuštěni byli Publius Pomponius Secundus (provinil se tím, že poskytl úkryt Aeliovi Gallovi, který byl pravděpodobně synovcem Seiana), Annius Pollio, Vinicianus a Mammercus Scaurus (všichni tři byli odsouzeni za velezradu), Gneus Domitius nebo Vibius Marsus, který byl společně s Albucillou obžalován pro velezradu.¹³⁸ Císařova motivace k těmto činům je neznámá.

3.1.2 Povolení zakázaných spisů

Suetonius popisuje (Suet. *De vita Caes.* IV, 16.1), že Caligula dovolit opět vydat, vlastnit a číst spisy Tita Labiena¹³⁹, Cremutia Corda¹⁴⁰ a Cassia Severa¹⁴¹, které byly z rozhodnutí senátu zničeny. A. Barrett považuje tento Caligulův čin za jeden z mála skutečně progresivních činů, avšak není jasné, nakolik byl Caligula motivován liberalismem a nakolik cynickou touhou poukázat na represivní atmosféru minulého režimu.¹⁴²

¹³⁷ FERRILL, A. 1991, s. 98.

¹³⁸ BARRETT, A. A. 1990, s. 66.

¹³⁹ Titus Labienus byl římský řečník v době Augustově. Za své invektivní řeči si vysloužil přídvisko „*Rabienus*“. Jeho dílo bylo senátem zakázáno a spáleno pro svůj opoziční charakter. Viz Janoušek, J. 2004, s. 356.

¹⁴⁰ Cremutius Cordus byl římský senátor a historik. Seianem byl obžalován pro urážku majestátu. Jeho knihy byly spáleny. Viz Janoušek, J. 2004, s. 199.

¹⁴¹ Cassius Severus byl politik a obhájce za Augustova principátu. Za své sarkastické a útočné spisy byl senátem vypovězen na Krétu a později na ostrov Serifos. Viz Janoušek, J. 2004, s. 165.

¹⁴² Barrett, A. A. 1990, s. 67.

3.1.3 Stavební program

Suetonius se v 21. kapitole věnuje Caligulovu stavebnímu programu v Římě. Caligula dokončil výstavbu Augustova chrámu a Pompeiovo divadlo, které vyhořelo v r. 21 n.l.¹⁴³ Započal výstavbu dvou vodovodů¹⁴⁴, které byly dokončeny až za vlády císaře Claudia. Také rozšířil *Domus Tiberiana*, který byl situován na severozápadní části Palatinu až k Foru. Chrám Castora a Polluka byl přeměněn na vchod do paláce a celá budova byla rozšířena až k bazilice Julii.¹⁴⁵ Výstavba nového amfiteátru nebyla dokončena. Caligula také údajně vybudoval vlastní otevřený stadion *Gaianum*¹⁴⁶ na místě zvaném *Ager Vaticanus*. Tento prostor byl určen k závodům vozatajů.¹⁴⁷ V Syrakúsách nechal opravit hradby a chrámy. Na Samu plánoval opravu královského hradu tyrana Polykrata a v Milétu chtěl dokončit výstavbu chrámu Apollóna Dydimského. Na hřebeni Alp plánoval vystavět město, pravděpodobně ve spojitosti s budováním silnic ke zlepšení komunikace s Galíí a Germánií,¹⁴⁸ a po celé Itálii byly stavěny luxusní vily. Nejsmělejším stavebním počinem mělo být prokopání Achájské (Korintské) šíje. Josephus Flavius zmiňuje rozsáhlou rekonstrukci přístavů v Rhegiu a na Sicílii (Jos. Fl. *Jud. Arch.* XIX, 2.5).

Caligulova stavební činnost se podle Suetonia a Josepha Flavia nijak zvlášť nevymykala normám, s nelibostí na Caligulovu stavební činnost nahlížel zejména Plinius Starší, který kritizuje Caligulu a Nerona za přehnaný luxus a viní je z toho, že jejich paláce obkličují celý Řím (Plin. *Nat. hist.* XXXVI, 15).

Z Caligulovy iniciativy bylo opraveno mnoho sakrálních i profánních staveb. Z Caligulova popudu byl do Říma dopraven egyptský obelisk, který se nyní nachází na Svatopetrském náměstí ve Vatikánu.¹⁴⁹

Moderní autoři nevěnují Caligulovu stavebnímu programu velkou pozornost, v knize *Roman Imperial Architecture*¹⁵⁰ J. B. Ward-Perkinse je Caligulovi věnován pouze malý prostor; mezi výjimky patří J. P. V. D. Balsdon a A. A. Barrett.

¹⁴³ WARD-PERKINS, J. B. 1981, s. 46.

¹⁴⁴ Jedná se o akvadukt Anio Novus a Aqua Claudia. Viz Barrett, A. A. 1990, s. 194.

¹⁴⁵ BALSDON, J. P. V. D. 1934, s. 174.

¹⁴⁶ BARRETT, A. A. 1990, s. 196.

¹⁴⁷ WARD-PERKINS, J. B. 1981, s. 48.

¹⁴⁸ BARRETT, A. A. 1990, s. 194.

¹⁴⁹ WARD-PERKINS, J. B. 1981, s. 51.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 48–51.

3.1.4 Caligulovy plovoucí paláce

Caligulovy extravagantní lodě popisuje Suetonius (Suet. *De vita Caes.* IV, 37.2). Říká se, že se jednalo o liburnské desetiřadky, jejichž přídělky byly vykládány drahými kameny, plachty byly pestře nabarveny a uvnitř se nacházely lázně, portiky a jídelny. Na lodích měly být dokonce vysázeny ovocné stromy a keře vinné révy.

Tyto lodě byly nalezeny v jezeře Nemi v r. 1929 výpravou sponzorovanou Benitem Mussolinim¹⁵¹ a jejich nález potvrzuje Suetoniovu výpověď. Ke zničení lodních vraků došlo během druhé světové války, konkrétně v r. 1944, při ústupu německých jednotek.¹⁵² Jediným důkazem, že lodě skutečně patřily Caligulovi, byly značky na dochovaném olověném potrubí (C CAESARIS AVG GERMANIC); lodě byly vybaveny tekoucí vodou i ohřevem vody.¹⁵³ Byly též bohatě dekorované malbami a mramorem, na podlahách se nacházely mozaiky (*opus tessellatum* a *opus sectile*).¹⁵⁴ V lodích bylo nalezeno mnoho bronzových předmětů.¹⁵⁵ Při vyzvedávání druhé lodi byly nalezeny zbytky malého chrámu, který se na lodi nacházel spolu se zbytky malovaného terakotového vlysu (zachovány byly i barvy: modrá, zelená a žlutá), pozlacené střešní tašky a fragmenty mramoru a slonoviny.¹⁵⁶

Není známo, kdy se lodě potopily. Styly nalezených mozaik a mince, které byly objeveny na lodi a kolem ní naznačují, že lodě byly používány ještě za císaře Nerona.¹⁵⁷

3.1.5 Caligulův zásah do jezdeckého stavu

Suetonius Caligulu v 16. kapitole chválí za umírněný a svědomitý zásah do jezdeckého stavu. Tento zásah chválí i Cassius Dio (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 9.4–5). Caligula uspořádal formální inspekci (*recognitio*) ve formě přehlídky (*transvectio*).¹⁵⁸ Jezdecký řád byl během Tiberiovy vlády zredukován a noví muži přestali být do řádu přijímáni. Caligula se rozhodl v tomto směru zakročit, povolal ty nejlepší muže z provincií a jimi řád doplnil. Jezdcům, kteří měli zájem o kariéru senátora, dovolil nosit *latus clavus*.¹⁵⁹ Caligulův nástupce

¹⁵¹ CARLSON, D. N. 2002, s. 26.

¹⁵² Tamtéž.

¹⁵³ CARLSON, D. N. 2002, s. 30.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 29.

¹⁵⁵ FERRILL, A. 1991, s. 132.

¹⁵⁶ CARLSON, D. N. 2002, s. 30.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 31.

¹⁵⁸ HURLEY, D. W. 1993, s. 55.

¹⁵⁹ WILKINSON, S. 2005, s. 23.

Claudius rozšířil tuto praxi i na senát a podporoval vstup provinciálů do senátu. Caligulův krok se tak stal určitým precedentem pro jeho nástupce Claudia. Přivedením nejbohatších provinciálů a jejich participací na vládě dosáhl Caligula nejenom doplnění stavů – tento krok podpořil i jejich loajalitu a romanizaci.¹⁶⁰

3.2 „Zvláštní činy“

3.2.1 Pontonový most

Stavba velkolepého pontonového mostu vzbuzovala u pramenných autorů nemalý zájem. Suetonius této podívané vyčlenil celou 19. kapitolu svého životopisu a zmiňuje ji i Cassius Dio v (17. kapitole). Josephus Flavius tuto událost zmiňuje v 1. kapitole 19. knihy a ve stručnosti se jí věnuje i Seneca (Seneca *De Brev. Vit.* 18, 5–6) či Aurelius Victor ve spisu *Epitome de Caesaribus* (Aur. Vic. *Epit. de Caes.* I, 3.9). Dle Suetonia měl být most dlouhý 3,6 mil (Suet. *De vita Caes.* IV, 19.1), Aurelius Victor udává 3 míle (Aur. Vic. *Epit. de Caes.* I, 3.9), Cassius Dio uvádí délku 26 stadií (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 17.1) a Josephus Flavius zmiňuje 30 stadií (Jos. Fl. *Jud. Arch.* XIX, 1.1). Délka se tedy odhaduje na 4,5 až 5 km. Mezi pramennými autory nepanuje shoda ani v tom, odkud a kam most vedl. Josephus říká, že vedl z Dicaearchie (Puteoli) do Misena (Jos. Fl. *Jud. Arch.* XIX, 1.1), Cassius Dio tvrdí, že vedl z Puteoli do Bauli (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 17.1) a Suetonius zastává názor, že vedl z Baji do Puteoli (Suet. *De vita Caes.* IV, 19.1).

Vybudování mostu přes neapolský záliv je tradičně datováno do r. 39. n. l.¹⁶¹ U Suetonia je tato událost prezentována jako projev císařovy excentričnosti a autor ji považuje za pouhé *spectaculum*,¹⁶² tato epizoda ostatně není zařazena v Suetoniově části popisující císaře jako šíleného.¹⁶³ Josephus ve *Starožitnostech* usuzuje, že stavba mostu vycházela z Caligulova šílenství a sebedeifikace, a stejného názoru je i Cassius Dio. Dle Seneky Caligula stavbou mostu pouze napodoboval cizí krále a jednalo se o projevení císařovy *hybris* a zvrácené touhy způsobit hladomor.¹⁶⁴ Suetonius o této události referuje, jak se zdá, poměrně objektivně a snaží se nabídnout i několik možných interpretací. Josephus Flavius a Cassius Dio se přiklánějí

¹⁶⁰ WILKINSON, S. 2005, s. 23.

¹⁶¹ MALLOCH, S. J. V. 2001, s. 206.

¹⁶² Tamtéž.

¹⁶³ Stavba mostu se nachází před 22. kapitolou, v níž začíná Suetonius popisovat císaře jako psychicky labilní monstrum.

¹⁶⁴ HURLEY, D. W. 1993, s. 77

k myšlence, že se jednalo o projev Caligulovy megalomanie. Seneca je v tomto případě nejméně objektivním autorem, v činu vidí pouze projev tyranie, krutosti a šílenství.

Suetonius a Cassius Dio popisují stavbu mostu a motivy výstavby mnohem obsírněji. Suetonius v 19. kapitole popisuje, jak císař jezdil po mostě sem a tam po celé dva dny. První den jel na koni, ozdoben věncem z dubových listů¹⁶⁵, s koženým štítem, mečem a zlatem prošíváním pláštěm. Druhý den jel na dvojspreží a před sebou měl chlapce Dareia¹⁶⁶ vybraného z parthských rukojmích, a byl provázen zástupem praetoriánů a přáteli. Suetonius nabízí i interpretaci této podívané. První možností je napodobení krále Xerxa, který stejným způsobem překlenul Helespont,¹⁶⁷ další možností bylo zastrašení Germánie a Británie, které císař plánoval napadnout, a třetí možnost Suetonius zaslechl od svého děda – astrolog Thrasyllus prý řekl Tiberiovi, který se obával o následovnictví, že Caligula má asi takovou šanci stát se vládcem, jako že přejede do Baji na koni.

Dle Cassia Dióna nechal Gaius zbudovat most přes záliv, protože nepovažoval jízdu po zemi za žádný velký úspěch – za ten císař považoval jízdu povozem po moři. Když byl most připraven, císař si nasadil *aegidu* Alexandra Velikého, hedvábný pláštík *chlamys*, bohatě vyšíváný zlatem a zdobený indickými perlami, vzal si meč, štít a na hlavu si nasadil věnec z dubových listů. Poté vykonal úlitbu Neptunovi a dalším bohům, zejména pak *Invidii/Závisti* (v řeckém originále je uveden Neptun a Phthonos). Poté vstoupil na most u Bauli s množstvím jezdců a pěšáků jako by pronásledoval nepřítele. Druhý den se vydal na zpáteční cestu na voze, oděn do zlatem vyšíváné tuniky v doprovodu parthského zajatce Dareia. Caligula prý prohlásil, že zastrašil samotného Neptuna a také prý předčil Xerxa i Dareia, protože jeho most byl delší. Podle Cassia Dióna stavba tohoto mostu zapříčinila hladomor v Římě.

Moderní badatelé odmítají Suetoniovu verzi o Thrasyllově proroctví.¹⁶⁸ Další nabízená možnost interpretace je napodobení perského krále Xerxa (a v menší míře i Dareia)¹⁶⁹,

¹⁶⁵ Corona civica – tento věnec náležel tomu, kdo zachránil život jinému římskému občanu. Tím, že si Gaius podrobil Parthy zachránil Řím. K tomuto viz Hurley, D. W. 1993, s. 76.

¹⁶⁶ Dareios byl synem parthského krále Artabana III., který byl poslán do Říma jako zajatec. K tomuto viz Hurley, D. W. 1993, s. 77.

¹⁶⁷ Délkou svého mostu Caligula ovšem Xerxa dalece překonal.

¹⁶⁸ MALLOCH, S. J. V. 2001, s. 206.

¹⁶⁹ Dareios nechal vystavět pontonový most přes Bospor okolo r. 512 př.n.l. během tažení do Skythie. Viz Malloch, S. J. V. 2001, s. 208.

postavení mostu v tomto případě mělo být motivováno žárlivostí na Xerxův¹⁷⁰ a Dareiův čin.¹⁷¹ Další interpretační možnost otevírá cestu domněnce, že se jednalo o napodobení Alexandra Velikého. Samotná jízda přes most nese symboliku výboje proti nepřátelům a návrat připomíná triumfální procesí.¹⁷² Cassius Dio přímo udává, že se císař ozdobil Alexandrovým pancířem. Caligulovým oděvem byl fialový plášť, *chlamys*, který je spojován především s Řeky a Makedoňany,¹⁷³ a hedvábí¹⁷⁴, z něhož byl plášť vyroben, mu dodával orientální vzezření. *Chlamys* byla pošita drahými kameny z Indie. Celé *imitatio* nese symboliku Alexandrova výboje a překlenutí neapolského zálivu napodobuje překlenutí řeky Indu v r. 327/326 př. n. l.

Další racionální vysvětlení nabízí Balsdon, podle kterého se Caligula snažil demonstrovat velkolepou moc a sílu Říma před zajatými Parthy.¹⁷⁵ Prozářičtější vysvětlení nabízí A. Barrett, který k této události dodává, že Caligula by nebyl prvním autokratickým vládcem, který měl potřebu stvrdit své mužství výstavbou grandiózního díla.¹⁷⁶ A. Winterling se přiklání k možnosti, že jízda po mostě z Bauli do Puteoli byla symbolickou demonstrací Caligulovy moci dobýt Británii.¹⁷⁷ A. Ferrill považuje moderní snahy o racionalizaci za zbytečné a Caligulův čin za pouhý projev rozmaru a marnivosti.¹⁷⁸ A. Barrett odmítá, že by konstrukce mostu způsobila hladomor a toto nařčení pramenných autorů považuje za absurdní, jelikož krize v zásobování se, jak tvrdí, objevila až v zimě r. 40/41 n. l. a most byl zkonstruován v r. 39 n. l.¹⁷⁹ D. Woods přichází s návrhem, že Caligulův most přes záliv byl pouze zkouškou pro ještě grandióznější dílo: most vedoucí až do Británie.¹⁸⁰ Ve své argumentaci se opírá především o skutečnost, že Caligula plánoval invazi do Británie, dále pak o Suetoniův popis samotného mostu, na kterém byla k dispozici tekoucí voda a odpočívací prostory (podle Woodse měly tyto prostory sloužit pěším vojákům a zvířatům k napojení a odpočinku).

¹⁷⁰ Xerxes nechal v r. 480 př.n.l. vystavět most přes Helléspont o délce 7 stadií. Viz Malloch, S. J. V. 2001, s. 208.

¹⁷¹ MALLOCH, S. J. V. 2001, s. 206–207.

¹⁷² Tamtéž.

¹⁷³ Tamtéž.

¹⁷⁴ R. 16 n.l. bylo mužům zakázáno nosit hedvábí. O tomto zákazu psal i Tacitus (*Tac. Ann.* II, 33.1-2). K tomuto viz Malloch, S. J. V. 2001, s. 210.

¹⁷⁵ BALSDON, J. P. V. D. 1934, s. 53–54.

¹⁷⁶ BARRETT, A. A. 1990, s. 212.

¹⁷⁷ WINTERLING, A. 2011, s. 130.

¹⁷⁸ FERRILL, A. 1991, s. 117.

¹⁷⁹ BARRETT, A. A. 1990, s. 195.

¹⁸⁰ WOODS, D. 2002, s. 162-163.

Posledním uváděným argumentem je skutečnost, že na zpáteční cestě byl Caligula doprovázen povozy. Woods se domnívá, že povozy měly odkazovat na slavné válečné povozy Keltů.¹⁸¹ Postavení mostu z Baji do Puteoli mělo mít dva praktické důvody. Prvním důvodem bylo vyzkoušení technologie, kterou Caligula plánoval využít. Druhým důvodem bylo ujištění pro vojáky, že zvolená konstrukce mostu je bezpečná, a že tedy není třeba obávat se přechodu.¹⁸² Podle přibližného propočtu by Caligula potřeboval při cestě do Británie cca 3 000 obchodních lodí. Při překlenutí Neapolského zálivu potřeboval přibližně 560 lodí, pokud se průměrná délka jedné lodi pohybovala okolo 8 m a most měřil 3,6 km.¹⁸³

Dle mého názoru se jednalo o neobyčejný stavebně-inženýrský počin. Nemohu se ztotožnit s názorem A. Ferrilla ani s názorem D. Woodse. Osobně se přikláním k názoru, že se jednalo o demonstraci Caligulovy moci a o pokus zastínit Alexandra Velikého, Xerxa i Dareia.

3.2.2 Přejmenování měsíce *September* na *Germanicus*

Přejmenování měsíce *September* na *Germanicus* se může zdát jako jeden z Caligulových megalomanských počinů, avšak přejmenování měsíců nebylo v Římě tak docela nevídaným činem. Caligula se rozhodl přejmenovat měsíc *September* na počest svého otce Germanika (ovšem i Caligula se jmenoval *Germanicus*). Podobně byl přejmenován měsíc *Quintilis* na *Iulius* (na počest Gaia Iulia Caesara) a měsíc *Sextilis* na *Augustus*.¹⁸⁴ *September* mohl být Caligulou vybrán kvůli předchozím eponymním měsícům, případně Caligula vytvořil pomyslnou dynastickou linku Caesar–Augustus–Germanicus.¹⁸⁵ Podobně byly změněny měsíce např. v Egyptě: *Phamenot* byl nahrazen názvem *Gaieos*, název měsíce *Payni* byl nahrazen názvem *Drussileios*.¹⁸⁶ Tyto změny názvů se však po Caligulově smrti neudržely.

3.3 „Šílené“ činy

3.3.1 Kůň konzulem

Caligulův úmysl ustanovit svého koně Incitata konzulem je v antických pramenech brán jako nepochybný příznak císařova šílenství. Tomuto činu se věnuje Suetonius (Suet. *De vita*

¹⁸¹ WOODS, D. 2002, s. 163.

¹⁸² Tamtéž, s. 164.

¹⁸³ Tamtéž, s. 167.

¹⁸⁴ BARRETT, A. A. 1990, s. 61.

¹⁸⁵ Tamtéž.

¹⁸⁶ Tamtéž.

Caes. IV, 55.3) či Cassius Dio (*Cass. Dio Romaike hist.* LIX, 14.7). Dle Suetonia kvůli Incitativi Caligula nařizoval v okolí stájí klid, aby zvíře nebylo před závody nijak rušeno. Nejprve mu daroval mramorové stáje, žlab ze slonoviny a nakonec i celý dům se služebnictvem. Cassius Dio píše, že Caligula zval Incitata na večeři, k jídlu mu dával zlatý ječmen a připíjel koni na zdraví.

Suetonius připouští, že úmysl učinit Incitata konzulem je fáma (v latinském textu je psáno *tradtur*). Cassius Dio naopak o Caligulově úmyslu učinit koně konzulem nepochybuje. Nicméně nejednalo by se o prvního koně v dějinách, který by byl vyznamenám svým majitelem. Plinius Starší v 8. knize své *Přírodovědy* jmenuje slavné koně, jmenovitě Búkefala Alexandra Makedonského, na kterého byl napsán chvalozpěv, koně Caesarova nebo koně královny Semiramidy (*Plin. Natur. Hist.* VIII, 68).

A. Winterling považuje Caligulův úmysl učinit Incitata konzulem za vtip na účet římských senátorů. Domácnosti senátorů se všemi sloužícími a bohatými hostinami byly manifestací jejich sociálního statusu. Získání konzulátu bylo nejvyšším cílem římské aristokracie. Tím, že Caligula vybavil svého koně luxusním domem a předurčil mu politickou kariéru zakončenou nejvyšším možným způsobem, tedy konzulátem, zesměšnil hlavní cíl římských aristokratů a otevřeně je ponížil. Caligula postavil svého koně na stejnou úroveň s římskou aristokracií. Tímto činem také vyslal římským senátorům jasný signál – císař může za konzula určit, kohokoliv bude chtít. Konzulové se stávají konzuly z milosti císaře.¹⁸⁷ Tímto také konfrontoval senátory s jejich vlastní bezmocí.

Podle mého názoru se jednalo o projev Caligulova sarkastického smyslu pro humor, ale zároveň i o demonstraci moci.

3.3.2 Vraždy senátorů a vztah se senátem

Podle pramenných údajů měl Caligula se senátem zpočátku dobrý vztah, ke zhoršení vzájemných vztahů zřejmě došlo zejména po vypuknutí Caligulovy nemoci. Cassius Dio uvádí, že zpočátku mezi senátem a Caligulou panovala shoda; Caligula prokazoval senátu velkou úctu, slíbil, že se se senátem podělí o moc, a prohlásil se za syna a svěřence senátu (*Cass. Dio Romaike hist.* LIX, 6.1).

Vztah mezi Caligulou a senátem považuje Winterling za složitý. Senát se od počátku Caliguly obával. Právě ze senátních kruhů vyvstala obvinění Caligulovy matky a bratrů a senát jako celek také vynesl nad Caligulovými příbuznými v r. 29 n. l. verdikt. První setkání Caliguly

¹⁸⁷ WINTERLING, A. 2011, s. 101-102.

a senátu bylo pro přítomné senátory překvapivé. Caligula ve své řeči slíbil, že se bude se senátem dělit o moc, a sám sebe nazval synem a chráněncem senátu. Také oznámil, že hodlá ukončit všechny procesy týkající se *maiestas*, a všichni, kteří byli za Tiberiovy vlády posláni do exilu nebo uvězněni, byli zproštěni obžaloby a osvobozeni. Winterling tyto činy považuje za snahu uklidnit senátory a jezdce, kteří hráli v procesech týkajících se *maiestas* prominentní roli, a navždy tak uzavřít tuto kapitolu.¹⁸⁸ Několik prvních měsíců Caligulovy vlády lze jasně považovat za pokus kopírovat vládu Augustovu.¹⁸⁹ Caligula opustil Tiberiův zvyk posílat senátu a lidu dopisy, striktně dodržoval řádnou formu komunikace mezi senátory a *principem* a na veřejnosti se vyhýbal projevům úcty vůči své osobě, díky čemuž byl Římány považován za příklad *civilitas*. Poté, co se Caligula stal konzulem, využil této příležitosti a pronesl v senátu řeč, ve které se explicitně distancoval od Tiberia a kritizoval všechny Tiberiovy činy, kterými si předchozí císař získal nepřátelství senátu.

Krátce po r. 39 n. l. vztah mezi Caligulou a senátem prošel zásadní změnou. Tato situace je reflektována zejména u Cassia Dióna (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 13.2–3). Winterling si klade otázku, co se mohlo stát. Dochází k názoru, že mnoho odsouzených aristokratů bylo obžalováno ze zločinu *maiestas*, a jelikož neexistují doklady o hanlivých spisech nebo slovních útocích, muselo se tak jednat o ten nejvážnější zločin – spiknutí.¹⁹⁰ Krátce poté, co začaly četné procesy s aristokraty, Caligula pronesl v senátu další řeč, která je reprodukována Cassiem Dióne¹⁹¹ (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 16.1–9). V této řeči tvrdě zkritizoval přítomné senátory a na příkladech za Tiberia popravených aristokratů dokazoval, že za jejich smrt mohli primárně oni – senátoři. Při této příležitosti Caligula využil dokumenty, které údajně veřejně spálil, ale chytře si nechal vyhotovit jejich kopie. Senátory obvinil z pokrytectví nejen ve vztahu k Tiberiovi, ale i k němu samému. Caligulova řeč byla přímým útokem na shromážděné senátory.¹⁹² Mladý císař konfrontoval senátory s jejich vlastní oportunistickou touhou získat náklonnost císaře a využít odsouzení jiných senátorů ve svůj vlastní prospěch; jejich chladnokrevnost navíc ilustroval tím, že senátorům připomněl, že právě oni vyřkli rozsudek smrti nad mnohými svými kolegy.

¹⁸⁸ WINTERLING, A. 2011, s. 54.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 58.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 92.

¹⁹¹ U řečí Cassia Dióna je nutné mít neustále na paměti, že se jedná o jeho tvorbu, vyhotovenou podle jeho vlastního soudu. Cassius Dio říká, co by osobnost měla říci, ne to, co skutečně říkala; jeho řeči odrážejí subjektivní názor na vybraný problém viz Humphrey, J. W. 1976, s. 6.

¹⁹² WINTERLING, A. 2011, s. 97.

Winterling je toho názoru, že Caligula ve svém projevu strhl přítomným senátorům pokryteckou masku a pojmenoval i to, co leží za ní – odpor k imperiální vládě, nenávisť k císaři a z toho vyplývající neustálá připravenost k útoku na císaře, kdykoliv by se naskytla vhodná příležitost.¹⁹³ Winterling má za to, že samotná řeč nebyla tím hlavním, co přítomné senátory muselo šokovat. Senátoři si prý poprvé naplno uvědomili nerovnost mezi nimi a Caligulou, resp. obecněji mezi senátem a císařem. Nemohli s ním souhlasit a prohlásit, že má pravdu, že ho nenávidějí a rádi by se ho zbavili, což pravděpodobně reflektovalo realitu. Místo toho zůstali bezmocní, oněmělí a poníženi.¹⁹⁴ Caligula ve své řeči také předpověděl, že i přes to, co v senátu pronesl, zůstanou senátoři servilní. Caligula se řečí v senátu zbavil i své vlastní masky, kterou měl nasazenou po první dva roky své vlády. Senátoři pochopili, že pečlivě budovaná fasáda principátu byla zbořena.¹⁹⁵ Následující reakce senátu byla přesně taková, jak Caligula cynicky předpověděl. Senátoři prohlásili, že je Caligula upřímný a zbožný vládce a že jsou vděční, že nezahynuli jako ostatní (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 16.9).

3.3.3 Vražda Tiberia Gemella

Vraždou Caligulova bratrance Tiberia Gemella se zabývá Suetonius (Suet. *De vita Caes.* IV, 23.3), Filón Alexandrijský (Philo. *Legat.* I, 4.22–5.3), Cassius Dio (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 1.2). Tiberius Gemellus (19–37 n. l.) byl synem Drusa mladšího (syna císaře Tiberia) a Livilly (dcery Antonie mladší a Drusa staršího). Na počátku r. 37 byl Caligulou adoptován, stal se tak Caligulovým nástupcem v případě jeho smrti.

Podle antických autorů měl být Gemellus zapleten do spiknutí proti Caligulovi; Suetonius dodává, že Gemellus požil sirup proti kašli, avšak Caligula si myslel, že se jedná o protijed (Suet. *De vita Caes.* IV, 23.3). Filón se domníval, že Gemellova adopce Caligulou byl trik, jak dostat Gemella pod svoji autoritu (Philo. *Legat.* I, 4.22–5.3).

A. Ferrill se domnívá, že Gemellus vzal (společně se Silanem a Macronem) do svých rukou vládu během Caligulovy nemoci.¹⁹⁶ A. Winterling soudí, že pokud by Caligula zemřel, Silanus a Macro by připravili cestu k vládě pro Tiberia Gemella. Jakýkoliv jiný aristokratický pretendent na trůnu by mohl vzbudit vášně a násilí ve společnosti. Gemellova adopce Caligulou byla sice strategickým činem, ale do budoucna se mohla projevit jako problematičtější, pokud by

¹⁹³ WINTERLING, A. 2011, s. 99.

¹⁹⁴ Tamtéž.

¹⁹⁵ Tamtéž.

¹⁹⁶ FERRILL, A. 1991, s. 105.

se Caligulovi narodil syn nebo by panovník ustanovil jiného nástupce.¹⁹⁷ Dle Ferrilla se Caligula odstraněním Tiberia Gemella vyhnul nebezpečí občanské války, protože se kolem Tiberia Gemella mohla vytvořit frakce usilující o Caligulovo odstranění.¹⁹⁸ Gemellova eliminace by v tomto smyslu byla brutálním, avšak logickým krokem.¹⁹⁹

3.3.4 Prohlášení se za Boha, převlékání se za bohy a výstavba sochy v Jeruzalémském chrámu

Caligulovo prohlášení se za Boha reflektuje Cassius Dio, Suetonius, a zejména Josephus Flavius a Filón Alexandrijský. Cassius Dio k tomuto říká, že Caligula „ztratil hlavu“, když ho někteří začali nazývat polobohem či bohem (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 26.5). Caligula se údajně převlékal za bohy²⁰⁰ a bohyně²⁰¹ a zdobil se jejich atributy.

Caligulova sebedeifikace negativně zapůsobila především na židovské obyvatele impéria, když se císař rozhodl vztyčit svoji sochu v jeruzalémském chrámu. Neochotu Židů vystavit sochy císaře v synagogách také využili alexandrijští Řekové jako záminky pro útok na židovské obyvatelstvo v Alexandrii (Philo. *Legat.* I, 18.120). Židé odmítali jakoukoli idolatrii a takovéto vystavení sochy znamenalo znesvěcení jeruzalémského chrámu v očích židovského obyvatelstva. Tato hrozba se týkala nejen lokální komunity, ale celé židovské diaspory. Jeruzalém byl svatým hlavním městem nejen kvůli chrámu, který byl středobodem jejich náboženského kultu, ale také proto, že doufali v návrat do Jeruzaléma, až bude Izrael osvobozen od cizí nadvlády.²⁰²

Všichni císaři byli považováni za bohy především na helénistickém východě. Augustus ani Tiberius v Římě za svého života za bohy považováni nebyli, tam byl zachováván civilní obraz císaře jakožto *principa*; imperiální kult byl pěstován především v provinciích.

Ferrill se domnívá, že Caligulova psychická nestabilita a fakt, že Gaius Iulius Caesar, Augustus a Drusilla se po smrti stali bohy, vyvolaly u Caliguly představu, že bohem je i on.²⁰³ S. Wilkinson naopak odmítá zprávy antických autorů o tom, že Caligula ustanovil svůj kult i v

¹⁹⁷ WINTERLING, A. 2001, s. 63.

¹⁹⁸ FERRILL, A. 1991, s. 107.

¹⁹⁹ WINTERLING, A. 2001, s. 63.

²⁰⁰ Philo. *Legat.* I, 11.79–80.

²⁰¹ Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 26.6–7.

²⁰² Viz Smallwood, M. 1961, s. 256–257; 294.

²⁰³ FERRILL, A. 1991, s. 134

Římě, jelikož nebyl nalezen žádný důkaz, ať již numismatický, či epigrafický, který by tvrzení, že v Římě vznikl Caligulův kult, podpořil.²⁰⁴

3.3.5 Incest se sestrami

Incestní vztah Caliguly a jeho sester je v antických pramenech často zmiňován. Incest zmiňuje Suetonius (Suet. *De vita Caes.* IV, 24.1), Cassius Dio (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 3.3), Josephus Flavius (Jos. Fl. *Jud. Arch.* XIX, 2.5) či Aurelius Victor (Aur. Vic. *Epit. de Caes.* I, 3.10).

Incestní vztah se sestrami je ale odmítán v moderní literatuře, výjimkou je A. Ferrill. A. Winterling je toho názoru, že příběh o incestu se poprvé objevil až v Suetoniově době a je naprosto nesmyslný.²⁰⁵ Ani Seneca, ani Filón, kteří se pohybovali v aristokratických kruzích a byli velmi dobře informovaní o poměrech na císařském dvoře, tuto „skutečnost“ nezmiňují.²⁰⁶ Obvinění z incestu bylo běžné už za republiky. Jednalo se o jednoduchý způsob diskreditace nepohodlné osoby. Takto byl z incestu obviněn i Publius Clodius Pulcher.²⁰⁷

Jedním z častých vysvětlení incestního vztahu se sestrami a také deifikace sestry Drusilly (viz níže) je Caligulova fascinace Egyptem. Zejména incestní vztah s Drusillou měl být ovlivněn faraonskými, potažmo ptolemaiskými praktikami, kdy si panovník bral za manželku vlastní příbuznou, aby byla zachována posvátnost a neposkrvněnost krevní linie.²⁰⁸ Tato teorie je nicméně mnohými badateli odmítána.

Ačkoliv je incestní vztah mezi Caligulou a jeho sestrami často zmiňován v antických pramenech, nemyslím si, že by se jednalo o pravdivou zprávu. Tento vztah nezmiňuje ani Filón, ani Seneca, Caligulovi současníci, ale objevuje se až mnohem později, u Suetonia. Vzhledem k tomu, že obvinění z incestu bylo jednoduchým způsobem, jak se zbavit svých oponentů (nebo alespoň jak je pošpinit), přikláním se k názoru, že tato epizoda byla zakomponována do Caligulova příběhu až později – v zájmu zvýraznění jeho šílené a zvrácené povahy.

3.3.6 Deifikace sestry Drusilly

Drusilla byla první ženou v Římě, která se po smrti stala bohyní. Římští autoři považovali deifikaci Caligulovy sestry Drusilly za akt šílenství. Senátor Livius Geminus

²⁰⁴ WILKINSON, S. 2005, s. 27.

²⁰⁵ WINTERLING, A. 2011, s. 3.

²⁰⁶ Tamtéž.

²⁰⁷ Cic. *Pro Milone*, 73.

²⁰⁸ BARRETT, A. A. 1990, s. 220.

dosvědčil, že viděl Drusillu, jak rozmlouvá s bohy a vstupuje na nebesa. Za toto svědectví mu byl vyplacen 1 000 000 sesterciů. Drusilla byla prohlášena za bohyni na Augustovy narozeniny a bylo jí dáno jméno *Panthea* (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 11.3–4). Drusillin kult byl asociován s kultem Venuše a ve Venušině chrámu jí byla vztyčena socha. V budově senátu byla umístěna její zlatá podobizna a byla jí přidělena svatyně s 20 kněžkami a kněžími. Na její narozeniny byly pořádány hry a pro senátory a jezdce byl uspořádán banket. Všechny ženy musely přísahat při Drusillině božstvu (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 11.1–4).

A. Ferrill v této záležitosti souhlasí s antickými prameny a v deifikaci Drusilly vidí akt Caligulova šílenství. Drusilla byla žena malého politického významu a neměla tak důležitou roli jako např. Livia nebo Antonia, kterým se této pocty nedostalo.²⁰⁹

Otázka deifikace Caligulovy sestry není lehce zodpověditelná. Nelze pochybovat, že Caligula měl k Drusille velmi silné citové pouto. Nabízí se otázka, jestli by Caligula v případě smrti deifikoval i své zbývající sestry. Caligulova mince se sestrami ukazuje, že silné citové pouto sdílel i s nimi, nicméně tato sourozenecká láska zmizela poté, co se jeho zbývající sestry zapojily do komplotu proti němu.

3.3.7 Výprava do Británie – sbírání mušlí

Pokus o výpravu do Británie a sbírání mušlí na pobřeží v r. 40 n. l. patří mezi nejkontroverznější Caligulovy činy. Tuto epizodu zmiňuje jak Suetonius (Suet. *De vita Caes.* IV, 46.1), tak i Cassius Dio (Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 25.3). Této epizodě se dostalo i mnohé pozornosti u moderních autorů.

Dle A. Ferrilla není jasné, proč se Caligula vůbec invazi do Británie rozhodl podniknout. Ferrill se domnívá, že tento zájem o Británii mohl u Caliguly vzbudit Gaius Iulius Caesar, který Británii při svých taženích navštívil dvakrát (poprvé v r. 55 př. n. l. a podruhé v r. 54 př. n. l.).²¹⁰ Ferrill dodává, že neexistoval žádný strategický nebo ekonomický důvod začleňovat Británii do římského impéria.²¹¹ Ačkoliv Caligula nikdy nevkročil na britskou půdu, obdržel přízvisko *Britannicus*. Ferrill se domnívá, že Caligula získal poté, co k Římanům zběhl syn krále Cynobelina Adminius (Amminius),²¹² a že Adminiovo zběhnutí považoval Caligula za

²⁰⁹ FERRILL, A. 1991, s. 111.

²¹⁰ Tamtéž, s. 126.

²¹¹ FERRILL, A. 1991, s. 126.

²¹² Suet. *De vita Caes.* IV, 44.2.

ekvivalent dobytí Británie Římany.²¹³ Ke sbírání škeblí se Ferrill v zásadě nevyjadřuje, pouze odmítá racionální verzi, se kterou přišel J. P. V. D. Balsdon. Ten je toho názoru, že když Caligula vydal příkaz, aby se vojáci nalodili, došlo ke vzpouře legií (pravděpodobně se jednalo o I. a XX. legii) a vojáci odmítli uposlechnout rozkaz.²¹⁴ Následně Caligula vojákům přikázal, sbírat mušle. Balsdon nabízí teorii, že se vůbec nemuselo jednat o mušle – že mohlo jít o *musculi*²¹⁵, ochranné přístřešky používané při obléhání. Podle něj celý příběh o nesmyslném sbírání mušlí na břehu moře mohl vzniknout nepochopením názvu ochranného přístřešku (Caligula mohl vydat rozkaz tyto přístřešky stavět nebo naopak složit), případně se ale opravdu mohlo jednat skutečně o Caligulovo pohrdavé zesměšnění vojáků, kteří se účastnili vzpoury.²¹⁶

3.3.8 Účast v závodech vozatajů, záliba v divadle a tanci

Antičtí autoři (Philo. *Legat.* I, 7.42–45; 45.365; Suet. *De vita Caes.* IV, 11.1; Cass. Dio *Romaike hist.* LIX, 5.5) často upozorňují na Caligulovu zálibu v hudbě, tanci, divadle, závodech vozatajů či gladiátorských zápasech.

Dle A. Winterlinga v tomto směru Caligula pouze sdílel zálibu současné mladé aristokracie.²¹⁷ Od Augustovy doby se mladí aristokraté občas účastnili vozatajských závodů, atletických soutěží či zápasů v cirku společně s gladiátory z jezdeckého stavu.²¹⁸ Mezi Caligulovy favority patřili závodníci ze zelené stáje s nimiž často hodoval, a jezdci Eutychovi daroval 2 000 000 sesterciů (Suet. *De vita Caes.* IV, 55.2).

V této záležitosti musím souhlasit s A. Winterlingem. Caligula, ačkoliv byl císař, měl stejné záliby jako mnozí jiní chlapci jeho věku a aristokratického postavení.

²¹³ FERRILL, A. 1991, s. 127.

²¹⁴ BALSDON J. P. V. D. 1934, s. 92.

²¹⁵ *Musculi* zmiňuje i Caesar (Caes. *BG* 7.84).

²¹⁶ BALSDON J. P. V. D. 1934, s. 92.

²¹⁷ WINTERLING, A. 2011, s. 79.

²¹⁸ Tamtéž.

4 Caligula – mincovnictví

Mince sloužily jako významný nástroj vládní propagandy i jako médium sebeprezentace samotného císaře.²¹⁹ V této kapitole bude věnována pozornost Caligulovým mincím a ikonografickou analýzou bude hledána odpověď na otázku, zda se Caligulovy osobnostní rysy projevují v tématech obrazů a legend.

4.1 Ražby za principátu

Mincovnictví římského císařství organicky navazovalo na mincovnictví římské republiky. R. 18 př. n. l. provedl Augustus mincovní reformu, která znamenala přelom mezi republikánským a císařským mincovnictvím.²²⁰ Ražen byl zlatý *aureus*, stříbrný *denarius*, mosazný *sestercius*, mosazný *dupondius*, měděný *as*, měděný *semis* a měděná *quadrans*.

Ražba za principátu nebyla centralizovaná, v Římě byly raženy pouze mosazné mince a ražba těchto mincí byla svěřena senátu (na mincích se objevuje nápis S. C., tzn. *senatus consulto* = z rozhodnutí senátu). Ražba zlatých a stříbrných mincí byla soustředěna v Lugdunu (dnešním Lyonu).

4.1.1 Portrét za principátu

Portrét za principátu prochází změnou, která probíhá již od konce republiky. V republikánském období byla typická velká míra individualismu a realismu přecházející až do verismu. Poté, co se Augustus stává principem, dochází k tzv. augustovskému klasicismu, hlavním úkolem umění se stala propaganda císaře. Silná individualizace republikánského portrétu mizí a nahrazuje ho idealizovaný portrét panovníka. Pozdější císaři Julsko-klaudijské dynastie zůstali věrni Augustově klasicistní tradici,²²¹ ačkoliv se u nich klasicizující tendence neobjevují v takové míře a portréty spojují klasicismus s realismem a panovníci jsou díky tomu dobře rozpoznatelní.

Portrét Caliguly se absolutně neshoduje s vyprávěním antických autorů, kteří Caligulu líčí jako tělnatého a nehezkého muže. Pokud by Caligula skutečně vypadal tak, jak ho líčí antické prameny, a zejména Suetonius, portrét by plnil pouze propagandistickou funkci s úkolem představit císaře v ideálním světle.²²² Caligula je na mincích vyobrazen jako pohledný

²¹⁹ KEŠNER, M. 2019, s. 13.

²²⁰ SEJBAL, J. 1990, s. 35.

²²¹ KEŠNER, M. 2019, s. 16.

²²² Tamtéž, s. 17.

mladý muž s vysokým čelem, rovným nosem a prominentní bradou. Na ranějších ražbách se objevuje prostovlasý (tyto mince byly pravděpodobně raženy ještě v Lugdunu), později se objevují mince, na kterých má na hlavě věnec, pravděpodobně ražené už v Římě.²²³ Caligula na svých portrétech zdánlivě nestárne, ale to je dáno tím, že zemřel velmi mladý.²²⁴

4.2 Funkce mincovních typů

Typy císařských ražeb měly dvojí informativní funkci. Primární informativní funkci plnil na císařských ražbách portrét vládce na lící straně, společně s podobiznami členů jeho rodiny a vládcovou titulaturou.²²⁵ Sekundární informativní funkce byla těsně spjata se státní propagandou, v níž bylo využíváno především vládcova portrétu na aversu mince. Revers byl používán k proklamaci základních rysů vlády, případně se zdůrazňovaly vládcovy ctnosti a zásluhy o stát nebo válečné úspěchy.²²⁶

4.3 Monetární politika za císaře Caliguly

Caligula do monetární politiky svých předchůdců významně nezasahoval a výrazně neměnil ani hmotnostní standard mincí, který zůstal prakticky stejný.²²⁷ Caligulův *aureus* se pohybuje ve váhovém rozpětí 7,65–7,80 g, v porovnání s aureem císaře Augusta (7,70–7,90 g) a s aureem císaře Tiberia (7,65–7,90 g) zde můžeme pozorovat v průměru jen nepatrný pokles váhy, cca o 0,10 g.²²⁸ Podobně jsou na tom i Caligulovy denáry o průměrné váze 3,65–3,80 g (denáry císaře Augusta průměrně vážily mezi 3,65–3,85 g a denáry císaře Tiberia vážily zhruba 3,60–3,85 g).²²⁹ Sestercie se nejčastěji pohybují mezi 27,25–28,25 g a jsou tedy těžší, než by podle hmotnostního standardu měly být (zhruba 25 g).²³⁰ Caligulovy dupondie se nejčastěji pohybují okolo 16 g,²³¹ a jsou tedy váhově nadprůměrné (běžně se *dupondius* pohyboval okolo 12,5 g).²³² Asy císaře Caliguly se nejčastěji pohybují ve váhovém rozpětí 10,75–11,75 g²³³

²²³ SEAR, D. R. 2000, s.355.

²²⁴ KEŠNER, M. 2019, s. 17.

²²⁵ KURZ, K. 1998, s. 44.

²²⁶ Tamtéž.

²²⁷ SUTHERLAND, C. H. V. – CARSON, R. A. G. 1984, s. 102.

²²⁸ Tamtéž.

²²⁹ Tamtéž.

²³⁰ Tamtéž, s. 3.

²³¹ Tamtéž, s. 102.

²³² Tamtéž, s. 3.

²³³ Tamtéž, s. 102.

průměrná váha asu činila 11 g,²³⁴ avšak asy císaře Augusta a Tiberia byly těžší: Augustův as se pohyboval mezi 9,0 a 12,0 g a Tiberiův v rozpětí 9,5-12,0 g.²³⁵ Váhové rozpětí quadrantů je 3,10-3,50 g,²³⁶ což je v našem kontextu historicky nadprůměrné (průměr nacházíme ve 3 g).²³⁷ Docházíme k závěru, že samotné mince tedy nesvědčí o závažné fiskální krizi v průběhu Caligulovy vlády.

	Aureus (g)	Denarius (g)	Sestercius (g)	As (g)
Augustus	7,70– 7,90	3,65– 3,85	24,50– 26,50	9,0– 12,0
Tiberius	7,65– 7,90	3,60– 3,85	25,50– 28,25	9,50– 12,0
Caligula	7,65– 7,80	3,65– 3,80	27,75– 28,25	10,75– 11,75

Tabulka 1: průměrná hmotnost mincí. Dle SUTHERLAND, C. H. V. – CARSON, R. A. G. 1984, s.

4.

4.3.1 Mincovna v Lugdunu

Hlavním Caligulovým počinem v oblasti mincovnictví byl přesun mincovny z Lugduna,²³⁸ kde byly raženy zlaté a stříbrné mince, do Říma. K přesunu došlo pravděpodobně mezi lety 37 a 38.²³⁹ Tento krok znamenal centralizaci produkce zlata a stříbra v Římě, kde se do té doby razily pouze mince mosazné, jejichž ražba zůstala svěřená senátu.²⁴⁰ Přesun mincovny do Říma byl logickým krokem, kvalita a kvantita ražby mohla být kontrolována samotným císařem. Tato změna Caligulovu smrt přestála a mincovna v Římě zůstala.²⁴¹

²³⁴ SUTHERLAND, C. H. V. – CARSON, R. A. G. 1984, s. 3.

²³⁵ Tamtéž s. 4.

²³⁶ Tamtéž s. 102.

²³⁷ Tamtéž s. 3.

²³⁸ Tamtéž s. 102.

²³⁹ Tamtéž.

²⁴⁰ BALSDON J. P. V. D. 1934, s. 153.

²⁴¹ WILKINSON, S. 2005, s. 14.

Mince z Lugduna je možné identifikovat podle mincovních značek LG, LP, LVG, LVGD, LVGPS²⁴².²⁴³

4.4 Caligulovy ražby

V kontrastu vůči Caligulovu bizarnímu chování jsou jeho mince poměrně konzervativní. Vyskytuje se mnoho mincovních typů, vzdávajících hold členům Caligulovy rodiny, ať již zemřelým či živým. Jedná se zejména o mince vyobrazující Agrippinu starší, Caligulovu matku (Obr. 5), Caligulova otce Germanika (Obr. 10), Caligulovy sestry (Obr. 3) a jeho zesnulé bratry (Obr. 9). Vyskytují se také mince k uctění památky císaře Augusta (Obr. 4 a 5), Caligulova mince s *Pietas* a chrámem připomínala zasvěcení Augustova chrámu. Caligulovy mince nesou zkratku P P (*pater patriae*). Tento titul nikdy nebyl Tiberiem přijat, Caligula zpočátku tento titul odmítl, avšak jeho mince dokazují, že tento titul přijal v druhém roce své vlády.²⁴⁴

Mince s *Adlocutio cohortis* (Obr. 2) je prvním vyobrazením promluvy k vojákům vůbec. Tato mince pravděpodobně připomíná Caligulův dar vojákům krátce po nástupu k moci.²⁴⁵ Caligulova mince s pileem (Obr. 8), „čapkou svobody“, je pravděpodobně nejzáhadnější ze všech mincí spjatých s tímto panovníkem. RCC na reversu znamená pravděpodobně *remissa ducentesima*, další navrhovanou interpretací je *rei censitae conservator* (tato teorie se zakládala na dnes již neexistujícím obskurním nápisu).²⁴⁶ Jedna z teorií říká, že mince by mohla odkazovat na snížení daní, nicméně toto snížení mělo proběhnout v r. 38, a mince s pileem byla ražena až od r. 39.²⁴⁷ Další možností je, že by mince mohla odkazovat na opětovné zavedení voleb, ale zde narážíme na stejný problém s datací, volby byly nakrátko zavedeny v r. 38.²⁴⁸ Barrett navrhuje, že mince by mohla odkazovat k událostem r. 39 n. l., zejména k Lepidovu spiknutí a jeho potlačení.²⁴⁹ Zcela přesvědčivé čtení zkratky ale stále neznáme.

Pravděpodobně nejznámější Caligulovou mincí je mince s jeho sestrami. Agrippina je

²⁴² PS na konci značky znamená *pusulatum* (ryzí stříbro) a objevuje se na stříbrných mincích od doby Valentiniana I. a Valense. Viz Sear, D.R. 2000, s. 70.

²⁴³ SEAR, D. R. 2000, s. 71.

²⁴⁴ BALSDON, J. P. V. D. 1934, s. 147.

²⁴⁵ BARRETT, A. A. 1990, s. 248.

²⁴⁶ Tamtéž s. 249.

²⁴⁷ Tamtéž.

²⁴⁸ Tamtéž.

²⁴⁹ Tamtéž, s. 250.

vyobrazena jako *Securitas* opírá se o sloupek, v pravé dlani svírá roh hojnosti, levou ruku má položenou na Drusillině rameni; Drusilla je vyobrazena jako *Concordia* v pravé ruce drží pateru, roh hojnosti v levé. Julie Livilla je vyobrazena jako *Fortuna*, v pravé ruce drží kormidlo a v levé ruce roh hojnosti. Ražba této mince byla pozastavena poté, co dvě zbývající Caligulovy sestry byly obviněny ze zapojení do spiknutí.²⁵⁰

Sestercius s Caligulovou matkou Agrippinou starší na aversu a vozem (*carpentum*) na reversu (Obr. 12) připomíná pohřební hry uspořádané za panovnickovu matku, které Caligula uspořádal v cirku. Při této příležitosti byl vystrojen i povoz, na kterém byl tažen její obraz;²⁵¹ minci vydal senát společně s císařem. Mince byla vydána i na počest Caligulova otce Germanika (Obr. 11). Germanicus je na aversu mince vyobrazen jako muž stojící na kvadrize svírající žezlo s orlem, na reversu stojí s jednou rukou zdviženou a v druhé ruce drží žezlo. Caligulova *Pietas* je vyjádřena velmi silně.

Jak už bylo řečeno, Caligulovy mince jsou navzdory císařově pověsti poměrně konzervativní a jeho excesy neměly na uměleckou produkci mincí žádný negativní vliv. Císařova osobnost se na nich projevuje zejména vyobrazováním jeho příbuzných. Nenajdeme na nich žádné z Caligulových megalomanských činů, jako např. překlenutí moře v Neapolském zálivu nebo nepřítelš vydařené výpravy do Galie, případně do Británie.

4.4.1 Vybrané příklady Caligulových mincovních typů

Obr. 1: Sestercius císaře Caliguly; 39–40 n. l., Řím; zdroj: acsearch.info

Obr. 1: *Sestercius*

²⁵⁰ BARRETT, A. A. 1990, s. 250.

²⁵¹ Tamtéž.

Avers: C CAESAR DIVI AVG PRON AVG P M TR POT III P P (císař s věncem, hledí vlevo)

Revers: S P Q R P P OB CIVES SERVATOS (nápis uprostřed *corona civica*)

Mincovna: Řím, 39–40 n. l.

Katalog: RIC vol. 1; 46

Obr. 2: Sesterceus císaře Caliguly; 37–38 n. l., Řím; zdroj: acsearch.info

Obr. 2: *Sesterceus*

Avers: C CAESAR AVG GERMANICVS PON M TR POT (císař s věncem, hledí vlevo)

Revers: ADLOCVT COH (Caligula stojící na platformě před stoličkou, bez ozdoby hlavy, v toze oslovuje pěťici vojáků)

Mincovna: Řím, 37–38 n. l.

Katalog: RIC vol. 1; 32

Obr. 3: Sesterceus císaře Caliguly; 37–38 n. l., Řím; zdroj: acsearch.info

Obr. 3: *Sesterceus*

Avers: C CAESAR AVG GERMANICVS PON M TR POT (císař s věncem na hlavě, hledící vlevo)

Revers: AGRIPPINA DRVSILLA IVLIA SC (Caligulovy sestry stojící bok po boku,

vyobrazeny jako *Securitas, Concordia a Fortuna*)

Mincovna: Řím, 37–38 n. l.

Katalog: RIC vol 1; 33

Obr. 4: Sesterceus císaře Caliguly; 39–40 n. l., Řím; zdroj: acsearch.info

Obr. 4: *Sesterceus*

Avers: C CASAR DIVI AVG PRON AVG P M TR P III PP Pietas (sedící *Pietas* s patérou, hledící vlevo)

Revers: DIVO AVG S C (vyobrazen hexastylový chrám zdobený girlandami, v popředí zahalený Caligula coby *pontifex maximus* činí s paterou v ruce oběť, jedna postava přivádí k oběti býka, druhá postava drží pateru)

Mincovna: Řím, 39–40 n. l.

Katalog: RIC vol 1; 44

Obr. 5: Aureus císaře Caliguly; 37–38 n. l., Lugdunum; zdroj: acsearch.info

Obr. 5: *Aureus*

Avers: C CAESAR AVG GERM P M TR POT (Caligula hledící vpravo, s diadémem)

Revers: AGRIPPINA MAT C CAES AVG GERM (Agrippina hledící vpravo)

Mincovna: Lugdunum, 37–38 n. l.

Katalog: RIC vol. 1; 13

Obr. 6: As císaře Caliguly; 37–38 n. l., Řím; zdroj: acsearch.info

Obr. 6: *As*

Avers: C CAESAR AVG GERMANICVS PON M TR POT (Caligula hledící vlevo, bez ozdoby hlavy)

Revers: VESTA S C (Vesta sedící na zdobeném trůně, hledící vlevo, držící pateru a žezlo)

Mincovna: Řím, 37–38 n. l.

Katalog: RIC vol. 1; 38

Obr. 7: Aureus císaře Caliguly; 37–38 n. l., Řím; zdroj: acsearch.info

Obr. 7: *Aureus*

Avers: C CAESAR AVG GERM PM TR POT (Caligula hledící vpravo, s diadémem)

Revers: DIVVS AVG PATER PATRIAE (Augustus hledící vpravo, s paprscitou korunou)

Mincovna: Řím, 37–38 n. l.

Katalog: RIC vol. 1; 15

Obr. 8: Quadrans císaře Caliguly; 39–41 n. l., Řím; zdroj: acsearch.info

Obr. 8: *Quadrans*

Avers: C CAESAR DIVI AVG PRON AVG S C (Pileus mezi S C)

Revers: PON M TR P IIII P P COS TERT RCC

Mincovna: Řím, 39–41 n. l.

Katalog: RIC vol. 1; 52

Obr. 9: Dupondius císaře Caliguly; 37–41 n. l., Řím; zdroj: acsearch.info

Obr. 9: *Dupondius*

Avers: NERO ET DRUSUS CAESARES (Nero a Drusus na koni, obráceni vpravo)

Revers: C CAESAR AVG GERMANICVS PON M TR POT S C

Mincovna: Řím, 37–41 n. l.

Katalog: RIC vol. 1; 34

Obr. 10: Aureus císaře Caliguly; 37–38 n.l., Lugdunum; zdroj: acsearch.info

Obr. 10: *Aureus*

Avers: C CAESAR AVG GERM P M TR POT (Caligula hledící vpravo)

Revers: GERMANICVS CAES P C CAES AVG GERM (Germanicus hledící vpravo)

Mincovna: Lugdunum, 37–38 n. l.

Katalog: RIC vol. 1; 11

Obr. 11: Dupondius císaře Caliguly; nedatováno, místo ražby neznámé; zdroj: acsearch.info

Obr. 11: *Dupondius*

Avers: GERMANICVS CAESAR (Germanicus na kvadrize, držící žezlo s orlem)

Revers: SIGNIS RECEPT DE VICTIS GERM S C (stojící Germanicus, otočen vlevo se zdviženou rukou a držící orlici)

Mincovna: neznámá, nedatováno.

Katalog: RIC vol. 1; 57

Obr. 12: Sestercius císaře Caliguly; nedatováno, místo ražby neznámé; zdroj: acsearch.info

Obr. 12: *Sestercius*

Avers: AGRIPPINA M F MAT C CAESARIS AVGVSTI (Agrippina hledící vpravo)

Revers: S P Q R MEMORIA AGRIPPINAE (vůz tažen dvěma mulami, střecha vozu je podpírána figurami, orientace vozu vlevo)

Mincovna: neznámá, nedatováno

Katalog: RIC vol. 1; 55

5 Sekundární literatura

Caligulovi se věnovalo mnoho autorů – ať již v odborné, či populární literatuře. V této kapitole ve středu zájmu spočívá otázka, zda moderní literatura přebírá antický narativ o šíleném císaři, nebo se nějakým způsobem pokouší císaře Caligulu rehabilitovat a jeho činy racionalizovat. Součástí této kapitoly je i přehled hodnocení osobnosti císaře Caliguly (včetně doby před jeho nástupem k moci) v odborné i populární literatuře.

Autorka si je vědoma rozmanitosti sekundární literatury a měla možnost zpracovat pouze její výběr, takže musí uznat, že některé relevantní práce byly jistě vynechány. Pro potřeby této bakalářské práce byly zpracovány především texty v anglickém jazyce, v menší míře v jazyce francouzském a německém.

5.1 Změna přístupu – Caligula optikou 19. a 20. století

Během 19. století převažoval názor, že Caligula byl skutečně šílený a krutý vládce a jeho činy nelze žádným způsobem racionalizovat či jinak ospravedlnit.²⁵² Barthold Georg Niebuhr zastával v r. 1812 názor, že Caligula byl duševně nemocný.²⁵³ V r. 1875 se objevila teze o „císařském šílenství“.²⁵⁴ Autoři 19. století antický narativ plně přebírali a často ho využívali pro své vlastní cíle a kritiku doby, v níž žili. Mezi díla, která toto naplňují, lze počítat spis

L. Quiddeho i T. Mommsena (viz níže), přičemž Quidde využívá osobnosti Caliguly ke kritice císaře Viléma II.

Autoři 20. století se převážně snažili nahlížet na Caligulu novou optikou a se skepsí pohlíželi na původní prameny a jejich autory (jedinou výjimkou je v tomto moderním diskurzu A. Ferrill, který se o rehabilitaci Caliguly nesnažil). Jako první se pokusil o revizi přístupu ke Caligulovi Hugo Willrich v r. 1903: v časopise *Klio*²⁵⁵ uveřejnil tři články, ve kterých se pokusil Caligulu očistit.²⁵⁶ Willrichovy pokusy byly plně poplatné jeho obdivu pro autoritářské režimy, antisemitismu a odmítání demokracie.²⁵⁷ V r. 1934 vydal svou monografii J. P. V. D. Balsdon

²⁵² BARRETT, A. 1990, s. 214.

²⁵³ NIEBUHR, B. G. 1812, s. 177.

²⁵⁴ Tamtéž.

²⁵⁵ Jedná se o *Klio* vol. III.

²⁵⁶ WILLRICH, H. 1903, s. 85.

²⁵⁷ YAVETZ, Z. 1996, s. 108.

a kniha byla dobovou kritikou velmi dobře přijímána. Další významná monografie byla vydána v r. 1989 (autorem byl A. A. Barrett) a poté v r. 1991 (sepsána A. Ferrillem). Mezi nám časově nejbližší díla patří monografie A. Winterlinga, která byla vydána v r. 2003 a později reprintedována v r. 2011, a monografie S. Wilkinsona vydaná v r. 2005.

Jedním z moderních přístupů jsou i kvazi-pokusy o určení diagnózy Caligulovy nemoci. Zakladatelem tohoto přístupu je Hanns Sachs, který ve své díle *Bubi. Die Lebensgeschichte des Caligula*, poprvé vydaném v r. 1930, hledá příčinu Caligulových obtíží.²⁵⁸ U nás je představitelem tohoto směru Ivan Lesný, který v díle *Zprávy o nemocech mocných* hledá odpověď na stejnou otázku. Tyto pokusy o analýzu jsou velice pochybné. Psychoanalýza i diagnostika nemoci jsou komplikovaným úkolem dokonce v případě žijícího pacienta, kdy je možné klinické pozorování. Spoléhat se při diagnóze na popis antických autorů, o jejichž zaujatosti není pochyb, je naprosto nesmyslné a podobné snahy nemají žádnou výpovědní hodnotu.

5.2 Barthold Georg Niebuhr, *Niebuhr's lectures on Roman History vol. III*

Barthold G. Niebuhr (1776–1831) byl německý historik zabývající se antickým Římem. *Niebuhr's lectures on Roman History* je v zásadě do anglického jazyka přeložený přepis Niebuhrových univerzitních přednášek týkajících se starověkého Říma, které přednášel na univerzitě v Bonnu.²⁵⁹ Celkem byly anglickém jazyce vydány tři svazky. Třetí svazek byl pravděpodobně zkomponován v r. 1812.²⁶⁰

Niebuhr se Caligulovi věnuje ve třetím svazku svých přednášek a začíná své vyprávění krátkým vylíčením Caligulovy rodiny. Po smrti svých rodičů přišel Caligula k Tiberiovi, který okamžitě poznal, jaké monstrum Caligula je.²⁶¹ Niebuhr připouští, že Caligulovo šílenství mohl způsobit neustálý strach o život, ale spíše dává přednost názoru, že jeho šílenství bylo ve své podstatě tak zhoubné a zlé, že muselo být vrozené.²⁶²

Niebuhr plně přebírá antický narativ o Caligulovi jakožto o šílenci a zdůrazňuje Caligulovu šokující obscénnost a krutost. Autor věnuje pozornost pramenným autorům: např. Suetonia považuje za chytrého, nicméně špatného spisovatele, který byl ve svém úsudku

²⁵⁸ SACHS, H. 1932, s. 84.

²⁵⁹ SCHMITZ, L. 1847, s. v.

²⁶⁰ Tamtéž s. viii.

²⁶¹ NIEBUHR, B. G. 1812, s. 177.

²⁶² Tamtéž.

ovlivněn svojí dobou.²⁶³ Niebuhr nezpochybnuje vraždu Tiberia, kterou měl Caligula spáchat společně s Macronem²⁶⁴, ale na výpravu do Germánie se podle jeho názoru Caligula vydal jen z touhy po válce²⁶⁵. Caligulovu insomnii (zmiňovanou Suetoniem) staví do souvislosti s králem Kristiánem VII., který také trpěl psychickými potížemi – a jedním ze symptomů jeho nemoci byla i chorobná nespavost. V mnohých aspektech se Kristián VII. Caligulovi velmi podobal.²⁶⁶

5.3 Ludwig Quidde, *Caligula – studie o šílenství římských císařů*

Drobný spisek Caligula uveřejnil L. Quidde (1858–1941), profesor na Mnichovské univerzitě, krátce po nastoupení císaře Viléma II. na trůn.²⁶⁷ Dílo ve své době vzbudilo velký rozruch, protože autor v něm nápadně srovnává císaře Viléma II. s Caligulou. Quidde hojně využíval citátů antických autorů, Suetonia, Cassia Dióna, Filóna Alexandrijského, Tacita či Josepha Flavia, aby spis působil vědeckěji a zastřel tak skutečný důvod jeho vzniku.²⁶⁸

Caligulův život a vláda jsou v díle vykresleny v souladu s antickým narativem o šíleném císaři. Caligulovou hnací silou nebyla touha činit dobro, nýbrž ctižádost a touha po obdivu.²⁶⁹ Quidde tak císaře obvinil z megalomanie a „císařského šílenství“. Tzv. císařské šílenství²⁷⁰ je výsledkem poměrů, které vznikají mravní degenerací národů, jejichž smýšlení je monarchistické.²⁷¹ Pro patologický obraz císařského šílenství je charakteristická krvelačnost, ukrutnost, nevázanost, víra ve vlastní božství a sklony ke komediantství. Ačkoliv se tyto charakteristiky dají najít i u ostatních psychicky nemocných lidí, rozdíl u císařů se nachází v jejich pozici vládce. Vladařská moc je úrodnou půdou pro zárodky megalomanie, která by byla sotva možná u osob v nižším postavení.²⁷²

²⁶³ NIEBUHR, B. G. 1812, s. 178–179.

²⁶⁴ NIEBUHR, B. G. 1812, s. 178.

²⁶⁵ NIEBUHR, B. G. 1812, s. 179.

²⁶⁶ Tamtéž.

²⁶⁷ Dílo bylo poprvé vydáno v r. 1894.

²⁶⁸ GINTL, L. 1919, s. 3.

²⁶⁹ QUIDDE, L. 1919, s. 10.

²⁷⁰ Termín „císařské šílenství“ využil Gustav Freytag ve svém díle *Ztracený rukopis* z r. 1864. Freytag převzal termín *furor principum*, který se vyskytuje u Tacita (Tac. *Hist.* III, 72). Viz Freytag, G. 1864, s. 15.

²⁷¹ QUIDDE, L. 1919, s. 12.

²⁷² Tamtéž.

Quidde se nesnažil Caligulu jakkoli rehabilitovat ani jeho činy racionalizovat. O šílenství Caliguly v textu vůbec nepochybuje – naopak obraz šílenství, který je předkládán antickými autory, plně využívá pro své vlastní záměry, a to pro kritiku císaře Viléma II.

5.4 Theodor Mommsen, *A History of Rome under the Emperors*

Theodor Mommsen (1818–1903) byl významný německý historik a držitel Nobelovy ceny za literaturu (1903). V roce 1980 byl nalezen zápis přednášek, které zaznamenali Mommsenovi studenti v letech 1863–1886. Přepis přednášek byl poté upraven a posléze byla vydána kniha *A History of Rome under the Emperors*, za jejíhož autora však přísně vzato nemůžeme považovat Mommsena.²⁷³

Theodor Mommsen často viděl paralely mezi římskou historií a svou vlastní dobou.²⁷⁴ Zajímal se především o politické zájmy, méně už o kulturní a náboženské aspekty.²⁷⁵

T. Mommsen nahlíží na Caligulu stejnou optikou jako římská historiografie. V medailonku věnovaném Caligulovi je zřetelně cítit návaznost na Suetonia. Caligulu považuje za napůl šíleného a napůl hloupého.²⁷⁶ Vinu na Caligulově charakteru nese podle Mommsena císař Tiberius, jelikož obětoval celou Caligulovu rodinu a Caligula musel po celý svůj život žít ve strachu ze smrti. Hrůza ze smrti byla údajně umocněna pobytem na Capri, kde se Caligula přiučil všem neřestem. Na to, aby Caligula vyšel z takové zátěže nepoznamenán, by potřeboval nervy ze železa, a ty neměl.²⁷⁷ Skutečnost, že Caligula určil vlastní sestru Drusillu za nástupnici v případě své smrti, považoval Mommsen za akt šílenství a nepochyboval ani o jejich incestním vztahu.²⁷⁸ Caligulovy extravagantní skutky si vyžádaly prakticky všechny státní finance, a z toho důvodu se Caligula vydal na výpravu do Galie, kterou Mommsen považuje za komedii.²⁷⁹ Mommsen je toho názoru, že spiknutí, při kterém byl Caligula zavražděn, nevycházelo ze senátorských kruhů, ale bylo výsledkem zášti jeho vlastních služebníků.²⁸⁰

²⁷³ WIEDEMANN, T. 1999, s. 1.

²⁷⁴ Tamtéž, s. 25.

²⁷⁵ Tamtéž, s. 22.

²⁷⁶ MOMMSEN, T. 1999, s. 133.

²⁷⁷ MOMMSEN, T. 1999, s. 134.

²⁷⁸ Tamtéž.

²⁷⁹ MOMMSEN, T. 199, s. 136.

²⁸⁰ Tamtéž.

5.5 Aloys Winterling, *Caligula – A biography*

A. Winterling, renomovaný historik na Humboldtově univerzitě v Berlíně, vydal monografii o Caligulovi v r. 2003. Pro účely této práce jsem pracovala s anglickou verzí vydanou v r. 2011.

A. Winterling zpochybňuje antický narativ a snaží se vyvrátit obecnou představu, že Caligulovo jednání bylo způsobeno šílenstvím. Pečlivou kritikou pramenů se snaží nalézt racionální motivy pro Caligulovo jednání a rozhodování. Klade si otázku, v čem tkví nenávisť vůči Caligulovi, která je tak patrná u antických autorů, a dochází k závěru, že Caligulovo šílenství je konstruktem nepřátelské senátorské historiografie.

S velkou pečlivostí se věnuje studiu Caligulova života i charakteru. Nastiňuje Caligulovo dětství a mládí, které ho mělo formovat. Císařská rodina byla ohrožena zevnitř (rivalitou mezi vlastními členy) i zvenku. Caligula vyrostl v prostředí vzájemného pnutí mezi císařem a senátem – císař se snažil zachovat a upevnit svoji vládu, senátoři se snažili získat svůj bývalý vliv.

Winterling se zabývá Caligulovým pobytem u Tiberia na Capri, kde se Caligula bezpochyby ocitl v ohrožení života, obklopen nepřáteli, a pokládá si otázku, jaký vliv měla tato zkušenost na osobnost budoucího císaře. Domnívá se, že Caligula byl na Capri povolán, aby se Tiberius cítil bezpečněji – Caligula se nikdy nezapletl do jakéhokoliv spiknutí a Caligulova popularita, kterou získal zásluhami svého otce Germanika, mohla pomoci stabilizovat Tiberiovu pozici. Navíc případní spiklenci přišli o možnost využít Caligulu jako svůj mocenský nástroj.²⁸¹ Winterling věnuje velkou pozornost vztahům mezi Caligulou a senátem a hledá racionální důvod pro jejich zhoršování. Dochází k závěru, že Caligula nastavil římským aristokratům zrcadlo a poukázal na absurditu jejich vlastního chování. Svými činy je zesměšnil a ponížil je do míry, jakou dříve nepoznali. Senát byl proti němu prakticky bezmocný a byl nejen nucen tolerovat jeho hru, ale musel se k ní i přidat.²⁸²

Postupně se Winterling snaží racionalizovat jednotlivé Caligulovy činy a zasazuje je do dobového kontextu a do pozadí Augustem nastoleného principátu.

5.6 Arther Ferrill – *Caligula, Emperor of Rome*

Arther Ferrill (narozen 1938) je emeritním profesorem historie na Washingtonské univerzitě v Seattlu. Jeho hlavním badatelským zájmem jsou dějiny Říma a historie vojenství.

²⁸¹ WINTERLING, A. 2011, s. 39.

²⁸² Tamtéž, s. 188.

Jeho kniha *Caligula, Emperor of Rome* vyšla v r. 1991.

A. Ferrill je jedním z mála moderních autorů, kteří neodmítají Caligulovo šílenství. Dle jeho názoru byla Caligulova vláda vůbec tou nejhorší a byla prosta jakéhokoliv úspěchu.²⁸³ Antické prameny hodnotí spíše jako důvěryhodné, ačkoliv sám uznává, že některá tvrzení jsou buď nepravdivá, nebo přehnaná.²⁸⁴ Ve své knize *Caligula, Emperor of Rome* oponuje především A. Barrettovi a J. P. V. D. Balsdonovi.

Caligulovo chování bylo podle A. Ferrilla způsobeno tím, že na počátku principátu ještě nebyl ustálen rigidní koncept císařství a císaři si sami vytvářeli svoji oficiální pozici.²⁸⁵ Ferrill se velmi detailně zabývá zdravotním stavem mladého Caliguly, spekuluje o nemocech a diagnóze²⁸⁶ a nevynechává ani psychologické hledisko. Ferrill nepředpokládá, že by se Caligula narodil s nějakou z mnoha genetických nemocí, které by mohly ovlivnit jeho mentální zdraví, nicméně tvrdí, že prostředí, ve kterém vyrůstal, na něm muselo zanechat trvalé stopy,²⁸⁷ stejně jako separace od rodičů v raném dětství.²⁸⁸ Dalším mezníkem v životě mladého Caliguly byla podezřelá smrt jeho otce Germanika, který zemřel v Caligulových 7 letech. Po smrti otce se Caligula vrátil s matkou do Říma a dle Ferrillova názoru musel být velmi ovlivněn spory mezi matkou Agrippinou a císařem Tiberiem.²⁸⁹ Caligula žil od r. 31. n. l. s Tiberiem na Capri a Ferrill se domnívá, že Tiberius Caligulu na Capri povolal, aby ho ochránil před spiknutím, ze kterého byl obviněn prefekt praetoriánů Seianus.²⁹⁰ Na Capri mělo na mladého Caligulu působit Tiberiovo prostopášné prostředí,²⁹¹ Ferrill také jako jeden z mála moderních autorů neodmítá²⁹² Caligulův incest se sestrami.

Ferrill se domnívá, že ačkoliv prvních 6 měsíců Caligulovy vlády se žádným způsobem nevymykaly, existují zde první náznaky nestability – Caligulovo marnotratné zacházení

²⁸³ FERRILL, A. 1991, s. 158.

²⁸⁴ Tamtéž, s. 115.

²⁸⁵ Tamtéž, s. 19.

²⁸⁶ Ferrill např. spekuluje o typu epilepsie, kterou podle Suetonia Caligula trpěl (Suet. *De vita Caes.* IV, 50.2), a dochází k závěru, že se jednalo o záchvaty typu *petit mal*. Viz Ferrill, A. 1991, s. 96.

²⁸⁷ FERRILL, A. 1991, s. 33.

²⁸⁸ Tamtéž, s. 34.

²⁸⁹ FERRILL, A. 1991, s. 62.

²⁹⁰ Tamtéž, s. 76.

²⁹¹ Tamtéž, s. 85.

²⁹² Incest mezi Caligulou a sestrami odmítl J. P. V. D. Balsdon, A. A. Barrett či A. Winterling.

s penězi a neobyčejná fascinace hrami, divadlem a závody.²⁹³ Caligulova nemoc, ať už byla jakéhokoliv charakteru, podle Ferrilla nezpůsobila císařovy psychické problémy, neboť jimi musel Caligula trpět již dříve, nemoc je ale nepochybně mohla zhoršit.²⁹⁴

5.7 Sam Wilkinson, *Caligula*

Sam Wilkinson je historik zabývající se dějinami Říma a specializuje se na Julsko-klaudijskou dynastii. Působí na Londýnské univerzitě na katedře klasických studií a v knize podrobně probírá jednotlivé aspekty Caligulovy vlády, zejména domácí a zahraniční politiku. Dochází k závěru, že zprávy antických autorů jsou nepochybně zaujaté a nedůvěryhodné. Např. u pramenných autorů se často objevuje obvinění, že Caligula svými extravagantními počiny zapříčinil státní bankrot. Wilkinson tuto tezi odmítá a říká, že na Caligulově utrácení nebylo nic špatného, dokud si ho mohl dovolit. Podle Wilkinsona je jedním z důkazů, že zprávy o bankrotu jsou pouze fámou zaujatých autorů, počátek vlády císaře Claudia: ten si tehdy mohl dovolit vyplatit každému praetoriánovi 15 000 sesterciů, zrušil daně, které před ním Caligula zavedl, a podnikl vojenské tažení do Británie a Germánie. Je tedy zjevné, že na počátku r. 41 n. l. neměl žádné finanční potíže.²⁹⁵

Wilkinson během analýzy domácí politiky upozorňuje, že tam, kde se Caligulovo počínání neshledalo s úspěchem (např. obnovení voleb), neměl tento vládce problém vrátit se ke *statusu quo* a že nebyl při spravování domácích záležitostí inkompetentní a nevykazoval žádné znaky šílenství ani tyranie.²⁹⁶ Podobně si Wilkinson počíná i u analýzy Caligulovy zahraniční politiky. Caligula úspěšně udržel mír s Parthy; rozdělil provincii Afriku na dvě části a vojenskou posádku podřídil císařskému legátovi, jehož *imperium* záviselo přímo na Caligulovi.²⁹⁷ Začlenil také Mauretánii do římské říše a udržoval dobré vztahy s královstvími římských klientů: s Commagenou a s Thrákií.²⁹⁸ Podobně si Caligula počínal i v Galii, kde např. povzbuzoval provinciály, aby se ucházeli o římské občanství a aktivně se účastnili politiky.²⁹⁹ Za nedůvěryhodné pokládá Wilkinson i pramenné zprávy týkající se výpravy

²⁹³ FERRILL, A. 1991, s. 100.

²⁹⁴ Tamtéž, s. 104.

²⁹⁵ WILKINSON, S, 2005.

²⁹⁶ Tamtéž, s. 30.

²⁹⁷ Tamtéž, s. 34.

²⁹⁸ Tamtéž, s. 37.

²⁹⁹ Tamtéž, s. 38.

do Germánie a Británie.³⁰⁰ Kriticky nahlíží i na situaci v Judeji – nejenže zpochybňuje písemné prameny, ale skepticky nahlíží i na Caligulův příkaz vztyčit vlastní sochu v jeruzalémském chrámu.³⁰¹ Pokud by Caligula tento rozkaz skutečně vydal, mohlo se jednat o reakci na rozboření imperiálního oltáře v Jamni místním židovským obyvatelstvem. Znesvěcení imperiálního oltáře mohlo být vnímáno jako politický akt, jelikož imperiální kult reprezentoval Řím a útok na oltář byl symbolickým útokem na samotný Řím.³⁰² Wilkinson dospěl k závěru, že Caligula v záležitostech zahraniční politiky vystupoval jako kompetentní a opatrný vládce, který chránil římské zájmy.³⁰³ Caligulova krátká vláda se dle Wilkinsona vyznačovala úspěšnou zahraniční politikou – a jen díky ní byly položeny základy pro budoucí Claudiova vítězství. Wilkinson dodává, že zejména u senátorů Caligulova politika vyvolávala četná roztrpčení, protože díky ní se neustále zmenšoval vliv senátu.³⁰⁴ Caligulovo zavraždění Wilkinson považuje za pokus o opětovné ustanovení republiky.³⁰⁵

5.8 J. P. V. D. Balsdon, *The Emperor Gaius (Caligula)*

J. P. V. D. Balsdon (1901–1977), byl profesor starověkých dějin na Oxfordské univerzitě. Kniha *The Emperor Gaius (Caligula)* byla poprvé vydána v r. 1934.

Balsdon je představitelem střízlivého pohledu na císaře Caligulu. Ve své knize se snaží Caligulovy činy racionalizovat a odmítá myšlenku, že by byl Caligula šílený. Spíše Caligulu popisuje jako temperamentně nevyrovnaného, domýšlivého, ale přesto dokonale přičetného člověka. Caligula byl podle něj kultivovaný a nepochybně velmi dobře vzdělaný muž, své vzdělání získal pravděpodobně pod dohledem Tiberia na Capri, nicméně neznáme jméno jediného Caligulova učitele.³⁰⁶ V literatuře, stejně jako ve všem ostatním, byl ostrým kritikem. Vynikal také sarkastickým a štiplavým humorem. Byl mimořádně nadaným řečníkem. Tradované Caligulovy zločiny jsou kompilací nenávisti a pomluv a většina z nich by měla být považována za pouhou fikci.³⁰⁷ Dokonce odmítá i Caligulovu přezdívku „Botička“ a striktně se drží Caligulova jména Gaius.

³⁰⁰ WILKINSON, S. 2005, s. 42.

³⁰¹ Tamtéž, s. 54.

³⁰² Tamtéž, s. 55.

³⁰³ Tamtéž, s. 63.

³⁰⁴ Tamtéž, s. 64.

³⁰⁵ Tamtéž, s. 79.

³⁰⁶ BALSDON, J. P. V. D. 1934, s. 206.

³⁰⁷ Srov. GILES, A. F. 1936, s. 98.

Balsdon se na počátku knihy zaměřuje na Caligulův život na Capri pod neustálým dozorem císaře Tiberia, na vliv babičky Antonie a poté na získání takřka neomezené moci. Balsdon také nevěnuje téměř žádnou pozornost Caligulově nemoci, v textu jí vyčlenil pouze (!) dva vágní řádky. Balsdon chválí Caligulu za zacházení se státními penězi, odmítá nařčení antických autorů z bezmezného utrácení. Caligulovy stavební projekty byly dle jeho soudu hodné obdivu a jeho zahraniční politika se nevymykala normálu.³⁰⁸ Upadající vztah se senátem byl způsoben tím, že si senátoři uvědomili, že pozice senátu bude nepochybně stejná jako za vlády Tiberia. Poté, co v senátu rostla opozice, se začal Caligula dívat na administrativu Tiberia s většími sympatiemi.³⁰⁹ Naopak s jezdeckým stavem měl vztahy více než dobré.³¹⁰ Balsdon také odmítá nařčení, že by Caligula nebyl dobrý hospodář, který bezuzdně utrácel. Naopak ho považuje za velmi dobrého a prozřetelného finančníka, kterému navíc ke cti sloužilo opětovné zavedení zveřejňování *rationes imperii*, od nichž upustil Tiberius.³¹¹

5.9 Anthony A. Barrett, *Caligula – The Corruption of Power*

A. A. Barrett (narozen 1941) je emeritním profesorem na University of British Columbia, ve středu jeho badatelského zájmu jsou především dějiny imperiálního Říma. Ve své knize *Caligula* postupuje přísně chronologicky od Caligulova rodinného zázemí, přes narození, mládí a vzestup k moci až ke Caligulově zavraždění. Barrett v racionalizaci Caligulových činů nezachází tak daleko jako J. P. V. D. Balsdon, nicméně věří, že Caligula nebyl šílený – přesto se nesnaží (na rozdíl od mnoha jiných autorů) o Caligulovu rehabilitaci. Podle Barretta byl Caligula velmi inteligentní a byl schopen jednat racionálně, ale byl zaslepený pocitem vlastní důležitosti a postrádal jakýkoliv smysl pro morální odpovědnost.³¹² Antické prameny považuje tento autor za nespolehlivé; tvrdí, že je třeba k nim přistupovat s opatrností.³¹³ Za nejdůležitější svědectví považuje to Filónovo, neboť ten se s Caligulou skutečně setkal. Pokud přehlédneme Filónovu zaujatost, tak se na scéně vyjeví Caligula s břitkým až sarkastickým smyslem při humor, který se vyžíval ve slovních hrách a byl si vědom skutečnosti, že se ho všichni bojí. Caligula z tohoto setkání vychází spíše jako namyšlený, nevychovaný a nezodpovědný mladý

³⁰⁸ BALS DON, J. P. V. D. 1934, s. 203.

³⁰⁹ BALS DON, J. P. V. D. 1934, s. 156.

³¹⁰ Tamtéž.

³¹¹ Tamtéž, s. 188.

³¹² BARRETT, A. A. 1990, s. 240.

³¹³ Tamtéž, s. 214.

vládce než šílenec.³¹⁴

Podle Barretta se Caligula na počátku vlády silně snažil připodobnit Augustovi.³¹⁵ Toto spojení mezi Caligulou a Augustem bylo velmi silnou inspirací pro Caligulovu ranou propagandu. Vztah mezi senátem a Caligulou podle Barretta nebyl až tak napjatý, jak by se mohlo zdát. Barrett tvrdí, že většina senátorů s Caligulou vycházela dobře a evidentně prosperovala; nepřátelství zřejmě pocítili ti senátoři, kteří mohli ohrozit Caligulovo postavení nebo život. Barrett tvrdí, že zmínky o nepřátelství byly evidentně výrazně přehnané a většina senátorů, kteří během Caligulovy vlády prosperovali, se později snažili vytvořit dojem, že by určitě pod jeho vládou trpěli, kdyby při nich nestála *Fortuna*.³¹⁶ Barrett též odmítá, že by Caligulovo utrácení zapříčinilo státní bankrot.³¹⁷

5.10 Ivan Lesný, *Zprávy o nemocech mocných*

Ivan Lesný (1914–2002) byl přední český neurolog. Ve svém díle *Zprávy o nemocech mocných* (vydáno 1989) se zabývá neurologickými a psychiatrickými onemocněními historických osobností. Lesný si uvědomuje, že „paleoneurologické studie“, jak sám své pokusy nazývá, zůstávají i přes studium historických pramenů v rovině domněnek a spekulací.³¹⁸

Lesný na základě pramenných údajů dochází k závěru, že u Caliguly muselo vypuknout nějaké horečnaté onemocnění³¹⁹, které mělo trvat několik měsíců, a po zdánlivém vyléčení následovala prudká změna Caligulovy osobnosti. Usuzuje tedy, že Caligula onemocněl nejspíše virovou encefalitidou, na kterou měla navíc vliv předchozí epilepsie.³²⁰ V Caligulově případě nejspíše došlo ke strukturální poruše v oblasti čelních laloků, tvrdí. Postižení v této oblasti se projevuje ztrátou zábrán, rozpadem společenských návyků, dezintegrací osobnosti a následnou demencí.³²¹

³¹⁴ BARRETT, A. A. 1990, s. 215.

³¹⁵ Tamtéž, s. 59.

³¹⁶ Tamtéž, s. 236–237.

³¹⁷ Tamtéž, s. 228.

³¹⁸ LESNÝ, I. 1989, s. 9.

³¹⁹ Tamtéž, s. 53.

³²⁰ Tamtéž, s. 54.

³²¹ Tamtéž, s. 55.

5.11 Vladimír Liška, *Po stopách římských tyranů*

Vladimír Liška (narozen 1955) je záhadolog, publicista a spisovatel. V této práci reprezentuje literaturu faktu. Styl Liškovy práce je poplatný žánru a snaží se především vyvolat senzaci. Ve své knize *Po stopách římských tyranů* se věnuje významným osobnostem římských dějin. Liška přitom vychází především z děl antických historiků Tacita, Plútarcha, Suetonia a konstatuje, že zejména Suetonius je při líčení životů Tiberia, Caliguly a Nerona skutečně neobjektivní.³²²

V kapitole věnované Caligulovi (nazvané „Caligula – šílenec, nebo podvodník?“) čerpá především ze Suetoniových *Životopisů* a z Filóna Alexandrijského. Při převyprávění Caligulova života se drží striktně Suetoniova popisu a považuje Caligulu za nevyzrálou a nevyrovnanou osobnost a je toho názoru, že Caligula byl v počátcích své vlády pouhou loutkou v rukou Macrona.³²³ Poté, co se Caligula z Macronova vlivu vymanil, nechal ho ihned popravit.³²⁴ Dále plně přebírá informaci o státním bankrotu a vypsání nových daní.³²⁵ Zabývá se i Caligulovou nemocí, která měla změnit jeho charakter, a odmítá, že by nemoc měla na pozdější vývoj Caligulovy osobnosti a na charakter jeho vlády vliv. Caligulova krutovláda byla způsobena především strachem z možné ztráty moci.³²⁶ Změna charakteru vlády nebyla dle Lišky způsobena nemocí, ale samotnou Caligulovou povahou a osobnostními rysy.³²⁷

Liška velmi často spekuluje a polemizuje s antickými autory a vykresluje Caligulu jako ambiciózního mladého muže, jehož omámila absolutní moc. Caligula podle něj nebyl šílený, své šílenství jen předstíral a využíval ho k prosazení svých zájmů.

5.12 Hodnocení Caligulovy osobnosti

Ačkoliv byla Caligulova osobnost dlouho v hledáčku starověkých i moderních autorů, ve většině starověkých děl není věnováno mnoho pozornosti období před nástupem jeho vlády. Stejně tak je Caligulova osobnost u moderních autorů většinou hodnocena až po nástupu k moci a dřívější období je často přehlíženo, případně jsou zmínky o něm pouze vágní. V moderní literatuře převažuje diskurz převyprávění Caligulova rodinného zázemí, dětství a mládí přes nástup k moci a následnému spiknutí. Často se opakuje otázka vlivu rodinných tragédií a

³²² LIŠKA, V. 2001, s. 7.

³²³ Tamtéž, s. 90.

³²⁴ LIŠKA, V. 2001, s. 96.

³²⁵ Tamtéž, s. 91–92.

³²⁶ LIŠKA, V. 2001, s. 92.

³²⁷ Tamtéž.

prožitých hrůz na Caligulovo psychické zdraví. Caligulově osobnosti před nástupem vlády se věnují především J. P. V. D. Balsdon a A. A. Barrett.

	Před nástupem k vládě	Po nástupu k vládě
B. G. Niebuhr	Caligula byl krutý a zřejmě šílený, krutost a zlo byly u něj vrozené.	Caligula byl krutý a šílený.
L. Quidde	Caligulovou osobností před nástupem vlády se nezabývá, zmiňuje pouze, že se pravděpodobně podobal své hrdé a vášnivé matce.	Caligula byl šílený, ctižádostivý, krvelačný, komediant.
T. Mommsen	Caligula byl ustrašený, hloupý a šílený.	Caligula byl šílený a krutý, rovněž komediant.
A. Winterling	Caligula nebyl šílený, naopak byl inteligentní, vzdělaný a adaptabilní.	Caligula nebyl šílený, nýbrž inteligentní.
A. Ferrill	Caligula musel být psychicky narušený již od dětství.	Caligula byl šílený, marnotratný, extravagantní, perverzní a divoký.
S. Wilkinson	Caligulovou osobností se nezabývá.	Caligula nebyl šílený, ale byl úspěšný a racionální vládce.
J. P. V. D. Balsdon	Caligula byl vzdělaný, inteligentní, domýšlivý, temperamentně nevyrovnaný.	Caligula nebyl šílený, naopak byl racionální a inteligentní.
A. A. Barrett	Caligula byl choulostivý, vnitřně napjatý, nervózní, inteligentní a vzdělaný; měl zálibu v dobrém jídle, pití a zábavě.	Caligula nebyl šílený, byl vzdělaný, inteligentní, ale měl krutý smysl pro humor; Caligulu vykresluje jako morálně neutrálního.
I. Lesný	Kromě zdravotního stavu se Caligulovou osobností	Caligula byl pravděpodobně šílený, jeho šílenství mohlo být způsobeno nemocí.

	nezabývá, poznamenává, že byl nepochybně inteligentní.	
V. Liška	Caligula byl nevyzrálý a nevyrovnaný.	Caligula nebyl šílený, byl opilý mocí, ambiciózní a vychytralý.

Tabulka 2: Přehled hodnocení Caligulovy osobnosti. Zdroj: autorka

6 Caligula v dramatu, románu a filmu

Kontroverzní osobnost císaře Caliguly přitahovala i mnohé moderní autory. Caligulův život a smrt se staly námětem mnoha moderních dramát, románů, filmů i seriálů. V této kapitole jsem se zaměřila na neznámější a nejlivnější moderní díla, zejména na drama Alberta Camuse, romány P. J. Franceschiniho, S. Obermeiera a také na kontroverzní film *Tinta Brasse*. V těchto dílech se zaměřuji především na přebírání antického narativu o šíleném císaři a na vykreslení Caligulova charakteru.

6.1 Drama

6.1.1 Albert Camus, *Caligula*

Albert Camus (1913–1960) byl francouzský spisovatel, dramatik, esejista a filosof. Je považován za jednoho z hlavních představitelů existencialismu, ačkoliv sám Camus se za existencialistu nepovažoval. V r. 1957 obdržel Nobelovu cenu za literaturu.³²⁸

Camus začal psát *Caligulu* v r. 1938 poté, co přečetl Suetoniovy *Životopisy 12 císařů*.³²⁹ První rukopis dokončil r. 1939, ale během druhé světové války drama ještě několikrát přepracoval.³³⁰ *Caligula* bylo vydáno v r. 1944.³³¹ Camusův *Caligula* je považován za prototyp absurdního hrdiny, vykreslen jako člověk revoltující proti absurdnu.

Drama *Caligula* sestává ze čtyř dějství, přičemž první z nich je od ostatních dějově „odsazeno“ třemi lety a odehrává se bezprostředně po smrti Caligulovy sestry a milenky Drusilly. Slovy autora, tehdy si Caligula uvědomí, že „*lidé umírají a nejsou šťastní*“³³². Caligulovou reakcí na toto zjištění je snaha hledat nemožné, absolutno. Postava dochází k

³²⁸ HARVEY, P. – HASELTINE, J. E. 1959, s. 101.

³²⁹ CAMUS, A. 1958, s. v.

³³⁰ ZMATLÍK, I. 2012, s. 93.

³³¹ Tamtéž.

³³² CAMUS, A. 1958, s. vi.

závěru, že život je absurdní, svět nesnesitelný a že je nutné jednat logicky až do úplného konce – skrze zabíjení a perverzi ve všech jejích možných podobách se snaží nalézt svobodu.³³³ Caligula odmítá přátelství i lásku, lidskou solidaritu i dobro a zlo.³³⁴ Dřívější Caligulův charakter, popisovaný Scipionem v šestém výstupu prvního dějství, se tak s Drusillinou smrtí dramaticky mění; Caligula již není tím mužem, pro kterého i nesnadný život obsahuje víru, dává umění i lásku a v jehož chápání je jedinou chybou, kterou člověk může způsobit, utrpení. Cynicky bere za slovo všechny, kteří ho obklopují, a nutí je ke své logice. Nakonec začne odstraňovat všechny lidi ze svého okolí a svými činy se je snaží vyburcovat, aby ho zavraždili.³³⁵ Caligulovy vraždy se nakonec chopí Chaerea: ne z důvodu, že by se Caliguly obával, jelikož Caligulovi jako jediný rozumí a cítí povinnost ho eliminovat.³³⁶ Caligulovo nebezpečí netkví v jeho megalomanií, ale v jeho připravenosti použít absolutní moc k popření člověka a světa (druhé dějství, výstup druhý). Caligulův sluha Helikón, jehož panovník pověřil důležitým úkolem (sehnat mu Lunu), svého pána snaží ve třetím výstupu třetího dějství varovat a zpravuje se ho o hrozícím spiknutí. Hned poté Caligulu navštěvuje starý patricius a snaží se jej informovat o hrozícím nebezpečí, ale Caligula svou zvrácenou logikou obrací svědectví starého patricia v žert a jeho varování ignoruje. Tímto způsobem páchá vědomě sebevraždu.

6.2 Román

6.2.1 Paul-Jean Franceschini – Pierre Lunel, *Caligula*

Román Paul-Jeana Franceschiniho (1933–2016) a Pierra Lunela (1947) byl vydán v r. 2002. V českém překladu román vyšel o dva roky později. Franceschini byl primárně novinář a esejista a román *Caligula* napsal ve spolupráci s Pierrem Lunelem, profesorem právních dějin na Univerzitě Paříž VI.

Děj románu je volně inspirován dílem Suetonia, Cassia Dióna, Filóna Alexandrijského a Josepha Flavia (na rozdíl od románu S. Obermeiera, který vypadá spíše jako převyprávění Suetoniových *Životopisů*, viz níže). Do díla jsou zakomponovány kapitoly o nově vznikajícím křesťanství, které v Caligulově době bylo považováno za sektu. Caligula je v románu vykreslen jako inteligentní, nadaný mladý muž a skvělý herec, který nedává nic najevo ani v přítomnosti smrtelného nebezpečí. Později se jeho charakter vinou nemoci a ztrátou milované

³³³ CAMUS, A. 1958, s. v.

³³⁴ CAMUS, A. 1958, s. vi.

³³⁵ Tamtéž.

³³⁶ STRAUSS, W. A. 1951, s. 161.

sestry Drusilly mění. Caligulův charakter je poplatný antickému narativu, nicméně v románu je užita větší umělecká licence.

Děj románu začíná r. 36 na Capri, kde je Caligula pod dohledem císaře Tiberia, který usilovně hledá „*zázračnou bytost, jejíž plamen má sežehnout svět*“. Časté jsou odbočky do Judeje, kde se pomalu šíří nová sekta, křesťané. Tiberia na Capri navštěvuje Šimon Mág, zmínky o Ježíšovi a jeho učení pronikají až do Říma. Drusilla dokonce žádá Caligulu, aby se choval podle křesťanských zásad. Na cestě po středomoří, kterou Caligula podniká společně s Drusillou, se prostřednictvím Agrippy setkává s Petrem, Ježíšovým učedníkem. Z celého Petrova kázání si Caligula odnáší pouze jednu informaci: „*bratr má milovat sestru*“. Caligula vidí v nově vzniklé sektě příležitost ke snadnější pacifikaci Judeje. Po smrti Drusilly (smrt je samotnou Drusillou vnímána jako boží trest za zločin incestu) se Caligula mění v tyrana. Čelí pokusu o odstranění Agrippinou a jejími spojenci. Ve vyhnanství potkává Agrippina, která touží po pomstě a po trůnu pro svého syna Nerona, Cassia Chaereu, kterého postupně získává na svoji stranu. Císařem ponižovaný Chaerea se zapojuje do konspirace a společně se svým přítelem Corneliem Sabinem Caligulu zabíjí.

V příběhu se objevují nejznámější Caligulovy (zlo)činy: Tiberiova vražda, postavení pontonového mostu, vražda Tiberia Gemella či incest s Drusillou.

6.2.2 Siegfried Obermeier, *Caligula, hrozivý bůh*

Siegfried Obermeier (1936–2011) byl německý autor historických románů a literatury faktu. Román *Caligula, hrozivý bůh* byl poprvé vydán v r. 1990. Jako informační zdroj pro svůj román Siegfried využil především Suetoniovy *Životopisy dvanácti císařů*, v menší míře *Legatio ad Gaium* Filóna Alexandrijského a dílo Cassia Dióna. Caligulu v románu vykresluje tradičním antickým narativem o šíleném císaři. V díle se objevují všechny činy, které popisuje Suetonius, (pod uměleckou licenci) jsou propojovány s fiktivním i s historickým pozadím románu. Obermeierův *Caligula* činí dojem, že se jedná o detailní převyprávění Suetoniova Caligulova životopisu. Fiktivní linka je zaměřena především na romanci mezi krásnou Řekyní Helenou a Corneliem Sabinem.

Děj románu se od počátku odvíjí ve dvou dějových linkách. V první sledujeme Caligulu, ve druhé osud Cassia Chaerey a Cornelia Sabina, Caligulových vrahů.

Caligula je od počátku románu vykreslován jako inteligentní mladý muž, mistr přetvářky trpělivě vyčkávající v pozadí, čekající na vhodnou chvíli. Nenápadnou manipulací osob kolem sebe si opatrně umetá cestu k vládě. Jeho hlavním protivníkem je Seianus, který se chce bez skrupulí zmocnit vlády v Římě a nechává odstraňovat jednoho konkurenta po druhém.

Poté, co je Seianus pomocí intrik odstraněn, na jeho místo nastupuje ctižádostivý Macro, s jehož pomocí se Caligula dostane k moci. Následně Caligulu zachvátí nemoc, při které mu je v deliriu vnuknuta myšlenka, že je Bůh. Po uzdravení nastává doba teroru, Caligula nechává odstranit svého adoptovaného bratrance Tiberia Gemella, odstraňuje Macrona společně s jeho ženou Ennií, propadá kultu egyptské Isidy a svádí vlastní sestru Drusillu. Caligula se postupně soustřeďuje na bohaté členy římské společnosti a usiluje o jejich majetek. Proti Caligulovi se pomalu zvedá opozice vedená jeho sestrami, Lentulem Gaeticulem³³⁷ a Aemiliem Lepidem. Po neúspěšném spiknutí následují další pokusy o odstranění císaře. Druhá dějová linka je zaměřena na osudy Cassia Chaerey a Cornelia Sabina. Tito muži se setkávají náhodou po cvičení praetoriánů a postupně se stávají přáteli. Cassius pomalu šplhá po římském společenském žebříčku, zatímco Sabinus odjíždí do Epidauru a poté, co se seznámí s krásnou Řekyní Helenou z Efesu, se stává vojákem. Díky svému postavení se nechává převelet do Efesu, kde hledá Helenu, která se mezitím provdala. Chaerea je v té době ve službě císaři neustále napadán a zesměšňován kvůli svému jemnému hlasu. Díky neustálému zesměšňování a zneužívání císařem pro odstraňování všech, kteří se císaři znelíbili, v něm narůstá nenávist. Sabinus se vrací z Efesu do Říma a zjišťuje, že jeho strýc, Cornelius Calvus padl za oběť Caligulovy hrabivosti. Z tohoto důvodu se přidává k praetoriánům a začíná plánovat pomstu.

6.3 Film

6.3.1 Tinto Brass, *Caligula*

Film Tinta Brasse *Caligula* byl natočen v r. 1979 a okamžitě po svém uvedení se stal terčem dobové kritiky pro svoji explicitnost a brutální scény. V hlavních rolích se představili Malcolm McDowell, John Gielgud a Hellen Mirren. Film byl financován vydavatelem časopisu *Penthouse*, známým především publikací filmů a magazínů pro dospělé.³³⁸ V postprodukci byly i přes nesouhlas režiséra Tinta Brasse přidány explicitní pornografické záběry.³³⁹ Brass po tomto zásahu nechtěl s filmem mít nic společného a žádal o odstranění svého jména z finálních titulků.³⁴⁰ Přidané scény pornografického charakteru neměly žádný přímý vliv na děj, ale vzbudily silné kontroverze a zdiskreditovaly původní režisérův záměr prezentovat film jako

³³⁷ V románu se objevuje zkomolená forma jména Gaetulicus: Gaeticulus.

³³⁸ KIEJZIEWICZ, A. – WAJDA, P. 2018, s. 146.

³³⁹ Tamtéž.

³⁴⁰ Tamtéž.

politickou satiru.³⁴¹ Bob Guccione, hlavní produkční filmu prohlásil, že přidáním explicitních pornografických záběrů se studio pokusilo vyrobit explicitní film pro dospělé v rámci narativu celovečerního filmu s vysokými produkčními hodnotami.³⁴²

Film Caligulu vykresluje antickým narativem jako šíleného, krutého a prostopášného tyrana. S uměleckou licencí vynechává mnoho z Caligulova života a zaměřuje se především na incestní vztah s Caligulovou sestrou Drusillou (Agrippina ani Julie Livilla ve filmu nejsou ztvárněny), Caligulovo výstřední a šílené chování či zálibu v divadle. Vzhledem ke Caligulově zálibě v divadle jsou tyto důrazy ve filmu zvýrazněny i kulisami, v nichž se děj odehrává. Caligula se často pohybuje v prostorách připomínající scénu divadla, a neustále je tak odkazováno na skutečnost, že Caligula vše pouze předstírá. Zvýrazněny jsou i egyptské motivy, které ve filmu Caligulu motivují k incestnímu vztahu s vlastní sestrou a k prohlášení se za boha.

³⁴¹ Tamtéž.

³⁴² KIEJZIEWICZ, A. – WAJDA, P. 2018, s. 148.

7 Závěr

Cílem této práce bylo charakterizovat primární prameny, zejména dílo Filóna Alexandrijského, Josepha Flavia, Suetonia a Cassia Dióna a posoudit objektivitu pramenných autorů. Z pramenných údajů byly vybrány a zhodnoceny Caligulovy nejznámější a nejkontroverznější činy. S pomocí pramenné kritiky jsme došli k závěru, že autoři a jejich díla zabývající se životem císaře Caliguly objektivní nejsou. Filón Alexandrijský a Josephus Flavius ve svých dílech sledují vlastní zájmy, ale zároveň nabízejí zajímavý pohled z ne-římské perspektivy. Suetonius, jehož dílo mělo na obraz Caliguly největší vliv, je pokračovatel nepřátelské senátorské historické literární tradice. Do svého díla zakomponoval velké množství anekdot a fám, a nelze jej tedy pojímat jako zdroj důvěryhodných informací. Cassius Dio, jehož dílo vzniklo téměř o století později než Suetoniovo, je ovlivněn názory vlastní doby a vykazuje nedokonalé pochopení období raného principátu.

Jako další prameny, tentokrát hmotné, byly hodnoceny mince ražené během Caligulovy vlády. Mince jsou významným nositelem státní propagandy a přímým svědkem doby, ve které vznikly. V této práci byla ikonografickou analýzou hledána odpověď na otázku, zda se Caligulovy osobnostní rysy projevují v tématech obrazů a legend. Došli jsme k závěru, že Caligulovy mince byly poměrně konzervativní, nenacházíme na nich ani jeden z Caligulových „nenormálních činů“, zato velmi často se objevují ražby vzdávající hold členům Caligulovy rodiny. V tomto směru se jistý Caligulův osobnostní rys do ražeb promítl. Zajímavým zjištěním nepochybně je, že porovnáním váhového standardu Caligulových mincí s mincemi raženými za Augusta a Tiberia, bylo prokázáno, že v Caligulově době nedošlo k žádné fiskální krizi. Caligulovy quadranty se dokonce projeví jako váhově nadprůměrné.

Dalším důležitým úkolem této práce bylo charakterizovat sekundární literaturu, odbornou i populární, a zjistit, zda moderní autoři spíše přebírají antický narativ o Caligulově osobnosti, nebo se snaží Caligulovo chování a činy racionalizovat. Dospěli jsme k závěru, že texty 19. století antický narativ plně přebírají, ale využívají ho pro své vlastní cíle, zejména pro kritiku dobových poměrů nebo význačných osobností tehdejší doby. Autoři 20. století na Caligulu pohlíží převážně novou optikou, většina z nich se snaží Caligulovo jednání nějakým způsobem racionalizovat a antické prameny považuje za tendenční a zkreslené. Objevují se také pokusy o diagnostiku Caligulovy nemoci, ačkoliv tyto pokusy nemají přílišnou výpovědní hodnotu.

Umělecká literatura a film ve většině případů přejímají antický narativ o šíleném císaři. Výjimkou v tomto diskurzu je drama Alberta Camuse. Camus Caligulu pozoruje optikou

existencialismu – jako cynika, který svým hledáním absolutní svobody popírá veškeré aspekty bytí a následně vědomým nekonáním páchá sebevraždu.

Během studia antických pramenů a moderní literatury jsem dospěla k závěru, že kontroverzní Caligulova osobnost je výsledkem tendenčních historických pramenů a zpráv. Mnohé Caligulovy činy lze racionálně vysvětlit a četné nepravdivé zprávy vyvrátit. Značné množství Caligulových činů můžeme považovat za kruté, ale ve většině případů se nevymykaly způsobům tehdejší doby. Odstraňování politických oponentů nebo potenciálních následníků nebylo v římských dějinách ničím novým – např. Augustus nechal odstranit Caesarova syna Caesariona a stejným způsobem si počínal i Caracalla, který nechal zavraždit Getu. Studium Caligulovy osobnosti ve mně zanechalo dojem, že se jednalo o inteligentního a schopného vládce, který měl zálibu megalomanských činech.

8 Seznam použité literatury

8.1 Seznam použitých primárních pramenů

Aurelius Vicotr, Pichlmayr, Franz, ed. *Epitome de Caesaribus*. Teubner. 1911. Dostupné online: http://www.forumromanum.org/literature/victor_ep.html

Cicero. *Pro Milone*. With an English translation by C. D. Yonge. London. 1891. Dostupné online: <http://data.perseus.org/citations/urn:cts:latinLit:phi0474.phi031.perseus-eng1:1>

Cassius Dio. *Rhómaiké historiá*. With an English translation by E. Cary. London. Harvard University Press.

Filón Alexandrijský. *Legatio ad Gaium*. With an English translation by M. E. Smallwood. Leiden. E. J. Brill. 1955.

Filón Alexandrijský. *In Flaccum*. With an English translation by P. W vander Horst. Leiden. Brill. 2003.

Gaius Suetonius Tranquillus, Ihm, Maximilian, ed. *De vita Caesarum*. Perseus Digital Library [online]. [cit. 2023-01-02]. Dostupné z: <http://data.perseus.org/citations/urn:cts:latinLit:phi1348.abo014.perseus-lat1:1.1>

Josephus Flavius, Whiston, W., ed. *Judaiké Archailógiá*. London. Albion Press. 1805.

Eusebios z Kaisareie, Kirsopp Lake, J. E. L. Oulton, H. J., Lawlor, ed. *Historia ecclesiastica*. Perseus Digital Library [online]. [cit. 2023-01-02]. Dostupné z: <http://data.perseus.org/citations/urn:cts:greekLit:tlg2018.tlg002.perseus-grc1:1.1>

8.2 Seznam použitých českých překladů primárních pramenů

Caesar, Gaius Iulius, 2009. *Zápisky o válce galské*. Přeložil Jan KALIVODA. Praha: Naše vojsko. ISBN 978-80-206-1050-8.

Gajus Suetonius Tranquillus. 1966. *Životopisy dvanácti císařů*. 3. vyd. Přeložil Bohumil Ryba. Praha. Státní nakladatelství krásné literatury a umění. Živá díla minulosti.

Plinius Caecilius Secundus, Gaius, 1974. *Kapitoly o přírodě: z díla Naturalis historiae libri*, sv. 37. Praha: Svoboda. Antická knihovna (Svoboda).

Seneca. 1999. *O duševním klidu*. Přeložil Václav BAHNÍK. Praha: Odeon. Antická knihovna (Odeon). ISBN 80-207-1020-5.

Seneca. 1999. *O krátkosti života*. Přeložil Václav BAHNÍK. Praha: Odeon. Antická knihovna (Odeon). ISBN 80-207-1020-5.

Tacitus. 1975. *Letopisy*. 3. vyd. Přeložil Antonín Minařík a Antonín Hartmann. Praha. Svoboda. Antická knihovna sv. 27.

8.3 Seznam použité sekundární literatury

BAHNÍK, V. a kol., 1974. *Slovník antické kultury*. Praha: Svoboda. Členská knihnice (Svoboda).

BARRETT, Anthony A., 1990. *Caligula: The Corruption of Power*. United States of America: Yale University Press. ISBN 0-300-04653-7.

BALSDON, J. P. V. D., 1934. *The Emperor Gaius: (Caligula)*. Oxford: Oxford University Press.

BARRETT, Anthony A., ed., 2012. *Životy císařů*. Praha: Academia. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-2082-6.

BORECKÝ, Bořivoj a Růžena DOSTÁLOVÁ, 2006. *Slovník řeckých spisovatelů*. Praha: Leda. ISBN 80-7335-066-1.

BIRLEY, A. R., 2000. Two Unidentified Senators in Josephus, A.J. 19. *The Classical Quarterly: vol. 50*. Cambridge: Cambridge University Press, (2), 620–623.

CAMUS, Albert, 1958. *Caligula and three other plays*. New York: Vintage Books.

CANFORA, Luciano a Taťána POLKOVÁ-VYKYPĚLOVÁ, 2001. *Dějiny řecké literatury*. Přeložil Dagmar BARTOŇKOVÁ. Praha: KLP. ISBN 80-85917-69-6.

CARLSON, Deborah N., 2002. Caligula's Floating Palaces. *Archaeology: Vol.55*. Archaeological Institute of America, (3), 26–31.

CONTE, Gian Biagio, 2003. *Dějiny římské literatury*. Přeložil Dagmar BARTOŇKOVÁ. Praha: KLP. ISBN 80-85917-87-4.

DOSTÁLOVÁ, Růžena a Segert STANISLAV, 2006. Předmluva. In: *O starobylosti Židů: Můj život*. 2. vyd., V AK 1. vyd. Praha: Arista, s. 7–18. Antická knihovna (Arista). ISBN 80-86410-53-6.

FERRILL, Arther, 1991. *Caligula: Emperor of Rome*. London: Thames and Hudson. ISBN 0-500-25112-6.

FREI-STOLBA, Regula, 1969. Inoffizielle Kaisertitulaturen im 1. und 2. Jahrhundert n. Chr. *Museum Helveticum* [online]. Stuttgart, (26), 18–39 [cit. 2023-01-02]. Dostupné z: <https://www.e-periodica.ch/digbib/view?pid=mhl-001%3A1969%3A26%3A%3A27#4>

FREYTAG, Gustav, 1864. *Die verlorene Handschrift*. Bremen: Kessinger Publishing.

GILES, A. F., 1936. J. P. V. D. Balsdon, The Emperor Gaius (Caligula): Review. *The Journal of Roman Studies*. Cambridge University Press, 26(1), 98–100.

GINTL, Lubomír, 1919. Předmluva. In: QUIDDE, Ludwig. *Caligula studie o šílenství římských císařů*. Praha: V Žižkově Praha: nákladem Arnošta Kvasničky, 1919, s. 3–4.

HARVEY, Paul a J. E. HASELTINE, 1959. *The Oxford Companion to French Literature*. Oxford: Clarendon Press.

HUMPHREY, John William, 1976. *An Historical Commentary on Cassius Dio's Roman History, Book 59 (Gaius Caligula)*. British Columbia. Disertační práce. The University of British Columbia.

HURLEY, Donna W., 1993. *An Historical and Historiographical Commentary on Suetonius' Life of C. Caligula*. Atlanta, Georgia: Scholars Press. ISBN 1-55-540881-8.

JANOŠEK, Jan, Eva KUŤÁKOVÁ a Anežka VIDMANOVÁ, 2004. *Slovník latinských spisovatelů*. Praha: Leda. ISBN 80-7335-042-4.

KAVANAGH, Bernard, 2010. The Identity and Fate of Caligula's Assassin, Aquila. *Latomus*. Bruxelles: Société d'Études Latines de Bruxelles, **69**(4), 1007–1017.

KEŠNER, Miroslav, 2019. *Proměna císařského portrétu ve 3. a 4. století*. Praha. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Vedoucí práce doc. PhDr. Jiří Musil, Ph.D.

KIEJZIEWICZ, Agnieszka a Piotr WAJDA, 2018. Beyond Caligula. The reflection on adding pornographic scenes to nonpornographic films in post-production. *Maska*. Krakow, **36**(4), 137–152. ISSN SSN: 1898-5947.

KURZ, Karel, 1998. *Úvod do antické numismatiky*. Vyd. 1. (upr. dot.). Praha: Česká numismatická společnost. ISBN 80-902452-2-6.

LEON, Daniel W., 2016. The Face of the Emperor in Philo's "Embassy to Gaius." *The Classical World*, Vol. 110. The Johns Hopkins University Press, (1.), 43–60.

LESNÝ, Ivan, 1989. *Zprávy o nemocech mocných: Významné historické postavy očima neurologa; lit. upr. Gustav Hajčik ; ilustr. Milan Mysliveček*. 2., dopl. vyd. (1. souborné vyd.). Praha: Horizont. ISBN 80-7012-010-X.

LIŠKA, Vladimír, 2001. *Po stopách římských tyranů: Caesar-podivný tyran, Tiberius-oběť mýtu, Caligula nebyl šílenec, Nero obětí pomluv, lidská bestie na římském trůně, sex a kouzla Říma*. Olomouc: Fontána. Záhady a mystéria (Fontána). ISBN 80-86179-66-4.

MALLOCH, S. J. V., 2001. Gaius' Bridge at Baiae and Alexander-Imitatio. *The Classical Quarterly*: Vol.51. Cambridge University Press, (1), 206–217.

MOMMSEN, Theodor, Barbara DEMANDT, Alexander DEMANDT a Thomas E. J WIEDEMANN, 1996. *A history of Rome under the emperors*. New York: Routledge. ISBN 0415101131.

MOUCHOVÁ, Bohumila, 1966. Předmluva. In: SUETONIUS TRANQUILLUS, Gajus a Bohumil RYBA. *Životopisy dvanácti císařů*. 3. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, s. 7–16.

MASSEBIEAU, M. L., 1889. *Le Classement des Oeuvres de Philon*. Extrait du tome I de la Bibliothèque de l'École des Hautes Études, Section des Sciences religieuses. Paříž.

dostupné online:

<https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015026455751&view=1up&seq=1>

NIEBUHR, B. G., SCHMITZ, Leonard, ed., 1812. *Lectures of the History of Rome vol. 1. 2.* London: Taylor, Walton and Maberly.

POIGNAULT, Remy, 2014. Gaius Suetonius: De vita Caesarum. *The Literary Encyclopedia*. ISSN 1747–678X.

QUIDDE, Ludwig, 1919. *Caligula studie o šílenství římských císařů*. 1. Praha: V Žižkově Praha: nákladem Arnošta Kvasničky, 1919.

SACHS, Hanns, 1932. *Bubi. Caligula*. 1. Vídeň: Internationaler Psychoanalytischer Verlag.

SEAR, David R., 2000. *Roman Coins and their values vol. 1*. Londýn: Spink. ISBN 1-902040-35-X.

SEJBAL, Jiří, 1990. *Antické mincovní umění*. Brno: Moravské muzeum v Brně.

SCHÜRER, Emil, 1886. *A History of the Jewish People in the Time of Jesus Christ, vol. 3*. Edinburgh: T. & T. Clark.

SCHMITZ, Leonard, 1847. Předmluva. In: NIEBUHR, B. G. *Lectures of the History of Rome*. 2. London: Taylor, Walton and Maberly, v–viii.

SMALLWOOD, Mary E., 1961. *Philonis Alexandrini Legatio ad Gaium: Edited with an introduction, translation and commentary*. Leiden: E. J. Brill.

STRAUSS, Walter A., 1951. Albert Camus' Caligula: Ancient Sources and Modern Parallels. *Comparative Literature: Spring 1951, Vol. 3*. Oregon. Duke University Press, (2), 160–173.

SUTHERLAND, C. H. V. a CARSON, R. A. G. 1984: *Roman Imperial Coinage. Volume I: From 31 BC to AD 69*. London. Spink and son Ltd.

WARD-PERKINS, John B., 1981. *Roman Imperial Architecture: The Pelican History of Art*. 2. United Kingdom: Penguin Books. ISBN 0-14-056145-5.

WILKINSON, Sam, 2005. *Caligula*. New York: Routledge. ISBN 0-203-00372-1.

WHISTON, William., 1805. *The genuine works of Flavius Josephus, the Jewish historian: containing twenty books of the Jewish antiquities, seven books of the Jewish war, and the life of Josephus, written by himself: in two volumes*. London. Albion Press.

WIEDEMANN, Thomas, 1999. Mommsen, Rome and the German Kaiserreich. In: MOMMSEN, Theodor. *The History of Rome under the Emperors*. New York: Routledge, s. 31–40. ISBN 0415101131.

WILKINSON, Sam, 2005. *Caligula*. New York: Routledge. ISBN 0-203-00372-1.

WILLRICH, Hugo, 1903. Caligula. *Klio: vol. 3*. Berlin: Berlin Akademie Verlag, 85–118; 288–317; 397–470.

WINTERLING, Aloys, 2011. *Caligula: A Biography*. California: University of California Press. ISBN 978-0-520-24895-3.

WOODS, David, 2002. Did Caligula plan to Bridge the English Channel?. *The Ancient World*. 2 (33), 157–169.

ZVI, Yavetz, 1996. Caligula, Imperial Madness and Modern Historiography. *Klio: Beiträge zur Alten Geschichte*. (78), 105–129. ISSN 2192-7669.

ZMATLÍK, Ivan, 2012. Doslov. In: *Caligula: [hra ve čtyřech dějstvích]*. Praha: Artur, s. 87–93. D (Artur). ISBN 978-80-87128-94-7.

8.4 Mincovní archivy

acsearch.info - Auction research

8.5 Umělecká zpracování

CAMUS, Albert, 2012. *Caligula: [hra ve čtyřech dějstvích]*. Přeložil Ivan ZMATLÍK. Praha: Artur. D (Artur). ISBN 978-80-87128-94-7.

FRANCESCHINI, Paul-Jean a Pierre LUNEL, 2004. *Caligula: [román]*. Přeložil Karel VELICKÝ. Praha: Beta-Dobrovský. ISBN 80-7306-101-5.

OBERMEIER, Siegfried, 1996. *Caligula-hrozivý bůh*. Přeložil Ivana FÜHRMANN VÍZDALOVÁ. Praha: Ikar. ISBN 80-7202-068-4.

Caligula. Režie Tinto Brass. 1979.